

André Gunder Frank

Kapitalism och underutveckling i Chile

Utdrag ur André Gunder Frank, *Kapitalism och underutveckling i Latinamerika* (1970)

Innehåll

A. Tesen om kapitalistisk underutveckling	1
1. Det ekonomiska överskottet: motsättningen expropriering/tillägnande.....	2
2. Motsättningen metropol/satellit.....	3
3. Motsättningen mellan kontinuitet och förändring.....	6
B. De kapitalistiska motsättningarna i Latinamerika och Chile.....	6
C. Kolonialtidens kapitalism i Latinamerika.....	10
D. 1500-talets kapitalism i Chile: satellitens kolonisering.....	14
E. 1600-talet: 'klassisk' kapitalistisk utveckling.....	16
F. 1700-talet: förnyad satellitisering, polarisering och underutveckling	19
1. Internationell polarisering genom utrikeshandel.....	19
2. Nationell polarisering.....	22
3. Polarisering latifundier/minifundier.....	23
4. Polarisering ägare/arbetare inom latifundierna	24
5. Polarisering och industriell underutveckling.....	26
G. 1800-talet: underutvecklingens konsolidering	28
1. Ansatser till ekonomiskt oberoende och utveckling Portales, Bulnes och Montt.....	29
2. Frihandel och strukturell underutveckling	34
3. Den misslyckade industriella revolutionen: Balmaceda och salpetern	38
4. Underutvecklingen konsolideras	44
H. 1900-talet: underutvecklingens bittra skörd	51
1. 'Utrikes'-sektorn.....	51
2. 'Inrikes'-sektorn	54
I. Slutsatser och implikationer.....	59
Litteratur.....	62

Detta kungarikets handel är en paradox och en rikedomarnas motsättning, okänd före dess upptäckt, i det att den frodas av vad som ruinerar andra och ruineras av vad som får andra att frodas. Dess utveckling beror på utrikeshandeln och dess nedgång på andras frihet; och handeln betraktas inte som något som skall hållas öppet, utan som ett arv som måste bibehållas slutet.

José Armendaris, vicekung av Peru, 1736

A. Tesen om kapitalistisk underutveckling

Föreliggande undersökning hävdar att Chiles underutveckling är ett ofrånkomligt resultat av fyra seklers kapitalistisk utveckling och av motsättningar inom själva kapitalismen. Motsättningarna ligger i att det ekonomiska överskottet exproprieras från de många och tas om hand av de få, i det kapitalistiska systemets polarisering i centrala metropoler och perifera satelliter, samt i att systemets huvudstruktur bevarats under dess expansion och omvandling, detta tack vare att dessa motsättningar bestått och ständigt förnyats. Min tes är att dessa kapitalismens motsättningar och systemets historiska utveckling har alstrat underutveckling i de perifert belägna satelliter, vars ekonomiska överskott exproprierats, och ekonomisk utveckling i de metropola centra som tagit överskottet om hand — och dessutom att denna process fortsätter.

Den spanska erövringen inneslöt och integrerade Chile helt i 1500-talets expanderande handelskapitalism. Kapitalismens motsättningar har skapat strukturell underutveckling i Chile alltsedan landet började medverka i detta världsomfattande systems utveckling. Tvärt emot en vida spridd åsikt är underutvecklingen i Chile och annorstädes ingen ursprunglig eller traditionell sak. Den är heller inget historiskt stadium i den ekonomiska utvecklingen som de nu utvecklade kapitalistiska länderna genomgått. Nej, underutvecklingen i Chile och annorstädes har i lika hög grad som utvecklingen på andra håll varit det ofrånkomliga resultatet av kapitalismens motsättningsfyllda utveckling. Processen fortsätter att alstra underutveckling i Chile, och denna kan och kommer inte att kunna elimineras genom fortsatt kapitalistisk utveckling. Följaktligen kommer landets strukturella underutveckling att fördjupas tills chilenerna gör sig fria från kapitalismen själv.

Den tolkning som framläggs här skiljer sig inte bara från allmänt accepterade tolkningar av underutvecklingens natur, orsaker och allmänna utveckling, utan också från de åsikter som framförts av betydande kommentatorer och analytiker av det historiska och samtida chilenska samhället. Under valkampanjen 1964 beskrev både den kristligt demokratiske-liberale-konservative och den socialistiske-kommunistiske presidentkandidaten dagens chilenska samhälle, som om det innehöll 'feodala' drag. I sin kommentar efter valet syftade också Fidel Castro på 'feodala' drag i Chile. G. M. McBride hävdade i sin med rätta berömda bok *Chile, Land and Society*, skriven på 1930-talet, att hela Chile led av 'dominansen av en liten klass av aristokratiska jordägare av gammalt feodalt slag'.

Marxisten Julio Cesar Jobet menar i sin *Ensayo Critico del Desarrollo Económico-Social de Chile*, att man under 1800-talet kunde se hur det utkristalliserade sig en borgarklass 'ur den i början av 1800-talet uteslutande feodala ekonomins ruiner' (citerad av Pinto 1962, s. 3)*. I den banbrytande boken *Chile: Un Desarrollo Frustado*, som påverkat alla historiska och ekonomiska arbeten om Chile sedan den publicerades 1957, gick Anibal Pinto något längre tillbaka för att visa att 'oberoendet öppnade dörrarna'. Men han vidhöll inte desto mindre, att endast så småningom blev 'utrikeshandeln den drivande kraften i det inhemska ekonomiska systemet', och att Chile intill slutet av 1700-talet var och förblev en 'sluten ekonomi' (Pinto 1962, s. 13 ff.). Max

* Alla källanvisningar inom parentes hänvisar till litteraturlistan allra sist nedan.

Nolff, som arbetat vidare med Pintos analys, utvecklar sin teori om Chiles industriella utveckling utifrån den uppfattningen, att Chile under hela den koloniala perioden hade en 'sluten självhushållningsekonomi'. Till och med marxisten Hernán Ramírez (1959), vilkens *Antecedentes Económicos de la Independencia de Chile* tillhandahåller utförliga bevis för att de tidigare uppfattningarna om Chile under 1700-talet och senare århundraden inte är välgrundade, hänvisar till en förment 'självstyrande tendens' i den chilenska ekonomin före denna tid.

Enligt min tolkning av Chiles historia (och Latinamerikas historia i allmänhet) framställer sådana hänvisningar till en självstyrande, sluten, avskild, feodal självhushållningsekonomi verkligheten i Chile och Latinamerika på ett oriktigt sätt. Oförmågan att inse och förstå karaktären och betydelsen hos den öppna, beroende, kapitalistiska exportekonomi som kännetecknat och plågat Chile och dess grannländer under hela deras historia sedan erövringen, får oundvikliga konsekvenser. Den leder till en felaktig tolkning och missuppfattning av den verkliga naturen hos kapitalismen idag, och av de verkliga orsakerna till tidigare och nutida underutveckling, samt av den politik som är nödvändig för att eliminera underutveckling i framtiden. Denna undersökning ägnas ett klagörande av dessa frågor.

Jag kan mera precist uttryckt inte acceptera de förment empiriska grunderna till det sätt att formulera utvecklingsproblemet i Chile och det sätt varpå det bör lösas, så som de framlagts av Anibal Pinto och Max Nolff (den senare främste rådgivare i ekonomiska frågor till Allende, som var presidentkandidat 1964 på den socialistisk-kommunistiska listan). Dessa analytiker och andra, som anslutit sig till de principer som Förenta Nationernas ekonomiska kommission för Latinamerika arbetar efter, startar med den felaktiga uppfattningen, att Chile hade en sluten, avskild självhushållningsekonomi under århundradena före det politiska oberoendet. De tillskriver den därpå följande underutvecklingen i Chiles ekonomi landets förmenta misstag att välja utveckling 'utåt' i stället för utveckling 'inåt', efter det att oberoendet, enligt dem, öppnat dörren under 1800-talet. De låter förstå, att om Chile vid den tidpunkten hade valt en kapitalistisk utveckling 'inåt' skulle det nu ha varit utvecklat. På samma sätt argumenterar de när de säger, att Chile fortfarande skulle kunna utvecklas om det bara skyndade sig och äntligen satte igång med en (givetvis kapitalistisk) utveckling 'inåt'.

Min tolkning av Chiles historia och analys av kapitalismen tvingar mig att förkasta både premiss och slutsats. Tack vare kapitalismen höll Chiles ekonomi på att underutvecklas redan under de århundradena före oberoendet. Och om kapitalismens inneboende motsättningar fortsätter att verka idag, vilket min analys vidhåller att de måste och som jag kunnat konstatera att de gör, då kan inget slag av kapitalistisk utveckling, vare sig 'utåt' eller 'inåt', rädda Chile från ytterligare underutveckling. Om nu en beroendelstrande och underutvecklande utveckling inriktad mot yttervärlden blev inrotad i den chilenska ekonomin redan från landets erövring, existerade inte ens på 1800-talet någon förment valfrihet till en oberoende, nationell, kapitalistisk utveckling inom landet. Än mindre existerar den idag.

1. Det ekonomiska överskottet: motsättningen expropriering/tillägnande

Den första av de tre motsättningar till vilka jag spårar den ekonomiska utvecklingen och underutvecklingen ligger i exproprieringen respektive tillägnandet av det ekonomiska överskottet. Marx' analys av kapitalismen identifierade och betonade mervärdets expropriering: hur det skapas av producenterna och tas om hand av kapitalisterna. Ett århundrade senare betonade Paul Baran mervärdets betydelse för att åstadkomma såväl ekonomiskt överskott som underutveckling. Det som Baran kallade 'faktiskt' ekonomiskt överskott är en del av den rådande produktionen som sparas och faktiskt investeras (och sålunda endast är en del av mervärdet).

Baran utskilde också och betonade 'potentiellt' eller potentiellt investeringsbart ekonomiskt överskott, som inte är tillgängligt för samhället därför att monopolstrukturen hindrar att det produceras, försåvida det inte (om det produceras) slösas bort på lyxkonsumtion.

Inkomstskillnader mellan hög- och låginkomsttagare och mycket av de förstnämndas misslyckande att kanalisera sina inkomster till produktiva investeringar kan också föras tillbaka på monopolsituationen. Därför beror det för investeringar icke förverkligade och icke tillgängliga 'potentiella' ekonomiska överskottet i huvudsak på kapitalismens monopolstruktur. Nedan undersöker jag hur världskapitalismens monopolstruktur lett till Chiles underutveckling.

Motsättningen mellan monopolistisk expropriering och tillägnande av det ekonomiska överskottet inom det kapitalistiska systemet är överallt för handen, och dess konsekvenser för ekonomisk utveckling och underutveckling är talrika. För att undersöka utvecklingen eller underutvecklingen av en särskild del av det kapitalistiska världssystemet som Chile (eller en del av Chile), måste vi placera in denna del i den ekonomiska strukturen hos världssystemet som helhet och ange vad som utmärker Chiles egen ekonomiska struktur. Gör vi det kommer vi att finna att Chile alltid har varit utsatt för ett höggradigt yttre och inre monopol. Hur mycket metropolens ekonomiska struktur än haft karaktären av konkurrenskapitalism vid varje givet studium i sin utveckling, har det världskapitalistiska systemets struktur som helhet, likaväl som strukturen hos dess perifera satelliter, varit i hög grad monopolistisk under hela den kapitalistiska utvecklingens historia. I enlighet med detta har förekomsten av monopol på världsmarknaden alltid haft till följd, att en betydande del av det ekonomiska överskott som producerats i Chile exproprierats (och som en följd av detta inte varit tillgängligt för Chile), och att det tillägnats av en annan del av det världskapitalistiska systemet. Framför allt granskar jag de slutsatser, som två forskare som studerat Chiles ekonomi dragit, och vilka försökt att identifiera det ekonomiska överskott som tillägnas av andra och således inte är tillgängligt för Chile.

Den kapitalistiska monopolstrukturen och motsättningen expropriering/tillägnande av det ekonomiska överskottet har funnits i Chiles ekonomi tidigare och existerar fortfarande. Detta förhållande, vilket gör utsugning möjlig, utvidgar på ett kedjelikt sätt de kapitalistiska band som finns mellan den kapitalistiska världen och de nationella metropolerna till de regionala centra (av vilkas överskott de tilltvingar sig en del), från dessa till lokala centra och så vidare till större jordägare eller handelsmän, som exproprierar överskottet från småbönder och arrendatorer. Ibland sträcker sig de kapitalistiska banden även från dessa sistnämnda till jordlösa arbetare, som i sin tur blir exploaterade. Vid varje steg av vägen utövar de relativt få kapitalisterna på den högre nivån monopolmakt över de många på den lägre och exploaterar något eller allt av deras ekonomiska överskott. I den mån de inte i sin tur blir exploaterade av de ännu färre ovanför dem, tar de hand om överskottet för sin egen räkning. Således åstadkommer det internationella, nationella och lokala kapitalistiska systemet på varje nivå ekonomisk utveckling för de få och underutveckling för de många.

2. Motsättningen metropol/satellit

De andra och för vår analys viktigaste motsättningen introducerades av Marx i hans analys av den inneboende tendensen till centralisering i det kapitalistiska systemet. Denna motsättning hos kapitalismen antar formen av polarisering mellan metropola centra och perifera satelliter. Det var detta som vicekungen av Peru, Armendaris, beskrev 1736, när han anmärkte att handeln i Spaniens handelsimperium, vilket inom sig omfattade hans eget vicekungadöme Peru, och vilket i sin tur inneslöt Generalkapitanatet Chile, 'är en handelsparadox och en rikedomarnas motsättning ... som frodas av vad som ruinerar andra och som ruineras av det som får andra att frodas'. Paul Baran uppmärksammade samma motsättning två århundraden senare när han

påpekade, att 'monopolkapitalets och imperialismens herravälde i det utvecklade länderna och den ekonomiska och sociala efterblivenheten i de underutvecklade länderna intimt hänger samman med och endast utgör olika aspekter på vad som i själva verket är ett globalt problem' (Baran 1957).

Konsekvenserna av den motsättning som finns inbyggd i kapitalismen mellan metropolit centrum och perifer satellit och den roll den spelar för ekonomisk utveckling och underutveckling summeras i *Marxismen-leninismens grunder*:

'Det är karaktäristiskt för kapitalismen att utvecklingen av några länder äger rum till priset av lidande och katastrof för folken i andra länder. För den snabbt framåtskridande utvecklingen av ekonomin och kulturen i den så kallade 'civiliserade världen' — en handfull kapitalistiska makter i Europa och Nordamerika — betalade majoriteten av världens befolkning —

folken i Asien, Afrika, Latinamerika och Australien — ett fruktansvärt pris. Kolonialiseringen av dessa kontinenter möjliggjorde kapitalismens snabba utveckling i väst, men för de förslavade folken medförde den ruin, fattigdom och monstruöst politiskt förtryck. Den extremt motsättningsfyllda utvecklingen under kapitalismen är tillämplig även på olika regioner inom ett och samma land. Den jämförelsevis snabba utvecklingen i städer och industriella centra åtföljs som regel av eftersläpning och nedgång inom jordbruksdistrikten' (Kuusinen u. å., s. 247 f.).

Sålunda exproprierar metropolen ekonomiskt överskott från sina satelliter och lägger beslag på det för sin egen ekonomiska utveckling. Satelliterna förblir underutvecklade, dels på grund av att de saknar tillgång till sitt eget överskott, och dels som en följd av den polarisering och exploatering som metropolen skapar och vidmakthåller i satellitens inhemska ekonomiska struktur. Kombinationen av dessa motsättningar förstärker när den en gång inympats utvecklingsprocessen hos den allt mer dominanta metropolen och underutvecklingen i de alltmer beroende satelliterna, tills motsättningarna upplöses genom att en eller båda av de inbördes beroende delarna överger kapitalismen.

Ekonomisk utveckling och underutveckling är motsatta sidor hos samma mynt. Båda utgör en nödvändig följd och samtidig manifestation av inre motsättningar i det världskapitalistiska systemet. Ekonomisk utveckling och underutveckling är inte bara relativ och kvantitativ på så sätt att den ena representerar mer ekonomisk utveckling än den andra. Ekonomisk utveckling och underutveckling är besläktade och kvalitativa på så sätt att de är strukturellt skilda åt men betingade av sitt inbördes förhållande. Ändå är utveckling och underutveckling samma sak därigenom att de utgör följden av en enda, fast dialektiskt motsatt, ekonomisk struktur och kapitalistisk process. Därför kan de inte uppfattas som resultat av skilda ekonomiska strukturer eller system eller som olika stadier av samma globala historiska process av expansion och kapitalistisk utveckling. En och samma historiska process har på samma gång åstadkommit — och fortsätter att åstadkomma — både ekonomisk utveckling och strukturell underutveckling. Som påpekas i *Marxismen-leninismens grunder* existerar motsättningen metropol/satellit emellertid inte blott mellan den kapitalistiska världsmetropolen och perifera satellitländer. Den står också att finna inom dessa länder, mellan deras regioner och mellan 'snabb utveckling i städer och industriella centra [och] eftersläpning och nedgång inom jordbruksdistrikten'. Just denna motsättning mellan metropol och satellit sträcker sig ännu djupare och kännetecknar alla nivåer och delar i det kapitalistiska systemet. Detta motsättningsfyllda samband mellan metropolit centrum och perifer satellit löper, liksom processen med överskottets expropriering respektive tillägnande, genom hela det kapitalistiska systemet på ett kedjelikt sätt, från dess översta metropola världscentrum genom vart och ett av de olika nationella, regionala centra ned till de olika företagscentra. En uppenbar följd av satellitekonomins förbindelser med omvärlden blir att

den förlorar sitt ekonomiska överskott till metropolen. Metropolens tillägnande av detta ekonomiska överskott kommer troligen att åstadkomma utveckling i metropolen om inte, vilket blev fallet för Spanien och Portugal, metropolen i sin tur omvandlas till satellit och dess överskott tillägnas av andra innan den hunnit lägga en stabil grund för sin egen utveckling. I vilket fall tenderar metropolen att alltmer dominera satelliten och göra den alltmer beroende.

För att åstadkomma strukturell underutveckling är att genomsyra satellitens inhemska ekonomi med denna kapitalistiska struktur och dess grundläggande motsättningar ännu viktigare än att tömma den på dess ekonomiska överskott sedan den inkorporerats i det världskapitalistiska systemet. Det betyder att när ett land eller folk en gång omvandlats till satellit åt en yttre kapitalistisk metropol, kommer metropol-satellitstrukturen med dess exploatering snabbt att styra och dominera det landets ekonomiska, politiska och sociala liv. Kapitalismens motsättningar återskapas på det nationella planet och åstadkommer tendenser till utveckling i de nationella metropolerna och utveckling i deras inhemska satelliter, precis som de gör på världsplanet — men med en viktig skillnad: utvecklingen av de nationella metropolerna lider med nödvändighet av begränsningar, förlamning eller underutveckling, som är okända i den kapitalistiska världsmetropolen — eftersom den nationella metropolen samtidigt själv är satellit, medan världsmetropolen inte är det. På analogt sätt får metropolerna på regional, lokal eller sektorsnivå i satellitlandet finna sig i många begränsningar för sin utveckling på grund av den kapitalistiska struktur, som gör dem beroende av en hel kedja av metropoler ovanför dem.

Därför kommer dessa satellitländer, regioner, lokala orter och sektorer så länge som de inte befrias från denna kapitalistiska struktur eller så länge som det världskapitalistiska systemet som helhet inte upplöses, att vara dömda till underutveckling. Det världskapitalistiska systemets motsättningar som tränger igenom hela den inhemska ekonomiska, politiska och sociala strukturen, vilket har en avgörande betydelse för kapitalistisk utveckling respektive underutveckling, uppmärksammas särskilt i denna undersökning av den chilenska historien, eftersom den tar sig an problemet att analysera underutveckling och formulera ett politiskt och ekonomiskt handlingsprogram för utveckling på ett sätt, som jag tror är realistiskt, och som klart skiljer sig från andra metoder att angripa problemet.

Den ovannämnda tesen antyder en följdtes med några viktiga konsekvenser för ekonomisk utveckling och underutveckling: om det är satellitställning som åstadkommer underutveckling, då skulle en svagare eller lägre grad av metropol-satellitrelationer alstra en mindre djup underutveckling och/eller ge större möjligheter till lokal utveckling. Fallet Chile hjälper till att bekräfta dessa hypoteser. I ett världsomfattande perspektiv har dessutom inget land som varit fast knutet till metropolen som satellit efter att ha införlivats i det världskapitalistiska systemet uppnått rangen av ekonomiskt utvecklade land, utom att genom slutgiltigt bryta sig ur det kapitalistiska systemet. Några länder, framför allt Spanien och Portugal, som vid en tidpunkt var en del av den kapitalistiska metropolen blev emellertid underutvecklade sedan de blivit handelssatelliter åt Storbritannien med början från 1600-talet. Vår tes bekräftas också i väsentliga avseenden genom att satelliterna typiskt nog har lyckats genomföra vissa temporära ansatser till utveckling under tider av krig och depression i metropolen, något som för en tid försvagat eller minskat dennas dominerande inflytande över satelliten. Som vi kommer att finna har Chiles större isolering från den spanska metropolen i förhållande till andra kolonier och mindre grad av sammanhängande med och beroende av metropolen i tider av krig och depressioner varit till väsentlig hjälp för att under århundradenas lopp främja landets bemödanden till utveckling.

3. Motsättningen mellan kontinuitet och förändring

De båda föregående huvudmotsättningarna leder till en tredje motsättning i den kapitalistiska ekonomiska utvecklingen och underutvecklingen: kontinuiteten och allestädesnärvaron av de strukturella grundförutsättningarna för ekonomisk utveckling och underutveckling genom det kapitalistiska systemets hela utvidgning och utveckling, alltid och överallt. Som Engels hävdade 'finns det en motsättning hos ett ting som förblir detsamma och ändå ständigt utvecklas'. Även om strukturell stabilitet och kontinuitet har karaktäriserat den 'klassiska' kapitalistiska utvecklingen i Europa (metropolen), har det kapitalistiska systemet som helhet under hela sin världsomfattande expansion och utveckling bibehållit sin grundläggande struktur och skapat samma grundläggande motsättningar. Denna kontinuitet hos det världskapitalistiska systemets struktur och motsättningar är en avgörande faktor som måste identifieras och förstås, om vi skall kunna analysera och bekämpa den underutveckling som råder i större delen av världen idag. Av detta skäl betonar jag kontinuiteten i den kapitalistiska strukturen och dess framkallande av underutveckling mer än de många otvivelaktigt viktiga historiska förändringar och omvandlingar som Chile har genomgått inom denna struktur. Mitt allmänna syfte är att bidra till en riktigare teori om kapitalistisk ekonomisk utveckling och framför allt underutveckling mer än att ta itu med en detaljerad utforskning av förfluten och samtida chilensk verklighet.

Min betoning av motsättningen mellan kontinuitet och förändring innebär att denna motsättning i Chile inte har blivit löst. Min genomgång av den kapitalistiska utvecklingens historia i Chile visar att ett stort antal motsättningar blivit lösta under tidens lopp. Även om man vid tiden för oberoendet till exempel kunde ha tänkt sig att utvecklingen hade lett eller skulle leda till en lösning av de grundläggande motsättningar, som bestämt förloppet hos Chiles historia, visade sig detta inte bli fallet. Det är därför viktigt att förstå de verkligt grundläggande motsättningarna och inte förväxla dem med mindre motsättningar, som kan lösas lättare och till lägre kostnad, men som i sista hand inte ändrar något väsentligt, och som till och med i långa loppet gör lösningen av de grundläggande motsättningarna mer kostsam och/eller avlägsen. Jag tror att ett flertal samtida program för 'frigörelse' av de underutvecklade länderna och eliminering av underutvecklingen, hur välmenande deras förespråkare än må vara, gör saken värre i det långa loppet (och ofta även på kort sikt). Det är naturligtvis inte tillräckligt att förstå kapitalismens och underutvecklingens realiteter, men det är säkerligen väsentligt. Det kan inte bli någon lyckad revolution utan en riktig revolutionär teori. Det är till en sådan jag syftar.

Besläktad med kontinuitet är också diskontinuitet. Min undersökning av den chilenska historien tyder på att det kan ha funnits tider, under vilka även vissa strukturella förändringar av Chiles kapitalistiska struktur kanske hade kunnat i grunden ändra förloppet av landets återstående historia. Då dessa förändringar inte genomfördes, eller försöken att genomföra dem inte verkställdes så som omständigheterna vid dessa tidpunkter krävde, förlorades dessa möjligheter för gott — som till exempel investeringar av det ekonomiska överskott, som producerades i Chile salpetergruvor. Chiles erfarenhet visar att historien om underutvecklingens utveckling i många delar av världen förmodligen gång på gång blivit — och fortfarande blir — avbruten av sådana misslyckade försök att utnyttja möjligheterna att eliminera eller minska det lidande som underutvecklingen skapat.

B. De kapitalistiska motsättningarna i Latinamerika och Chile

Den historiska processen av kapitalistisk utveckling och global utvidgning har skapat en hel serie metropol-satellit samband. Dessa har länkats samman till en kedja liknande den som beskrevs angående tillägnet av det ekonomiska överskottet, men den har också mer komplicerade

sammansättningar, vilket påvisas nedan. Detta är inte platsen att påvisa det kapitalistiska systemets historiska ursprung i det medeltida Europa, varifrån det under de senaste århundradena spritt sig till jordens alla hörn. Ändå är en sådan undersökning utan tvekan väsentlig om man vill förstå grunddragen hos det samtida imperialistiskt-kapitalistiska systemet och den problematik av ekonomisk utveckling och underutveckling som detta system skapat och fortfar att skapa. Det kan räcka med att påpeka att ett handelsnät spreds ut från italienska städer som Venedig, senare även från iberiska och nordvästeuropeiska städer, för att på 1400-talet införliva medelhavsländerna, delar av Afrika söder om Sahara och de angränsande atlantiska öarna. Västindien, Amerika, delar av Ostindien och Asien införlivades på 1500-talet. Under 1500- till 1700-talen inlemmades de övriga afrikanska leverantörerna av den till Västeuropa — och senare också till Nordamerika — koncentrerade slavhandeln och slavekonomin. Därpå införlivades resten av Afrika, Asien, Oceanien och Östeuropa under de följande århundradena tills hela jordytan hade inlemmats i *ett enda organiskt* merkantilistiskt eller handelskapitalistiskt, senare också industri- och finanskapitalistiskt system. I detta systems metropola centrum ägde en utveckling rum, först i Västeuropa och sedan även i Nordamerika, medan dess perifera satelliter på alla de återstående kontinenterna underutvecklades. (Indianerna och negrerna i Nordamerika lider uppenbart under ett liknande satellitförhållande där, medan immigrerade vita, men naturligtvis inte den infödda befolkningen, i Oceanien och i någon utsträckning i Sydafrika till viss del kan sägas vara inlemmade i den kapitalistiska världsmetropolen.)

Latinamerika blev en perifer satellit eller uppsättning av satelliter till den iberiska och europeiska metropolen. Spanskt och portugisiskt handelskapital (och även italienskt och tyskt), baserat på den iberiska halvön, erövrade i förbund med sina kronländer några västindiska och kontinentala kustutposter i sin jakt efter guld och handelsvägar till Indien. Genom krig, slavexpeditioner, plundring, igångsättande av på slavarbete uppbyggd gruvsdrift och plantager för export och så småningom också genom handel förvandlades dessa utposter till handelssatelliter. Dessa militär-, produktions- och handelssatelliter till den iberiska metropolen användes sedan som språngbrädor för erövring och upprättande av nya satellitutposter på det amerikanska fastlandet, och dessa i sin tur användes för att erövra och införliva vad som skulle bli längre in i landet liggande satelliter (delvis till de ovannämnda satelliterna som blev deras metropoler, delvis direkt till de europeiska metropolerna). I likhet med andra folk och kontinenter omvandlades sålunda hela den amerikanska kontinenten och dess folk till en serie mindre ekonomiska konstellationer, var och en med en egen mindre metropol med vidhängande satelliter och alltihop beroende, direkt eller indirekt, av den europeiska metropolen. Där låg centrum, som hade förskjutits först till Nederländerna och därefter till Storbritannien (som tillägnade sig portugisiskt-amerikanskt, spanskt-amerikanskt och annat ekonomiskt överskott för sin egen kapitalackumulation och därpå följande industrialisering). På så vis omvandlades Spanien och Portugal själva till satelliter åt det brittiska metropola centrat.

Till en början var Spanien Chiles primära metropol. Det faktum att Spanien självt inom kort blev en satellit till Nordvästeuropa och särskilt Storbritannien har betydelse för min analys, men i en studie ägnad Chile kan jag bara ta hänsyn till denna och andra omvandlingar inom det världskapitalistiska systemet i den mån de har direkt betydelse för utvecklingen i Chile. Chiles inhemska såväl som internationella ekonomiska struktur har blivit djupt influerad och t o m bestämd av strukturen och omvandlingarna inom det kapitalistiska systemet i världen som helhet. Men inom gränserna för denna uppsats måste vi ta dessa senare förändringar för 'givna'. Samma övervägande gäller tyvärr också för Limas uppgång och fall som ett metropolit centrum (självt en satellit i beroendeställning till den europeiska metropolen), av vilket Chile var i högsta grad direkt beroende.

Chile fick sin egen metropol i Santiago och hamn i Valparaiso. Från detta centrum spreds gruvdrift, jordbruk, merkantila, statliga och andra intressen och införlivade återstoden av Chiles territorium och folk i den expanderande kapitalistiska ekonomin, samtidigt som de omvandlade dem till Santiagos perifera satelliter. I förhållande till det nationella metropola centrat kan vi betrakta gruvcentra, handelscentra, jordbrukscentra och ibland även militära centra vid gränserna som perifera satelliter. Men dessa i sin tur blev (och fortsatte ibland att vara) metropoler eller mikrometropoler i förhållande till sina respektive omland, liksom ännu mindre städer, gruvor, jordbruksdalar eller latifundier i sin tur var mikrometropoler i förhållande till sina periferier.

Det är denna undersöknings huvudtes att just denna struktur sträcker sig från det kapitalistiska världssystemets makrometropol 'ned' till den mest isolerade jordbruksarbetaren. Genom kedjan av hoplänkade metropol-satellitförhållanden knyts denne till den centrala världsmetropolen och införlivas därigenom i det världskapitalistiska systemet som helhet. Dessa band tar sig olika uttryck och får varierande verkningsgrad beroende på olikheter i tid och rum. Sådana skillnader återverkar sedan på de ekonomiska och politiska konsekvenserna, som i motsvarande grad tar sig olikartade former. Dessa skillnader måste i sista hand studeras från fall till fall. Men skillnader i förhållanden och de konsekvenser de får undanröjer inte deras grundläggande likhet i det att de alla, på ett eller annat sätt, vilar på metropolens exploatering av satelliten eller på metropolens strävan att expropriera och tillägna sig satellitens ekonomiska överskott.

Det finns en mångfald sådana metropol-satellitförhållanden. Vi har till exempel förhållandet mellan den bördiga eller bevattnade flata botten i en jordbruksdal och dess angränsande, jordbruksmässigt mindre produktiva eller kommersiellt mindre värdefulla sluttningar; förhållandet mellan jorden uppåt floden och de jordägare där, som gynnas av bevattningssystem med gravitationsflöde, och den mindre gynnade jorden nära mynningen; förhållandet mellan latifundian och de minifundier som omger den; mellan den av ägaren eller administratören skötta delen av latifundian och dess oberoende arrendatorer eller arrendatordrivna företag; även förhållandet mellan en arrendator och den permanent eller tillfälligt hyrda arbetskraft han använder; och naturligtvis förhållandet mellan varje uppsättning av metropoler och varje uppsättning av satelliter längs med denna kedja. Samma förhållandet karaktäriserar sambandet mellan det stora industriföretaget (ofta 'modern' och 'effektivt') och de mindre leverantörerna av tillbehör eller produkter för dess försäljningsorganisation, mellan de stora handels- och finansmännen och de små affärsmännen och penningutlånarna, mellan städernas köpmän, ofta stora jordägare, och små lantliga producenter och konsumenter som är beroende av de förra för att få avsättning för sina produkter eller för sitt behov av varor och lånemedel.

Helt kort kan vi ta upp några av de betingelser under vilka monopolkontrollen verkar, och som hänger samman med att ett fåtal tillägnar sig det ekonomiska överskott, som producerats av en majoritet bland folket. Dessa betingelser stöter vi ideligen på då vi går igenom Chiles historia. Källorna till monopolmakten över det chilenskproducerade ekonomiska överskott som överförs till utlandet är kanske mer uppenbara än deras inhemska motsvarigheter. Fastän ställningen som Chiles viktigaste exportprodukt har växlat åtskilliga gånger under landets historia, har det varje gång varit exportsektorn som varit den huvudsakliga källan till potentiellt investerbart ekonomiskt överskott, och varje gång har denna exportsektor kontrollerats av ett fåtal utländska intressen. Utlänningar har ägt de gruvor från vilka överskottet hämtats. Om de inte ägt gruvorna eller den mark som producerat exportvarorna, har utlänningarna tillägnat sig mycket av överskottet genom att utöva inköpsmonopol över produkterna ifråga och därefter monopolinflytande över deras försäljning. Utlänningar har dessutom ägt eller kontrollerat en stor del av lagringsverksamhet, transporter, försäkringar och andra aktiviteter förbundna med exporten av den vara, som stått för den huvudsakliga produktionen av ekonomiskt överskott. Ibland har

utlänningarna utövat monopolmakt eller -kontroll över tillgången till de produktionsmedel som varit nödvändiga för exportvarans utvinnande. De har ofta dragit fördel av större finansiell styrka och av världsomfattande och/eller horisontell integration av den industri, av vilken Chiles exportvara utgjort en del. Liknande monopolägt ägande eller kontroll har förekommit över andra chilenska näringar än de som för ögonblicket stått för den viktigaste exporten.

Genom kolonialt monopol eller 'frihandel' baserad på teknologisk och/eller finansiell överlägsenhet har utlänningar ofta också åtnjutit monopolställning över exporten av varor till Chile. Dessa ekonomiska förbindelser mellan utländska handelsföretag och deras chilenska partners, som resulterat i de förras exploatering av de senare, har gett de utländska intressena ekonomisk och politisk kontroll över olika chilenska intressen. När denna ekonomiska förbindelse varit otillräcklig för att erbjuda utlänningarna den önskade graden av kontroll, har den kompletterats genom utövande av politisk och militär makt.

Motsvarande och andra former av monopolkontroll existerar inom landet och får som resultat att det ekonomiska överskott som produceras av många på skilda lägre nivåer tillägnas av de få på respektive högre nivåer i den chilenska ekonomin. Det har alltid funnits en större eller mindre grad av monopoliserad koncentration av ägande till och kontroll över produktionsmedlen i industri och jordbruk, av transportmedel och lager, av handelskanaler och, förmodligen allra viktigast, av bankväsen och andra finansinstitut, såväl som av de viktigaste ekonomiska, politiska, religiösa och militära posterna i den chilenska ekonomin och samhället. I själva verket har graden av monopoliserad koncentration genom hela Chiles och andra underutvecklade länders historia förmodligen alltid varit större än vad den varit i de utvecklade länderna under senare tid.

I vår granskning av Chiles historia finner vi vid upprepade tillfällen, att utländska eller nationella exportörer och importörer såväl som andra stora köpmän och finansmän tillägnar sig kapital från de förhållandevis mindre köpmännen i de nationella och regionala huvudstäderna. Dessa senare står i sin tur ovanför de köpmän, producenter och konsumenter som de exploaterar direkt eller indirekt genom ytterligare serier av beroendeförhållanden. En kapitalist behärskar många. Bortsett från kapitalägarnas mera uppenbara exploatering av producenterna kan vi också urskilja ett annat slags tillägnande av kapital och överskott av en eller få kapitalister från de många. Denna motsättning råder också mellan ett förhållandevis stort antal industri- och jordbruksföretag och de mindre jordbruksproducenter, som genom dem är beroende av tillgången på arbetsmaterial eller efterfrågan på sina produkter och/eller kapital, kredit, varor, politiskt ingripande och andra tjänster i största allmänhet. Alla dessa samband i det kapitalistiska systemet på internationell, nationell, lokal och sektorsnivå samt i undersystemen kännetecknas av motsättningen expropriering/ tillägnande, av monopolkaraktären hos relationerna och av den ekonomiska struktur eller det flätverk de som helhet bildar. Oavsett vilka känslor eller relationer som inryms i dem, vilar vart och ett av dessa metropol-satellitsamband eller konstellationer på en starkt kommersiell ekonomisk bas, som i långa loppet är den avgörande instansen. Hela flätverket av metropol-satellitsamband eller uppsättningen av ekonomiska konstellationer har kommit till av i främsta hand ekonomiska och kommersiella skäl. Vilka synpunkter vi än vill lägga på den merkantila, sedermera industriella och finansiella kapitalistiska metropolen, blir ändå relationen mellan metropoler och satelliter till sin grundläggande natur kommersiell, hur 'feodal' eller personlig den än förefaller att vara. Det är vidare genom dessa ekonomiska, fast naturligtvis också politiska, sociala, kulturella och andra band, som i princip och för det mesta den tillfälligt anställda arbetaren står i förbindelse med arrendebbrukaren, som han är anställd hos (eller vanligare med jordägaren direkt). Arrendatorn är bunden till jordägaren och köpmannen (eller köpmannen-jordägaren), som i sin tur är knuten till grosshandlaren i provinsmetropolen (eller

ibland till en stor nationell eller internationell köpman). Grosshandlaren står i förbindelse med den nationella industriella, finansiella, importerande metropolen, som i sin tur hänger samman med det metropola världscentrat. På så sätt står det mest 'isolerade' tåbenet i förbindelse med den världskapitalistiska benstommen.

Var och en av dessa förbindelser mellan satelliten och metropolen utgör i allmänhet en kanal genom vilken centrat tillägnar sig en del av satellitens ekonomiska överskott. Och om än en del av överskottet tas om hand vid varje steg på vägen upp, stiger det ekonomiska överskottet från varje mindre och större satellit sålunda upp mot eller in i den kapitalistiska världens metropola centrum.

C. Kolonialtidens kapitalism i Latinamerika

De tre kapitalistiska motsättningarna: det ekonomiska överskottets expropriering/tillägnande, metropolt centrum kontra perifera satelliter och kontinuitet kontra förändring, började verka i Latinamerika på 1500-talet och har satt sin prägel på kontinenten alltsedan dess. Latinamerika erövrades och dess folk koloniserades av den europeiska metropolen för att denna skulle kunna expropriera det ekonomiska överskottet av satellitens arbete och tillägna sig det för sin egen kapitalackumulation. Detta satte igång den nuvarande underutvecklingen i satelliten och utvecklingen i metropolen. Det kapitalistiska metropol-satellitförhållandet mellan Europa och Latinamerika upprättades med hjälp av vapenmakt. Det är med samma våld, såväl som med styrkan hos allt starkare ekonomiska och andra band, som detta förhållande har upprätthållits till idag. De största omvandlingarna under de gångna fyra århundradena i Latinamerika har alla varit följden av dess reaktioner på ekonomisk, politisk och annan påverkan, som antingen utgått från metropolen eller uppstått ur själva metropol-satellitstrukturen. Med undantag för Cuba efter revolutionen har alla dessa omvandlingar inte ändrat den grundläggande naturen hos denna struktur.

Marx noterade att 'kapitalets moderna historia börjar med skapandet under 1500-talet av en världsomspännande handel och en världsomfattande marknad' (Marx u. å., del I, s. 127). Efter Marx har den kapitalistiska motsättningen mellan exploatering och tillägnande betonats av bland andra Werner Sombart och Henri See. Den senare skriver i sin *Origins of Modern Capitalism*:

'Internationella förbindelser är det viktigaste fenomen man möter när man försöker finna den primära orsaken till kapitalackumulationen. ... Den moderna kapitalismens rikaste källa finner man utan tvivel i de stora upptäcktsfärderna till havs ... Den koloniala handelns ursprung bestod framför allt, som Sombart säger, i exploateringen av de primitiva folken, som var oförmögna att försvara sig mot de invaderande arméerna. Genom sannskyldiga piratdåd erhöll de europeiska handelsmännen enorma profiter ... Inte mindre lönsamt var det tvångsarbete som europeerna avkrävde koloniernas infödda ... och de negrer som slavhandlarna importerade från Afrika: en brottslig handel, men inte desto mindre en som skapade enorma förtjänster ... Vi måste alla inse att detta var en av källorna till ... kapitalismen' (See 1961, s. 26 och 40).

Erövringen och inlemmandet i kapitalismens metropol-satellitstruktur gick snabbare och längre i Latinamerika än på andra håll. Skälet var det guld och socker, som exproprierades från de latinamerikanska satelliterna och tillägnades av den europeiska och senare också nordamerikanska metropolen. Sålunda skriver Sergio Bagú i sin klassiska *Economía de la Sociedad Colonial*:

'Genom att flerdubbla handelskapitalet och stimulera den internationella handeln sammanlänkade handelsrevolutionen det ena landets öde med det andras och intensifierade det ömsesidiga ekonomiska beroendet. Den typ av ekonomi som de iberiska metropolerna byggde upp var av definitivt kolonial karaktär, orienterad mot central- och västeuropeiska marknader. Det var samma syften som drev de

portugisiska och spanska producenterna på den nya kontinenten. Kolonial kapitalism, inte feodalism, var den typ av ekonomisk struktur som uppträdde i Amerika under den tid vi studerar ... Det iberiska Amerika skapades för att infogas i den begynnande kapitalismens process, inte för att förlänga den tynande feodalismen ... om det finns något väldefinierat och obestridligt drag i den koloniala ekonomin så är det produktion för en marknad. Från den koloniala regimen första till dess sista dagar bestämmer dessa karaktäristika all produktiv verksamhet ... Det är på detta sätt de tendenser, som då dominerade de europeiska internationella marknaderna, skapade den koloniala ekonomiska strukturens grundelement. Det kan tilläggas att detta fenomen är karaktäristiskt för alla koloniala ekonomier, vars underordning till främmande marknader har varit och fortfarande är det viktigaste skälet till deras deformation och apati' (Bagú 1949, s. 39, 68, 117 och 260).

Den kapitalistiska penetrationen likaväl som omvandlingen av Latinamerika till en europeisk satellit införde raskt inom kontinenten samma metropol-satellitstruktur, som kännetecknade Latinamerikas förhållande till Europa. Gruv- och mineral-exportsektorn var den koloniala ekonomins nerv och kärna. Även om denna sektor alltid förblev en satellit till den europeiska metropolen, blev den ett inhemskt metropolit centrum i förhållande till ekonomin och samhället i övrigt. En rad satellitsektorer och -regioner växte upp eller skapades för att förse gruvorna med timmer och bränsle, gruvarbetarna med mat och kläder och de icke arbetande gruvägarna, köpmännen, ämbetsmännen, prästerna, militärerna och parasiterna med de resurser som dessa behövde för att fortsätta sitt parasiterande liv, och som de inte hämtade från metropolen. Sålunda växte det upp en inhemsk vete- och textilekonomi, som inte var mindre kommersiell och satellitpräglad än gruvekonomin själv.

Boskapen var då en mycket viktigare leverantör av konsument- och producentvaror än nu. Vetet, Spaniens stapelvara, började produceras på stora haciendas, som ägdes och förvaltades av spanjorer eller kreoler. Arbetet utfördes till en början med nödvändighet av slavar, sedan av *encomendados* och/eller sådana som var underkastade *mita*; senare också av lejd arbetskraft, som tvingades in i skuldförbindelser och/eller olika arrendearrangemang för att försäkra haciendan om fortsatt tillgång på arbetskraft. Jorden, som i början var värdelös för spanjorerna, blev senare mer eftertraktad och värdefull allt eftersom det kommersiella värdet på dess avkastning steg. Den erhöles genom *merced* (förläning), erövring, fördrivning av indianer från deras kollektivt ägda jord och senare även genom fördrivning av mestiser och t o m vita bönder från deras privata jord. Jordlotter stakades ut för att sedan beviljas lagfart genom mutor eller förfalskning av dokument. Detta markförvärv skedde ofta genom att man lade beslag på avkastningen eller hade den tidigare ägarens obetalda skulder som förevändning och genom ett otal andra helt igenom bedrägliga metoder. Marken förlänades dock inte i något fall i form av *encomiendas*, en institution som beviljade rätten till arbetskraft men inte till själva jorden.

Kungliga förläningar av jord gavs endast åt dem som kvalificerat sig för dem genom att bo i den koloniala eller provinsiella huvudstaden. Där blev jordägarna omöjliga att skilja från innehavarna av monopol på internationell eller inhemsk handel, gruvkoncessioner, transportmedel, lånekapital, civila och religiösa ämbeten och andra privilegiekällor. 'Detta ägandesystem uppstod under omständigheter som gynnade utbyte av åtkomsthandlingar. Rättsliga kontrakt på fast egendom gick i arv, blev föremål för affärstransaktioner; tillstånd om överlåtelse rätt kunde köpas och säljas. Köparna var ämbetsmän (som besatt en för den tiden ansenlig köpkraft genom sina nätta löner) och av sådana som snabbt blivit rika genom handel men framför allt gruvdrift. Det är sålunda logiskt att *encomenderos* och ämbetsmän var de första ägarna till lantegendomarna, och att de påbörjade den långsamma jordackumuleringsprocess, som nådde sin höjdpunkt under 1600-talet' (Céspedes 1957, del III, s. 414).

Det var reda pengar och den hårda bakomliggande ekonomiska verkligheten och inte i huvudsak

aristokratiska eller feodala traditioner, principer eller sociala förhållanden som härskade i Latinamerika från begynnelsen. Och det var den strukturellt åstadkomna koncentrationen av ägande, kontroll och kapitalackumulation, som också koncentrerade mark, *encomienda*-arbetskraft, handel, finanser samt offentliga, religiösa och militära ämbeten på ett fåtal händer.* Kapitalistisk monopolmakt härskade suveränt från första stund, precis som den fortsätter att härska idag. Den geografiska, ekonomiska, politiska och sociala platsen för detta monopolistiska tillägnande och denna kapitalackumulation var naturligtvis staden och inte landsbygden, hur mycket den senare än hade varit den produktiva källan till rikedomarna.

Den koloniala staden blev det dominerande inhemska metropola centrat och landsbygden den beroende perifera satelliten. Den latinamerikanska stadens dominans och förmåga till ekonomisk utveckling var från första början begränsad — inte av dess omland eller någon förment feodal struktur hos detsamma (landsbygden var och förblev tvärtom den huvudsakliga källan till ekonomisk utveckling i staden), utan genom dess egen satellitställning i förhållande till världsmetropolen på andra sidan havet. Under sina 400 år har inte heller någon latinamerikansk metropol kommit över denna strukturella begränsning för sin ekonomiska utveckling. En forskare som studerat Mellanamerika skriver: 'Staden privilegierade ställning har sitt ursprung i den koloniala perioden. Staden grundades av conquistadorerna för att tjäna samma syfte som den tjänar idag: att inlemma indianerna i den ekonomi som överfördes och utvecklades av conquistadorerna och deras ättlingar. Regionens huvudstad var ett instrument för kolonisering, och den är än idag ett redskap för dominans' (Stavenhagen 1963, s. 81). Inte bara det redskap genom vilket stadens härskande klick utövar sin dominans, utan den är även det instrument varmed den imperialistiska metropolen via stadens överdimensionerade 'service'-sektor dominerar den latinamerikanska landsbygden.

När de kapitalistiska motsättningarna polarisering och expropriering/tillägnande av överskottet en gång hade införts i Latinamerika på både de internationella och nationella nivåerna, började deras ofrånkomliga konsekvenser att visa sig. Dessa konsekvenser var dels den begränsade eller underutvecklade utvecklingen i kontinentens metropoler, dels utvecklandet av strukturell underutveckling. I motsats till vad som ofta hävdats fördröjdes inte dessa följder med flera århundraden, till efter den industriella revolutionen i England, utan de skapades och började framträda omedelbart.

* Eduardo Arcila Fartas (1957, s. 301) skriver i sin *El Regimen de la Encomienda en Venezuela*: 'Encomiendan och jordegendomen i [Latin]Amerika är institutioner som inte har med varandra att göra. Bland dem som studerat dessa institutioner förekommer ingen som helst sammanblandning i frågan, och de historiker som specialiserat sig på den har ställt varje sak på sin rätta plats. Det finns egentligen ingen orsak till detta klargörande i en så otvetydig fråga — om det inte vore för den okunnighet som råder i Venezuela både vad gäller encomiendan och ursprunget till jordegendomen, vilket senare ännu inte slutgiltigt utforskats. Många som skriver om vårt lands historia sammanblandar ofta de två termerna och tillskriver encomiendan egendomens ursprung.'

Silvio Zavala (1943, s. 80 och 84) skriver i sin *New Viewpoints on the Spanish Colonization of America*: 'Den mest vedertagna föreställningen om encomiendan är att jorden och indianerna fördelades mellan spanjorerna från erövringens första dagar ... Men föreställningen att encomiendan varit haciendans egentliga ursprung kan allvarligt ifrågasättas, både i ljuset från historien om jorden och historien om folket ... I sammandrag kan vi säga, att jordegendomen i Nya Spanien inte överläts genom förläning av encomiendas. Inom gränserna för en enda encomienda kunde finnas jord som innehades individuellt av indianer, jord som ägdes kollektivt av byarna, kronojord, jord som förvärvats av encomenderon genom en förläning skild från hans titel av encomendero och opåverkad av hans rätt att betala skatt i jordbruksprodukter, samt slutligen jord som förlänats till andra spanjorer än encomenderos. Det sagda bevisar att encomiendan inte kan ha varit den direkta föregångaren till den moderna haciendan, eftersom den inte innefattade egentligt ägande ... Vid ett tillfälle anhöll encomenderon över en avfolkad by i Chile de kungliga myndigheterna om att ge honom rätt till den genom en ny och särskild förläning, i stället för att hävda att den övergivna jorden tillhörde honom med hänsyn till hans ursprungliga encomiendarätt.'

Encomiendans kapitalistiska funktioner diskuteras i uppsatsen om Indianproblemet' på sidorna 143-162 och jordegendomens kapitalistiska ursprung behandlas längre fram i denna uppsats.

Under kapitelrubriken *Dinámica de las Economías Coloniales*' bekräftar Aldo Ferrer vår tes i sin *La Economía Argentina, Las Etapas de su Desarrollo y Problemas Actuales*:

'Om man önskar bestämma vilka som var de dynamiska ekonomiska aktiviteterna i den koloniala ekonomin, finner man att det var de som var mest intimt förenade med utrikeshandeln. Gruvdrift, tropiskt jordbruk, fiske, jakt och timmeravverkning (vilka alla var förenade med exporthandeln) var de näringsgrenar som utvecklades i den koloniala ekonomin, och därmed drog de till sig det tillgängliga kapitalet och arbetskraftsresurserna, eftersom produktionen i allmänhet vilade på stordrift och användning av slavarbete. De grupper som hade intresse av exportaktiviteterna var köpmän och jordägare med höga inkomster och högt uppsatta ämbetsmän i kronans eller kyrkans tjänst. Denna befolkningssektor ... utgjorde samtidigt den inhemska, koloniala marknaden och källan till kapitalackumuleringen ...

Sålunda ... misslyckades exportsektorn med att diversifiera sig, samtidigt som sammansättningen av den inhemska marknaden efterfrågan inte gynnade någon diversifiering. Ju större koncentration av rikedomar i händerna på en liten grupp jordägare, köpmän och inflytelserika politiker, desto större blev benägenheten att från utlandet skaffa varaktiga och manufaktur tillverkade konsumtionsvaror (av vilka merparten utgjordes av lyxvaror, svåra eller omöjliga att tillverka inom landet) ... Exportsektorn tillät sålunda inte, just genom sin natur, någon omvandling av systemet som helhet. När exportsektorn någon gång försvann, vilket inträffade i nordöstra Brasilien i och med nedgången i sockerproduktionen på grund av konkurrensen från Västindien, så upplöstes systemet som helhet och arbetarna återgick till självhushållningsaktiviteter. Det kan knappast betvivlas, att bortsett från de restriktioner som myndigheterna lade på koloniala aktiviteter som konkurrerade med metropolens egna, exportsektorns struktur såväl som koncentrationen av rikedomar var de huvudsakliga hindren för en diversifiering av den inhemska produktionsstrukturen och därmed för ett höjande av befolkningens tekniska och kulturella nivå, samt för en utveckling av sociala grupper i anslutning till en utvecklad inhemsk marknad och ett sökande efter nya vägar för exporten, fria från metropolens överinseende. Denna trånga horisont för ekonomisk och social utveckling ger det mesta av förklaringen till den koloniala amerikanska världens och särskilt de spanska och portugisiska besittningarnas historia' (Ferrer 1963, s. 31 f.).

Om vi översätter Ferrers observationer och analys till mina termer, kan vi lägga märke till hur det ursprungliga upprättandet av den kapitalistiska metropol-satellitstrukturen både mellan Europa och de latinamerikanska kolonierna och inom dessa kolonier själva omedelbart bidrog till att påbörja utvecklandet av begränsad eller underutvecklande utveckling i de koloniala (senare nationella) metropolerna och strukturell underutveckling i dessa koloniala metropolers satelliter. Bagú och Ferrer påpekar, att exporten av koloniernas ekonomiska överskott var den orsak och drivkraft, som gjorde dem till integrerade delar i det expanderande världskapitalistiska systemet. Och som Ferrer uttryckligen anmärker var koloniernas och satelliternas dynamiska sektor just exportsektorn, det vill säga deras metropol. Från första början exproprierade denna inhemska och senare nationella metropol det ekonomiska överskottet från sina perifera satelliter. Det var genom att använda denna inhemska metropol som sitt verktyg för exploatering som världsmetropolen i sin tur tillägnade sig mycket av detta ekonomiska överskott. En del av överskottet från de provinssiella periferierna stannade naturligtvis i de olika latinamerikanska metropolerna. Det betyder, som Ferrer visar, att de inhemska inkomsterna koncentrerades dit och därmed också den inhemska förmågan till konsumtion och investering eller ackumulering. Men samma världskapitalistiska metropol-satellitstruktur, vars utveckling skapat det Latinamerika vi känner, åstadkom och åstadkommer fortfarande (kanske i ännu högre grad nu) intressen i dessa latinamerikanska metropoler, som förmått deras härskande klickar att tillfredsställa en stor del av sin konsumtionsefterfrågan med import.

Denna struktur gav dem heller inget incitament att investera det ekonomiska överskott de

tillägnat sig från sina landsmän i industriell tillverkning avsedd för sin egen konsumtion — och ännu mindre anledning hade de naturligtvis att bry sig om konsumtionsbehoven för de grupper, som fick sina inkomster exproprierade. Den internationella strukturen av metropoler och satelliter får den effekten på den inhemska kapitalistiska strukturen och processen, att världsmetropolen inte bara tillägnar sig överskott från de nationella centra, som på samma gång är satelliter till de förstnämnda och metropoler åt sina respektive inhemska perifera satelliter, vilkas faktiska ekonomiska överskott de i sin tur tillägnar sig. Effekterna av den nationella och internationella kapitalismen går faktiskt längre och resulterar i en felaktig användning av till och med det överskott, som förblir tillgängligt för satelliten.

Detta har således varit mönstret för såväl den ekonomiska utvecklingen som underutvecklingen under kapitalismens sekel-långa historia. Om de härskande klickarna i satellitländerna då och då funnit att det varit i deras intresse att sätta igång en relativt högre grad av självständig industrialisering och utveckling, något som inträffade under 1600-talet och åtskilliga gånger sedan dess, var det inte därför att den väsentliga strukturen i det världskapitalistiska systemet hade ändrats, utan endast därför att graden av deras satellitberoende till världsmetropolen temporärt hade minskat på grund av det världskapitalistiska systemets ojämna och krigshärjade historiska utveckling. Under depressioner och krig har faktiskt den industriella och ekonomiska utvecklingen i de latinamerikanska satelliterna gjort framsteg — endast för att åter stoppas upp och återföras till underutveckling genom metropolens därpå följande återhämtning och expansion, och genom ett återupprättande av dess aktiva integration med sina satelliter.

I Latinamerika som helhet gjorde de tre kapitalistiska motsättningarna därför sitt inträde från första början och fick genast sina oundvikliga följder. Trots alla ekonomiska, politiska, sociala och kulturella omvandlingar som Latinamerika och Chile har genomgått sedan perioden omedelbart efter erövringen, har de behållit det väsentliga i den kapitalistiska struktur som inpräntades i dem vid erövringen. Långt ifrån att nyligen eller ännu inte ha övervunnit feodalismen (som det i själva verket aldrig erfarit) eller just ha stigit fram som aktör på världshändelsernas scen, började Latinamerika sitt liv och sin historia efter erövringen som en integrerad och exploaterad deltagare i världens kapitalistiska utveckling. Det är därför det är underutvecklat idag.

D. 1500-talets kapitalism i Chile: satellitens kolonisering

De nämnda kapitalistiska motsättningarna började bestämma Chiles öde på 1500-talet. Från första början av sin koloniala existens har Chile haft en exportekonomi. Den inhemska ekonomiska, politiska och sociala strukturen i Chile har alltid bestämts och bestäms fortfarande av detta faktum, av den specifika naturen hos dess medverkan i det världskapitalistiska systemet och av dettas inflytande på alla sidor av chilenskt liv. Min tes är givetvis oförenlig med den allmänt godtagna bilden av det förflutna och samtida Chile som ett samhälle med en 'autarkisk' eller 'feodal', 'sluten' eller 'avskild' ekonomi, men den är förenlig med chilensk historisk och samtida verklighet.

Ganska typiskt började Chile sin koloniala existens som guldexportör. Men gruvorna (i Chile vaskningen) var inte särskilt rika och räckte inte så länge. Deras produktion började på allvar omkring år 1550, och den föll raskt efter 1580. Till skillnad från andra spanska kronkolonier, fastän kanske inte olikt Guatemala, exporterade Chile dock redan vid den tiden en produkt från sin egen mark: talg från boskapen. Den mest noggranne utforskaren av den epoken i Chile är faktiskt av uppfattningen, att värdet av guldexporten inte vid någon tidpunkt översteg det av talgexporten (personligt meddelande från Mario Góngora). Den största delen av Chiles talgexport

gick redan då till Lima, det närmaste stora handelscentrat i det koloniala imperiet, och inte till den europeiska metropolen själv. Vid samma tid utgjorde boskap för inhemsk avsalu och konsumtion och ull till textilier för att kläda gruvarbetare, soldater och andra basen för en gryende inhemsk kommersiell satellitekonomi.

'Några år efter Valdivias död existerade redan litet handel med vicekungadömet. Ross berättar: Det är känt att en last på 400 fanegas [skäppa, ca 20,9 liter] vete exporterades till Lima över El Maule! Denna handel fortsatte till havs och stimulerades vid mer än ett tillfälle genom offentliga åtgärder: 1592 avskaffade till exempel Hurtado de Mendoza exportskatten mellan Chile och Peru. Handeln avbröts temporärt av de sjörövare som följde Drake efter 1568, och den ändrades senare på konstgjord väg i monopolisternas intresse. När 1500-talet gick mot sitt slut, lade encomenderos inflytande över jorden grunden för de stora egendommar, som kom att sätta sin särskilda prägel på jordbruket. Den ursprungliga encomiendan hade en liknande effekt på lantarbetet. Vid denna tid blir boskapsekonomin den tyngst vägande, eftersom guldvaskningens betydelse minskar. De omvandlingar som nu börjar kulminera emellertid enligt professor Jean Bordes bedömning först under 1700-talet ... 'Det är i förhållande till denna högkonjunktur för veteodlingen, som utvecklingen långsamt strålar samman och utlinjerar en ny typ av arbets- och jordbruksstruktur — arrendet — som till dags dato utgör det karaktäristiska draget i det centrala Chiles agrara liv.' När de behandlat denna övergångsperiod i den koloniala ekonomin, har historiker som Vicuña Mackenna och Barros Ararra kanske uppehållit sig väl mycket vid dess självhushållningsdrag och den svaga högkonjunktur som nåddes genom handeln med den lokala jordbruksproduktionen. Vi tror att denna handel började tidigt och var av viss betydelse ... Chile, som tog tillvara sina klimatiska villkor, gick över från guld till jordbruksvaror och talg som betalningsmedel för de spanska manufakturvaror, som kom från Peru. Det finns ingen annan förklaring till det faktum att de skepp, som sjörövarna kapade då de seglade till Peru, var fulla av manufakturvaror, eller till det faktum att företagsamma spanjorer som Juan Jofre och Antonio Núñez ägde skepp som var insatta i permanent trafik mellan Chile och vicekungadömet ... Mer än ett skäl får oss att tro, att jordbruksproduktionen vid slutet av det första året av kolonialt styre var större än den inhemska konsumtionen. Detta bekräftas av ett meddelande från Garcia Ramón som, kanske med någon överdrift, säger att jordbruksproduktionen i kungariket [Chile] är tillräcklig för att underhålla femtio städer större än huvudstaden ... Det finns många bevis på handelsförbindelser med Peru och på en växande befolknings höga inkomster. Den holländske sjörövare Oliverio de Noort, som var i Valparaiso år 1600, räknar sålunda upp de manufakturvaror som fanns i ett av de skepp, som var sysselsatta med denna pionjärhandel. Vi finner att boskapsprodukter dominerar över åkerbruksdito. Detta är kännetecknande för 'talgens århundrade'. En liknande observation står att finna i den information som fader Ovalle ger när han säger, att bortsett från de 20 000 quintales [centner, ca 45 kilo] talg som stannade i landet, distribuerades resten genom Peru. Jordbruksproduktionen som sådan innehade emellertid en andrarangsplats' (Sepúlveda 1959, s. 13 ff.).

Samtida dokument bekräftar Sepúlvedas ovan gjorda bedömning och kastar ytterligare något ljus över monopolstrukturen hos 1500-talets utrikes- och inrikeshandel och över användningen av det ekonomiska överskott, som skapats och koncentrerats genom denna struktur. År 1583 fastslog och beslöt stadens råd, *cabildo*, i Santiago att 'det föreligger stor brist på ljus och talg i vår stad. Om det skulle visa sig att sådant bortföres och sändes till Pirú [Peru], dit somliga personer nu påstås sända dem, påbjuder vi att det skall offentligt kungöras, att ingen skall åtaga sig att skeppa något talg eller ljus utan tillstånd från denna stads råd, vid vite att han skall ha förverkat dem till användning i denna stad' (Alemparte 1924, s. 21). Ett århundrade senare, år 1693, befallde Santiagos råd 'att ingen person, vilken ställning han än må ha, må föra ut ur denna stad för att skeppa genom hamnen i Valparaiso eller andra hamnar på denna kust ... vete, mjöl, skorpor, vid vite av 100 pesos och förlusten av varorna ifråga samt de mulåsnor, på vilka de forslogs' (Alemparte 1924, s. 22). Under hela denna tid, för att citera ett annat av staden Santiagos påbud, 'informerar vi om (och erfarenheten visar), att när det är brist på en vara försöker somliga personer att samla allt som finns av det slaget, endast för att ha dem i sin ägo och sedan sälja dem

till det pris de behagar, något som medför stor skada för republiken' (Alemparte 1924, s. 12). Alemparte talar om hundratals exempel i de kommunala dokumenten på sådan på konstgjord väg skapad knapphet, på inhemsk spekulering och export när detta visat sig lönsamt trots att det varit till skada för den lokala befolkningen, och om kommunala påbud avsedda att ge möjlighet till kontroll av dessa verksamheter. Alemparte tillägger att 'en fullständig genomgång av dessa dokument visar hur ofta dessa bestämmelser åsidosattes. Vi borde inte bli förvånade, eftersom medlemmarna av stadens råd och hacendados — som vi redan nämnt — var samma personer'. Fastän Alemparte menar att dessa påbud stod i samklang med den ekonomiska och moraliska uppfattningen under denna epok, tillhandahåller rådsprotokollen från maj 1695 ett mycket mer avslöjande skäl för dem: utan dem 'skulle vår republik gå under på grund av girighet. Eller skulle det bli uppror, vilket vore värre' (Alemparte 1924, s. 17, 21 och 24).

Stadsförordningarna från den tiden kastar också, framför allt genom sina försök att påbjuda restriktioner och förbud, avsevärt ljus över de användningar som det monopolistiskt tillskapade ekonomiska överskottet fick. 'Under de år som följer [1558] ökar lyxvarorna, och den svarta färgen - inplantad av den dystre [kung] Filip - når också Chile ... En lastförteckning uppvisar år 1559 'trettio rullar damast från Kina, två engelska pund silke från Kina ... tjugo förpackningar med guldflätor ... en klänning med silverinläggningar' (Alemparte 1924, s. 64). Den 23 oktober 1631 påbjöd rådet i Santiago vid ett möte 'med några enskilda individer i denna stad med anledning av klädreformen': 'För det första att ingen man eller kvinna, i vilken ställning eller rang det vara må, får kläda sig helt och hållet i lyxkläder eller i guld och silver, inte heller i silke och heller inte bära läder [i lyxutförande] eller ärmor av sådant slag, inte heller spunnet guld och silver, inte heller fler dräktprydnader än som enligt följande kungörelse skall vara tillåtet, utan att underkastas stränga straff ... För det åttonde, att ingen indian, man eller kvinna, av vilken stam det vara må; neger, man eller kvinna, får kläda sig i något annat än inhemska kläder eller åtminstone inhemskt tyg ... För det fjortonde, på det att medborgarna och de här bosatta utlänningarna inte skall ruinera sig genom överflödiga och oförlåtliga utgifter, påbjuder vi att de, i vilken verksamhet de än tar del, håller sig med och bibehåller mycket moderata utgifter och vanor, utan att överskrida måttfullheten' och att myndigheterna kommer att straffa, inte blott dem som inte lyckas efterkomma dessa föreskrifter, utan också 'dem som kommer på eller inför nya former av slöseri' (Alemparte 1924, s. 66). Alemparte påpekar, utan tvivel med skäl och med uppenbar betydelse för den tes som förts fram i denna uppsats: 'Det är på sin plats att tillägga, att dessa påbud mot lyxen dikterades inte av moraliska eller religiösa skäl - som man kunde tro vid första ögonkastet - utan av ekonomiska skäl, vilket deras lydelse visar. Den ruinering av enskilda som sålunda förorsakades av 'den mycket dyra dräkten, som ändrar sig från dag till dag ... försvagar republikerna och tömmer dem på pengar ... på deras blod och nerver' (1924, s. 68). På ett mera modernt språk: regeringen var bekymrad över betalningsbalansen, utflödet av landets valuta och det slöseri med landets inhemska resurser och överskott, som denna monopols sektors import utgjorde då liksom nu.

E. 1600-talet: 'klassisk' kapitalistisk utveckling

Händelserna under 1600-talet visar ännu tydligare hur Chiles medverkan i det världskapitalistiska systemet bestämde inte blott den underliggande strukturen i dess ekonomi och samhälle, utan också dess ekonomiska och sociala institutioner, deras omvandlingar och Chiles ekonomiska och sociala historia som helhet. A andra sidan är det de ekonomiska cyklerna och det inflytande som åstadkommes av kapitalismens internationella utveckling, som bestämmer mycket av Chiles relativa ekonomiska och rumsliga isolering från metropolen (det var fattigt på gruvor och låg vid slutet av en lång resa från Spanien via Panamanäset). Detta försvagade banden mellan

metropolen och satelliten och tillät Chile en högre grad av oberoende och därmed av potentiell ekonomisk utveckling än andra kolonier. Det är dock det temporära eller cykliska försvagandet av dessa ändå starka metropol-satellitband på grund av krig eller depression i metropolen, som då och då tillåter satelliterna ett motsvarande temporärt tillfälle att inrätta kapitalistiska institutioner och utvecklingsfrämjande ekonomiska åtgärder, tills dessa åter hejdas genom att det temporära uppehållet i metropolens hegemoni upphör.

Under 1600-talet utövade sådana omständigheter inflytande över Chile och andra delar av Latinamerika. Ekonomiska influenser som åstadkommit genom utveckling hos världskapitalismen som helhet, förde fram långtgående förändringar av institutionerna och nivån på jordbruks- och manufakturproduktionen i Latinamerika, vilket blivit dokumenterat i Mexicos och Chiles fall. 1600-talets Chiles bevitnade i likhet med de flesta andra delar av det spanska koloniimperiet, metropolen själv inräknad, ett kraftigt fall i tillgången på inhemsk arbetskraft och i gruvekonomins produktivitet. Resultaten i Chile var analoga med dem som för Mexicos del studerats i detalj av Chevalier, Borah och Kubler. Nedgången i den inhemska oligarkins köpkraft, räknad i dess förmåga att köpa varor från metropolen, hade orsakats av nedgången i guldproduktionen, vilken i sin tur var orsakad av den lägre avkastningen från gruvorna och minskad tillgång på arbetskraft. Detta berodde på den minskning av den infödda befolkningen, som inträffade på grund av erövringen, metropolens minskade efterfrågan av koloniala varor och den minskade tillgången på metropolvaror i samband med Spaniens och Europas 1600-tals-'depression'. Alla dessa faktorer fick tillsammans till följd, att Chile och de andra kolonierna i viss mån isolerades från metropolen.

Det föreligger viss oenighet om de exakta konsekvenserna i såväl Mexico, Chile och framför allt Peru som på andra platser. Men man kan tryggt säga, att liksom i nordöstra Brasilien, till vars nedgående sockerekonomi Ferrer hänvisar, fick de ogynnsamma följderna till största delen bäras av de lägre skikten i det koloniala samhället, de infödda och mestiserna. På grund av minskningen i tillgången på arbetskraft uttänktes nya och mer betungande institutionella medel för att tvinga de lägre skikten att arbeta för den spanska och kreolska oligarkin. Även om en del kreoler utan tvivel gick under i den sekellånga krisen, red andra ut stormen genom att i ökad skala byta yrke från gruvdrift till boskapskötsel, veteproduktion (och i Mexico produktion av andra födoämnen, som tidigare hade tillhandahållits den vita befolkningen från otaliga små av indianerna bearbetade jordlotter), och produktion av textilier och andra konsumtionsvaror för att ersätta den uppkomna, förhållandevis lägre tillgången från metropolen. Som Chevalier, Borah, Góngora och Zavala påpekar, såg detta århundrade således (även om de inte skapades då) haciendorna växa i antal, storlek, inre diversifiering och allmän betydelse. Det bör betonas att haciendans uppkost inte hängde samman med encomiendan, och ännu mindre med några feodala institutioner som spanjorerna skulle ha fört med sig på 1500-talet. Haciendan och jordbrukets struktur i Chile och hela Latinamerika måste spåras till handelskapitalismens spridning och utveckling i världen i allmänhet och i Chile och Latinamerika i synnerhet.

Med utgångspunkt från boskapsprodukternas stora stegring i kommersiellt värde omkring 1595 började jordens uppdelning att omfatta hela dalen [till floden Puange, nära Santiago] ... Det finns inte som nu en hierarkisk familjearistokrati ... Den härskande klassens sammansättning är fortfarande mycket flytande; det huvudsakliga kravet för medlemskap är rikedom och personlig ställning ... Infödda arbetare utnyttjas fram till år 1580 i huvudsak inom gruvdriften ... Encomenderos fäster inget avseende vid sina militära förpliktelser, men de kompenserar sig för minskningen i gruvproduktionen genom att bygga upp sina tillgångar av boskap, som marknaden har börjat värdesätta mer ... Importörerna utgör den mäktigaste kärnan bland de egentliga borgarna (de med fast bostad i staden och full rätt att delta i samhällslivet, men som inte förlänades encomiendas). De stora köpmän som tilldelats mercedes i Puange förvärvar större egendomar ... Dessa köpmäns ekonomiska makt tycks ha varit avsevärd ... Det

främsta motivet för att hopa land är uppenbarligen det kommersiella värdet på boskap och jordbruksprodukter. Den chilenska boskapsnäringen var från början förbunden med stordrift ... Den talrika förekomsten ... av auktioner tyder på att de inte var isolerade händelser i ett fåtal familjers levnads-historia ... [utan] måste ha uppstått ur de talrika upp- och nedgångarna på marknaden för talg, *cordobanes* (en sorts textil) och vete i Lima och Santiago' (Göngora 1960, s. 43 f., 49 f., 57 och 62).

Vi kan avsluta vår granskning av 1600-talets koloniala Chile med en samtidas anmärkning:

'Vad den mänskliga fliten åstadkommer i det landet är främst produkter av nötkreatur och boskap, talg, fårskinn och lokala textilvaror. Dessa produkter skeppas till Lima, som behåller vad det behöver, vilket uppgår till 20 000 quintales per år och en motsvarande mängd *cordobanes* ... resten fördelas över hela Peru, textilvarorna går till Potosi, till gruvorna och städerna i den regionen, vilken är helt och hållet beroende av tillgången på chilenskt kläde, till Panama, Cartagena och alla delar av Tierra Firme. Kläde sänds också till Tucmán och Buenos Aires och därifrån till Brasilien. Den andra sortens varor består av utrustning till skeppsrigger (rep, kedjor o s v) för att förse skeppen i Stilla havet och av cuerda [tändstickor avsedda för att avfyra kanoner] till eldvapen, som exporteras från Chile till alla trupper och garnisoner förlagda längs Perus och Tierra Firmes [idag ungefär motsvarande Colombias] kuster. ... Den tredje gruppen av handelsvaror är mulåsnorna, som skeppas förbi de obebodda trakterna i Atacama till Potosi' (Ramirez 1959, s. 31 f.).

Detta är knappast en beskrivning av någon sluten eller autarkisk ekonomi, utan snarare av en, vars inre struktur och vars folks öde bestäms framför allt av dess förhållande till andra delar av det merkantila systemet och av strukturen och utvecklingen hos detta bokstavligen världsomfattande system.

Kanske var den avgörande faktorn under 1600-talet den ökade isoleringen och det minskade ömsesidiga beroendet mellan metropol och periferi. Chile hade redan tidigare varit mer isolerat eller mindre integrerat i den världskapitalistiska metropol-satellitstrukturen än andra spanska kolonier. Depressionen på 1600-talet reducerade det kommersiella samröret mellan Spanien och dess kolonier. Detta bestyrks av den minskade sjöfarten över Atlanten, en minskning i mineralexporten från Amerika och en lägre nivå i veteexporten samt på exporten av manufakturvaror från Spanien. Chile och de andra kolonierna blev mer isolerade än de hade varit under 1500-talet, och Chile blev, kan man anta, ännu mera isolerat än de övriga. Långt ifrån att vara en direkt orsak till underutveckling är det denna minskade grad av ömsesidigt samband med (och för satellitens del: beroende av) metropolen, som utan tvekan orsakade den ökade inhemska produktionen av 'importsstitut'-varor och även av exportvaror avsedda för marknaderna i andra spanska kolonier i Amerika. Men med det förnyade förstärkandet av det ömsesidiga sambandet och av Chiles beroende under 1700-talet sjönk denna produktion och produktionskapacitet åter. Därmed blev underutvecklingen fastare inpräntad i Chile.

Den situation som under 1600-talet utvecklade sig på landsbygden förändrades också genom den förnyade ökningen av handeln. Man bevittnade under 1600-talet en vidare utveckling av haciendan till ett jordbruks-, manufaktur- och handelsföretag inriktat på att betjäna marknaden i staden och sin egen befolkning. Naturligtvis skulle haciendan inte bli en sluten självhushållningsenhet — ty dess *raison d'être* var och är fortfarande

att förse stads- och exportmarknaden med jordbruksprodukter, och att dess ägare kan tillägna sig mesta möjliga av det ekonomiska överskott som produceras av haciendans arbetare. Detta avstänger bokstavligen allt ömsesidigt umgänge mellan haciendan och världen utanför, bortsett från det som passerar genom den av ägaren kontrollerade tullgrinden. Men 1600-talets chilenska hacienda hade ännu inte alla dessa monopoldrag. Den fick dem först genom den ökade efterfrågan på dess produkter. Under 1600-talet behövde boskapshaciendans ägare förhållandevis litet arbetskraft, behöll ofta mestiser eller 'fattiga vita' som arrendatorer på sin egendom och

krävde föga eller ingenting för att de brukade jorden. De drev i sin tur egna små boskapsföretag och kunde tydligen upprätthålla en godtagbar levnadsstandard genom produktion för egen räkning och för marknaden. Metropol-satellitförhållandet mellan ägaren och hans arrendatorer var, även om detta inte gällde indianarbetarna, inte så polariserat som det senare skulle bli.

F. 1700-talet: förnyad satellitisering, polarisering och underutveckling

Vicekungen av Peru, José Armendaris, antecknade år 1736: '[Limas] beroende av kungadömet [Chile], som är ett magasin fullt av värdefulla varor ... och tillika det spannmålsmagasin som föder staden, är väl känt ... utan Chile skulle Lima inte finnas' (Ramirez 1959, s. 33). Trots detta rapporterade en observatör år 1802 att 'Chile lider alla de förluster, som är naturliga vid en enbart passiv handel' (Ramirez 1959, s. 51). Limas beroende av Chile, vilket icke desto mindre medförde för det senare 'alla de förluster som är naturliga vid en enbart passiv handel' var naturligtvis en följd och återspeglning av såväl Chiles kapitalistiska satellitställning och satellitrelationer i förhållande till sin primära metropol, Lima, som av relationerna till de spanska och franska metropolerna.

Granskningen av Chile under 1700-talet kommer att visa hur djupt ingrodda de kapitalistiska motsättningarna allaredan blivit, både i landets förhållande till utlandet och i dess inhemska ekonomiska, politiska och sociala struktur. De kapitalistiska motsättningarna blev faktiskt under 1700-talet så djupt och outplånligt inskräpta, att Chiles folk fann sig oförmöget att undvika att landets underutveckling fortsatte att utvecklas under 1800- och 1900-talen, trots olika försök att lösa de kapitalistiska motsättningarna och befria Chile från ytterligare underutveckling. Alla dessa försök till frigörelse gjordes inom kapitalismens egna ramar — och till nyligen har det med nödvändighet måst vara så. Efter valet 1964 har vi åter att bekräfta, att den nödvändiga frigörelsen från den ekonomiska struktur och process, som med nödvändighet skapar både begränsad utveckling och strukturell underutveckling, ännu inte har åstadkommits av det chilenska folket.

Formen för de tre kapitalistiska motsättningarna: överskottets expropriering respektive tillägnande, polariseringen mellan metropol och satellit samt kontinuiteten kontra förändringarna i 1700-talets Chile återges kanske bäst med Marx' anmärkning om att 'inom samhällslivets alla områden lejonparten tillfaller mellanhänderna. I affärslivet skummar finansiärer, börshajar, köpmän, småkrämare av grädden på affärerna [liksom] i politiken ... i religionen' (Marx u. å., del I, s. 744, not). Mellanhändernas monopolmakt exproprierade/tillägnade sig ekonomiskt överskott genom och inom den kapitalistiska strukturen av kedjevis förbundna metropol-satellitrelationer och dominerade handels- och produktionsförhållandena mellan Lima och Chile i en utsträckning som stod emot och övervann all offentlig och ämbetsmannaopposition i de båda länderna. Den karaktäriserade den inhemska chilenska och peruanska jordbruksproduktionen, och den omvandlade totalt arrendeinstitutionen i Chile till former, vilka först senare kom att felaktigt bli benämnda 'feodala'. Och den avgjorde det förnyade utplånandet av den chilenska manufaktur-näring, som hade växt upp i skydd av den relativa isoleringen på 1600-talet.

1. Internationell polarisering genom utrikeshandel

En nutida kännare av Chiles historia betonar att 'den chilenska koloniala ekonomin var väsentligen exportinriktad och inte, som det ibland har hävdats, inriktad mot självhushållning. Detta kännetecknar de koloniala ekonomierna i olika [latinamerikanska] länder med undantag av Paraguay' (Sepúlveda 1959, s. 31 f).

Trots detta hade Chile under hela 1700-talet en avgjort ogynnsam handelsbalans i förhållande till Lima, Spanien och Frankrike (Ramirez 1959, s. 46 ff.). Detta trots det faktum att den chilenska gruvproduktionen (nu i högre grad silver och koppar i stället för guld) åter steg under hela detta århundrade, och att Chile bevittnade och tillgodosåg en sensationell ökning i den utländska efterfrågan på landets frukter, nu i första hand åkerbruks- och inte så mycket boskapsprodukter. Den chilenska exporten av vete till Lima började växa snabbt mellan 1687 och 1690. Detta har ofta tillskrivits jordbävningen 1687, vilken efter vad man antagit förstörde produktionskapaciteten på vetejordarna nära Lima. I sin *El Trigo Chileno en el Mercado Mundial* bestrider emellertid Sergio Sepúlveda denna förklaring och erbjuder i stället en ekonomisk, som är förenlig med min tes om den roll ett handelsmonopol spelar i ett polariserat och metropol-satellitstrukturerat kapitalistiskt system.

'Det har blivit fastställt, att mellan den 8 november 1698 och 9 december 1699 113 ankommande skepp registrerades i Callao [Peru], av vilka 44 ankomster gällde skepp från Chile (23 från Valparaiso, 13 från Concepcion, 3 från Coquimbo och 5 från Arica, som författaren också räknar som kommande från Chile). Den totala last som medfördes av dessa skepp uppgick till 86 013 fanegas vete, 18 402 zurrone [säckar] också med vete och 5561 säckar mjöl, förutom 27 038 centner talg. Peru importerade sålunda vid denna tid omkring 66 000 centner vete och mjöl från Chile ...

Vid tiden för 1687 års jordbävning öppnades som nämnts den peruanska marknaden, och man inledde en större export av vårt vete, beroende på förändringarna i Limas ekonomiska liv och på den naturliga knappheten på konsumtionsvaror under stadens nödläge. Översvämningen av den peruanska marknaden med chilenskt vete blev emellertid permanent inte på grund av vulkanisk aska, utan genom det intelligenta ekonomiska handlandet hos ett monopol, som inte dröjde med att organisera sig, och som visste hur det skulle tvinga sig på under de minst gynnsamma omständigheterna. Den peruanska inhemska produktionen slogs ut genom en politik som reglerade tillgången genom att införa fasta priser. Denna åtgärd underlättades genom en inneboende underlägsenhet hos det peruanska vetet jämförelse med det chilenska ...

Det chilenska vetet blev dominerande sedan dess. Det började erövringen av sin första marknad tack vare en systematisk ekonomisk vilja och som en följd av att man funnit lämpliga medel att skapa beroende. Enligt vår uppfattning skulle detta beroende ha åstadkommit i vilket fall som helst, även om jordbävningen inte inträffat. Efter jordbävningen blev handeln mellan de båda kolonierna aktivare och gav liv åt regionen kring den centrala längsdalen, framför allt på avsnittet mellan Choapa och Maule, där år 1695 80 000 till 90 000 fanegas vete skördades — den produktion som man fick i Coquimbo och Concepcion oräknad. Huvuddelen av exporten lämnade till en början Chile över Valparaiso, där man drog fördel av de gamla talgmagasinen och nyligen byggda anordningar. Valparaiso var också den naturliga utförselhamnen för den fruktbara Aconcaguadalen. Ett fåtal etablerade grupper deltog i denna exporthandel, och med tiden uppkom allvarliga konflikter mellan dem och de chilenska producenterna, magasinsägarna och de peruanska importörerna. Ett nytt handelsflödes start är intressant på grund av den ekonomiska anpassning det förutsätter och genom de psykologiska följderna det får hos en befolkning, som inte var/är beredd att förstå den möjlighet det erbjuder' (Sepúlveda 1959, s. 20).

De ekonomiska, politiska, sociala och kulturella följderna i Chile blev vittgående och långvariga. För den underprivilegierade befolkning som befann sig i satellitens periferi och vars underutveckling befrämjades, blev de varken välgörande eller välkomna. Orsaken låg inte i den brist på beredvillighet att 'förstå', som Sepúlveda antyder härövan, eftersom det låg — och fortfarande ligger — i blotta oförmågan att reagera på ett annorlunda sätt inom de politiska och ekonomiska begränsningar, som är pålagda av själva den kapitalistiska strukturen, något som Sepúlveda själv bevisar i andra avsnitt.

Om det peruanska köpmannamonopolets intressen ödelade sitt lands förhållandevis ineffektiva veteproduktion för att ersätta den med Chiles geografiskt och klimatiskt mer gynnade produkt,

var det inte därför att de chilenska veteproducenternas intressen låg dem varmt om hjärtat. Tvärtom:

'Chile fann, förutom att det var en koloni till Spanien, sig självt ekonomiskt underordnat vicekungadömet Peru. Detta var det mäktigaste ekonomiska centrat i Sydamerika ... En kärna av mäktiga köpmän kunde etablera sig i vicekungadömet och kontrollera inte blott de produktiva verksamheterna i Peru, utan också dem i de spanska kolonierna i Sydamerika från Guayaquil till provinsen La Plata. Handeln i Lima kontrollerade gruvrikedomarna i övre och nedre Peru, mineral-, jordbruks- och fiskproduktionen i Chile, det tropiska jordbruket i Peru och Guayaquilregionen och boskapsproduktionen i La Plata-provinsen. Genom sin intressegemenskap och hegemoniska strävan som grundades på deras överlägsna finansiella position, handlade dessa köpmän med sådan enighet och effektivitet, att de tycktes handla under en eller en handfull personers ledning ...

Denna långarmade mäktiga grupps affärsnät var enormt. Inflytandet hos dessa företagare, som leddes av en 'monopolistisk anda som var oändligt mycket större än kronans' gjorde det möjligt för dem att underordna sig de politiska myndigheterna i vicekungadömet för sina egna syften, och tillät dem att erhålla och befästa ett helt system av privilegier, som införts till deras förmån. Dessa privilegier tog handelskretsarna i Lima vara på: med utgångspunkt från det rigorösa monopolistiska system, som upprättats av metropolen (vars fördelar de åtnjöt), kunde dessa köpmän upprätta ett slags självstyrande imperium inom det spanska. När de varseblev att metropolen orienterade sin handelspolitik längs mer liberala linjer, mobiliserades de och 'kämpade hårdnackat mot varje privilegium som hade beviljats andra regioner. De för sökte på varje upptänkligt sätt behålla de marknader, som ursprungligen varit deras — mer av historiska än av geografiska skäl' (Ramirez 1959, s. 65 f., även citerande Guillermo Céspedes del Castillo, Lima y Buenos Aires och Emilio Romero, *Historia Económica del Peru*).

Den situation vi nu beskrivit gjorde sig påmind med särskild intensitet i Chile. Peru var Chiles enda leverantör av vissa varor av primär betydelse, och Peru var den outhärliga förmedlaren av europeiska varor. Peru var vidare den viktigaste marknaden för chilenska produkter. Av dessa skäl kunde de peruanska köpmännen, som ägde nästan alla skepp som trafikerade Stilla havet, utöva effektiv kontroll av Chiles utrikeshandel. Dessa köpmän köpte vete i magasinen i Valparaiso och betalade ibland endast för frakten — arbetarna förlorade sina arbeten och utlägg. Köpmännen behandlade dessutom koppjarproducenterna som 'hårda affärsmän som drar fördel av andras tvångsläge för att bestämma priserna' (Ramirez 1959, s. 68 f., även citerande *Informe del Gobernador A. O'Higgins al Gobierno de España*, den 21 september 1789).

Under tiden gjorde dessa köpmän affärer med varor 'på vilka de tjänade 100, 200 eller 300 procent i profiter på en resa över havet, utan att de ådrog sig ytterligare kostnader' (Ramirez 1959, s. 69, citerande Alonso Ovalla, *Histórica Relación*, del I, s. 19). 'Krönikorna och arkiven från den tiden är fulla med berättelser om fartygsägare i Callao och magasinsägare i Valparaiso, om deras planer på ömsesidigt monopol för att klumpigt och obetänksamt tillfoga varandra skada och om ändlösa rättegångar, om tillfälliga uppgörelser och även om deras högtidliga allians för att lägga alla bagare i de båda kungarikena under sitt välde och genom dem få grepp på hela befolkningen' (Sepúlveda 1959, s. 23, citerande Benjamin Vicuña Mackenna, *Historia de Valparaiso*).

Satelliternas producenter och konsumenter både i Peru och Chile och även deras respektive regeringar var långt ifrån blinda för vad som pågick. De förstod alltför väl och försökte avhjälpa situationen genom att bryta de monopolistiska köpmännens makt över importen och exporten. Men (inte olikt dagens situation) tillät inte det kapitalistiska systemets logik ett sådant avhjälpande. Tvärtom, det kapitalistiska systemets monopolstruktur polariserade den ekonomiska och politiska makten mellan och inom de båda länderna så, att monopolisterna blev allt mäktigare och 'det offentliga' och dess regeringar allt mindre i stånd att ta de nödvändiga ekonomiska stegen

för sitt eget skydd.

'Vi har dokument som visar den sociala och officiella reaktionen på alternativet att antingen suga upp den ökade efterfrågan i utlandet (och offra konsumtionen) eller att vidmakthålla den inhemska tillgången. De visar att samhället från början motsatte sig den handel som bedrevs med tanke på dess konsekvenser. Samhället var emot konsumtionsrestriktioner och stigande inhemska priser, och detta ledde till en improviserad och restriktiv politik avsedd att hämma den gryende handeln genom att begränsa exportlicenserna och -kvoterna utan att överväga eller pröva andra positiva lösningar. Omkring år 1694 var det t ex officiellt tillåtet att exportera endast omkring 12 000 quintales, och i november 1695 når denna negativa attityd sin kulmen, när Marin de Poveda förbjuder veteexport från Santiago med omgivningar ...

Trots den kris som framkallats genom den anmärkningsvärda ökningen av efterfrågan i utlandet, blev det ekonomiska tvånget starkare. Alla åtgärder som vidtogs för att förhindra denna handel misslyckades fullständigt. Personer som stod de officiella kanalerna nära hånade förbuden, vilka gjorde det möjligt för dem att erhålla lukrativa förtjänster på licensförsäljningar och på premierna om en peso på varje exporterad fanega. I Lima såldes en fanega för 25 pesos eller mer, medan priset i Chile tredubblades från 2 pesos och 6 reales till mellan 8 och 10 pesos, utan att producenten kunde tillgodoräkna sig mellanskillnaden ...

Vid denna tid uppstod i Chile på tillskyndan av jordägarna-producenterna en organisation för att göra slut på missförhållandena i exporthandeln genom att skydda sina intressen i denna sektor av ekonomin mot diktaten från skeppsägarna i Callao. Detta drag gjordes i samband med en tvist om magasinerna. Enligt Vicuña Mackenna blev jordägarna 'lätta offer för monopolisterna, eftersom ägarna till magasinerna, villigt eller motvilligt, nöjde sig med att vara medbrottslingar åt monopolisterna'. En sådan underordning innebar att man godtog den köpeskilling och årliga exportvolym, som fastställdes av de utländska köpmännen ...

Skeppsägarna och köpmännen i Peru svarade med att bilda en liknande organisation — som emellertid blev mäktigare på grund av deras ekonomiska erfarenhet, kunnighet och större resurser. De installerade en enda köpare, valde ut det vete som skulle importeras och satte sina skepp under en enda övervakare. Kort sagt hävdade de sin kontroll i Valparaiso och Lima, där de undertryckte en självständig åtgärd från bagarskrået, som bestod i att sända två skepp till Chile. Köpmännen och skeppsägarna fick också de peruanska jordbrukarna att underordna sig genom att sänka priset på importerat vete vid skördetiden. Vicuña Mackenna förklarar själv hur detta utfördes: 'För att utsträcka monopolets kontroll till dess yttersta gräns väntade de skeppsägare som hade chilenskt vete tills det blev skördetid i dalarna i Limas närhet. När den tiden kom sänkte de plötsligt priset på detta sädeslag och förlorade endast ett fåtal fanegas av det lager de höll.'

Men den återhämtning som vicekungen såg var inte verklig. Hans politik var dömd att misslyckas på grund av motståndet från två mäktiga krafter. Han kämpade mot den mer eller mindre på omständigheterna beroende reaktionen hos importörerna, som profiterade genom spekulativa priser och som var väl medvetna om att efterfrågan på viktiga varor inte var elastisk och alltid positiv. Vårre var att vicekungen kämpade mot alla de mäktiga gränser, som utstakats av landets ekonomiska geografi. Denna vetemarknads senare historia bekräftar vår tolkning' (Sepúlveda 1959, s. 20 f. och 25 ff.).

2. Nationell polarisering

Händelserna i den chilenska ekonomin under 1700-talet visar, att kapitalismens motsättningar inte är begränsade till förhållandet mellan större regioner och länder, utan att de genom tränger den inhemska ekonomiska, politiska och sociala organismen till dess sista cell och integrerar allt i sin motsättningsfyllda struktur. Sepúlveda finner att just detta monopolistisk tillägnande av överskottet inom en polär kapitalistisk metro pol-satellitstruktur kännetecknar 1700-talets chilenska jordbruksproduktion och -distribution.

'Bristen på affärsheder hindrade också den normala utvecklingen av jordbruket. Ett meddelande år 1788 från guvernör O'Higgins till de lokala delegaterna i Aconcagua och Curimón, i vilket han begär uppgifter om veteköparnas metoder, berättar för oss om det ocker, som köpmännen bedrev mot de små producenterna. I allmänhet gjorde köpmannen en avbetalning till bonden i handelsvaror och köpte veteskörden innan den var bärgad på sådana villkor, att den enda part som gynnades vid transaktionen var mellanhanden. Dessa usla kontrakt ut-. löste otaliga konflikter vid skördetiden, därför att jordbrukaren, som också handlade slugt, ibland kommit överens med flera fordringsägare och övergav sitt jordbruk, när han inte kunde betala' (Sepúlveda 1959, s. 29. Kursivering A. G. F.).

Med min tes är det enda i denna observation som vi behöver ta avstånd från den alltför vanliga anmärkningen om att denna sorts utveckling inte är 'normal' under kapitalismen, och att något annat slags utveckling skulle vara mer normal. Om det bara vore så.

Den ökade utländska efterfrågan på chilenskt vete, och de villkor under vilka den växte på 1700-talet, fick dock följder som trängde ännu djupare in i den chilenska landsbygden (om än inte i samma grad till alla dess regioner och dalar), och omvandlade själva naturen hos jordbruksinstitutionerna där, men inte de väsentligen kapitalistiska metropol-satellitrelationer som redan existerade i och kring latifundian. Dessa bidrog den endast till att polarisera ännu mer. De dramatiska händelserna och deras orsaker och innebörd har upptecknats och analyserats av Mario Góngora i hans synnerligen viktiga böcker *Origen de los 'Inquilinos' de Chile Central*, och (tillsammans med Jean Borde) *Evolución de la Propriedad Rural en el Valle del Puange*. Viktiga uppgifter från en annan del analyseras noggrant av Rafael Baraona och hans kolleger i deras *Valle del Putaende: Estudio de Estructura Agraria*.

Kommersiell och annan påverkan och tryck på det chilenska jordbruket under 1700-talet åstadkom vittgående förändringar i fördelningen av jorden bland ägarna och i den institutionella formen för förhållandet mellan ägare och arbetare inom varje jordbruk. I båda fallen gick trycket och tendensen mot mer långtgående polarisering av och inom metropol-satellitstrukturen på den lokala scenen. A ena sidan förekom en ökad polarisering mellan latifundier och minifundier och å andra sidan polariserades också det analoga metropol-satellitförhållandet mellan de stora jordägarna och deras arrendatorer.

3. Polarisering latifundier/minifundier

'Sjuttonhundratalet är annorlunda och präglas av många omvandlingar. Olika mekanismer, men i huvudsak arvsskiften, framkallar två karaktäristiska och motsatta former för egendom och jordäggande. Dessa båda former, som framträdde klart redan under århundradets fjärde decennium, blev ännu mer påtagliga längre fram under seklet, då de sträckte sig från den atomiserade egendomen eller minifundian till storegendomen eller latifundian. Tendensen till egendomskoncentration mot slutet av 1700-talet motsvaras faktiskt av bildandet av två stora egendomar i dalens norra del: godsens Putaendo och San José de Piguchen. Inte i något fall är ägaren en jordägare som 'avrundat' sin merced med omgivande jordbitar, utan en enskild person, som inte haft något land i dalen och som skapat en stor egendom uteslutande genom köp i stor skala ...

Även om alla jordegendomar till en början är stora enheter urskiljs senare de som uppstyckas från dem som förblir stora. I alla kända fall förlorade de största jordegendomarna när de en gång upprättats aldrig sina väsentliga karaktäristiska. De fyra nuvarande egendomarna El Tar-taro, La Vicuña, San Juan de Piguchen och Bellavista har fortsatt att vara stora egendomar sedan 1700-talet. Även om affärer som berört dessa egendomar förstorat eller reducerat dem, har deras väsentliga beskaffenhet inte förändrats. A andra sidan har ingen av de största jordegendomarna delats, inte heller har sådana försök riktade mot egendomar överstigande 100 *cuadras* (150 hektar) varat i mer än några år. — Mercedes tillät inte bara att stora jordegendomar bildades utan också deras motsats, småbruken. De senare har uppstått genom den fortlöpande uppstyckningen av ärvd jord i lika delar. En annan

pådrivande orsak till jorddelningen, om än av mindre betydelse, har varit försäljningar. De har skett på grund av arvslagarnas verkningar och gällt sådan jord som redan uppdelats. Denna försäljning av små lotter kännetecknade andra hälften av 1700- och 1800-talet ...

Det dominerande kännetecknet hos dessa nya ägare var deras ringa ekonomiska kapacitet. Det faktum att de förvärvade jorden för att själva bruka den skilde dem från sådana, som skaffat sig jord som en tillgång bland andra, som ett kapital. På grund av knappheten på ekonomiska resurser började de nya ägarna driften med föga arbetskraft och utrustning. Under sådana förhållanden blev jordbruket olönsamt och medgav endast en torftig försörjning. Denna driftsform var ytterligt känslig för marknadens fluktuationer och störningar i den fysiska miljön. En utdragen torka, en översvämning som förstörde skörden och dödade boskapen, en farsot eller en av de tätt förekommande prissvängningarna kunde resultera i en sådan gårds kollaps. Den dåliga ekonomiska stabiliteten (som demonstreras av ofta förekommande skuldsättning, in-teckning av jord, boskap och grödor, lösöreauktioner till följd av eftersläpande amorteringar, försäljning av jord för att bekosta begravningar o s v) blev den direkta orsaken till jordens uppstyckning.

Jorden utgjorde den huvudsakliga, ja faktiskt den enda produktionskällan och därmed också den enda källan till ränta. Bortsett från offentliga ämbeten, vilka på 1600- och 1700-talen auktionerades ut till höga priser, hade den jordlösa sonen mycket begränsade ekonomiska utsikter. Han saknade kapital för att kunna bli långivare, en av de mest lukrativa verksamheterna vid den tiden. Inte heller hade han nog pengar att starta en liten rörelse, som ett garveri, en kvarn eller klädesmanufaktur. Även om fadern ägde slavar, indianer eller boskap till ett lika stort värde som jorden, skulle han inte ha kunnat lämna den jordägande sonen utan den arbetskraft och andra medel, som behövdes för att upprätthålla jordbruksdriften. Och i bakgrunden fanns tyngden hos traditionen: jordbrukaren kände sig tillhöra jorden ...

För en tid räddades de stora egendomarna från uppstyckning genom blotta förekomsten av stora mängder oskiftad egendom: jord i Putaendo och utanför dalen, pengar, slavar o s v. Om dessa emellertid varit de enda viktiga faktorerna skulle de stora egendomarna ha blivit reducerade och utarmade på två eller tre generationer, och en ohejdbar upp-styckningsprocess skulle ha börjat. Men verkligheten var en annan. Å ena sidan reproducerade sig tillgångarna och var inte statiska, rikedomar skapade rikedomar. Det kapital som de större egendomarna förfogade över omvandlades till ytterligare arbetskraft, fler och bättre jordbruksverktyg, boskap, utsäde, konstbevattning m m. Å andra sidan kunde de större egendomarna påräkna optimala fysiska förutsättningar: långa, utsträckta betesmarker och rikligt med vatten. I de flesta kända fall hade uppstyckningen i dalen sin rot i ineffektiva jordbruksmetoder, som berodde lika mycket på bristen på kapital som på ett konglomerat av mindre gynnsamma fysiska faktorer. Därför kan starten för en uppstyckning i Putaendo som på andra platser ha varit tillfällig. Det intressanta är att processen fortsätter sedan den en gång börjat, om de lokala omständigheterna så tillåter. Det finns utan tvivel många utsatta små jordbruksområden, vilka börjat uppstyckas och sedan stabiliserats' (Baraona 1960, s. 146, 153 och 174 ff.).

Sjuttonhundratalets chilenska jordbruk, berättar Baraona, är genomträngt av de kapitalistiska motsättningarna kring polariseringen och överskottets tillägnande. Det är den polära metropol-satellitstrukturen i det kapitalistiska jordbruket och i de kapitalistiska ekonomin som helhet, som i sig själv åstadkommer ytterligare polarisering. Vi återvänder till Baraonas analys av denna väsentligen kapitalistiska struktur och process, när vi skall diskutera historiska perioder närmare vår egen tid. På detta avsnitt av vår granskning synes den konkreta existensen av den kapitalistiska motsättningen mellan kontinuitet och förändringar emellertid ha blivit fastslagen av det hittills framlagda bevismaterialet.

4. Polarisering ägare/arbetare inom latifundierna

Utlandets efterfrågan på vete och ersättandet av boskap med denna gröda nere i den centrala längsdalen ökade jordens värde och omvandlade också de hävdvunna arrangemangen för dess

användning inom latifundian.

'Spannmålsodlingens införande medförde en avsevärd förändring i detta avseende. Parallellt med den inträder en märkbar ökning i antalet av små beroende enheter inom haciendan, denna gång inte drivna av livegna indianer utan av 'arrendatorer' som står utanför indianstadgan. De är inte som arrendatorerna på det stora jordbruket män med viss ekonomisk ställning utan fattiga människor, som innehar små jordlotter inom haciendan men även i städerna, där de lätt uppnår bättre förhållanden än indianerna ... Vi kan därför slå fast, att den institution som under 1800-talet är känd som inquilinaje [arrende] i det distrikt vi studerat uppkom som en följd av, att man övergick till att använda jorden för spannmålsodling och av jordens ökande värde till följd av åkerbruket. Det finns inget sammanhang med de livegna indianer, som fungerat som arbetskraft under den rena herdeekonomin på 1500-talet.

... Gruvornas uttömning fick lika stort inflytande på utvecklingen som deras upptäckt ... När den på mineraler byggda rikedom en gång, försvunnit följde en viss grad av utarmning, som emellertid inte övergick i absolut misär och som omsider ledde till isolering ...

Men mera allmänt kan det sägas att spannmålsproduktionen ingöt ny kraft och koncentration i den utspridda boskapskötseln, förorsakade höjda markpriser och stegrat behov av arbetare. Därför stiger antalet olika lantarbetare - slavar, dagsverkare och den blandning av jordbrukare och cowboys, som kallades inquilino. Om än inte som ett direkt samband som kan påvisas i varje enskilt fall, inträffar en allmän höjning av haciendomas standard, vilket gör arrende mer åtråvärt och förmår ägaren att efterfråga fler arbetare och från dem begära mer arbete eller högre betalning för den jord de brukar. Det är denna faktor som bäst förklarar den gradvisa ersättningen av lån baserade på markens låga värde och det förut fördelaktiga systemet att tillåta andra att bruka den för nästan ingenting med en form av arrende, som inte bara innebär betalning utan också ett helt komplex av plikter. Dessa blir mer och mer betungande i samma mån som det chilenska jordbruket gör framsteg och når en högre kommersiell utveckling ...

Vi har redan berättat hur under det föregående århundradet arrendatorerna (arrendatarios) var tvungna att delta i hopfösningen av boskapen ... Men nu finner vi att praktiken på landsbygden har vidgat denna princip på de platser där det finns viktiga bevattningsarbeten att utföra och satt upp en ny regel för dagsverkaren om att utföra sådana arbeten ... Arbetsplikten för bruk av egendom ökar ... Detta är ett tecken på den allmänna tendensen hos institutionen att höja arrendeplikterna till haciendan för att göra arrendet mera kostsamt ... Men dessa tendenser utvecklas också. Från fritt bruk av marken med endast symbolisk betalning övergår man till arrende, som innefattar skötsel av betesmarker och hjälp vid hjordarnas hopfösning. En avgörande förändring inträffar under 1700-talet: vetehandeln med Peru, som medför en intensivare organisering av haciendan och en stegring av markpriserna i exportregionerna från Aconcagua till Colchagua. Arrendet blir hyra och hyreskostnaden blir betydlig ... Arrendatorerna ... hjälper inte endast till med hopsamlingen av boskap ... utan den stora haciendan börjar lägga över sitt allmänna behov av arbetskraft på arrendatorn ... Sett ur landsbygdshistoriens perspektiv kan denna övergång mestadels betraktas som resultatet av en långsam process av stegrade markpriser, en process som försiggår i ett system av stora jordegendomar, som inte varit fullt utnyttjade av sina ägare' (Góngora 1960, s. 101 f. och 114 f.).

På så sätt genomtränger under 1700-talet ekonomiska influenser, som kommit från utlandet och haft sitt ursprung i den motsättningsfyllda strukturen hos det kapitalistiska systemet och det ojämnas förloppet hos dess utveckling, in i det mest avlägsna hörn av Chiles landsbygd, där de framtvingar nya institutionella arrangemang för produktion och distribution även inom det enskilda jordbruket för att anpassa det till kraven från den kapitalistiska metropol-satellitstrukturen. Driftiga små arrendebruk och ägare producerade under 1600-talet för egen räkning, behöll det mesta av vad de producerade och erlade föga eller inget av sitt arbetes överskott till de stora jordägarna, så länge marken förblev av föga eller inget värde för dessa ägare. Med början under 1700-talet tvingades arrendatorerna att betala en allt större del av sitt ekonomiska överskott till jordägarna, allteftersom den kapitalistiska marknaden ökade både

värdet av marken och behovet av arbetare för att bruka den. För att åter citera Góngora: 'inquilino förvandlades till en allt mer beroende arbetare ... under den utveckling mot proletarisering av inquilino som intensifierades under 1800-talet' (Góngora 1960, s. 98).

Med tanke på den utbredda uppfattningen att inquilino-institutionen i Chile och motsvarande institutioner på andra håll i Latinamerika är 'feodala', är det viktigt att understryka, som Góngora alldeles riktigt gör, det verkliga ursprunget och innebörden hos dessa institutioner:

'Som sammanfattning kan man säga att jordbruksarrendet ingenting har att göra med encomiendan och inte heller med de institutioner, som upprättades vid erövringen. Det har sitt ursprung i den koloniala historiens andra fas, när klasstratifieringen uppträder och placerar de stora jordägarna på toppen och de fattiga spanjorerna och de olika slagen av mestiser och kaster i botten ... När klasstratifieringen blir mer markerad under 1700- och 1800-talen ökar inquilinos plikter i proportion därtill. Övergången från boskapskötsel till spannmålsodling sammanfaller med och påbörjar delvis denna process. Arrendeinstitutionen återspeglar sålunda den sociala och agrara historien i en hel region' (Góngora 1960, s. 116 f.).

5. Polarisering och industriell underutveckling

Möjligtvis vilseledd av några moderna föreställningar om de oundvikliga ekonomiska välsignelser, som uppstår genom ökad export, cykliska uppgångar och 'goda tider' i allmänhet, skulle man kunna tro att den förnyade uppgången under 1700-talet i mineralexporten och ökningen i exporten av jordbruksvaror fick välgörande effekter på andra områden i den chilenska ekonomin som handel och manufaktur. Verkligheten på 1700-talet var emellertid en annan — som den fortfarande är på 1900-talet. Enligt vad min tes om rollen och effekterna av de kapitalistiska motsättningarna inom en redan perifer satelitekonomi förutsäger, medför goda tider på den världskapitalistiska och metropola nivån dåliga tider för satelliterna, åtminstone vad gäller utvecklingstendenser som påskyndar deras ekonomiska utveckling. Chiles ökade export hade naturligtvis samband med den kapitalistiska världens återhämtning på 1700-talet från dess '1600-talsdepression'. Den kapitalistiska världens återhämtning medförde i sin tur en förnyad undergång för den chilenska industrin och tvingade in Chile i än djupare strukturell underutveckling.

'Överflödet på billiga europeiska varor hade gynnsamma effekter endast till en början, ty landet producerade ingenting, som Europa kunde ha funnit det lönt att importera. Till följd av detta uppstod obalans ... med en historikers träffande formulering: 'Floden av franska varor hade ingen annan effekt än att de förtjänster och besparingar, som den lokala befolkningen hade ackumulerat genom talg- och vetehandeln byttes mot kläder, möbler och varjehanda andra europeiska artiklar. Detta tillflöde gav en europeisk fernissa åt det lokala livet, men försvagade samtidigt den chilenska ekonomins egna möjligheter.' Just denna brist på ekonomiskt förnuft i användningen av profiterna från den ökade veteexporten upprepades i mitten av 1800-talet med förtjänsterna från handeln med Californien och Australien. Svårigheterna på den peruanska marknaden blev större, när importflödet — traditionellt sammansatt av spanska varor som passerade genom Peru — minskade avsevärt och ersattes av artiklar som levererades direkt till chilenska hamnar av fransmännen. Bidragande till den försämrade situationen var att asiatiska varor fick tillträde till den chilenska marknaden tillsammans med varor från La Plata-regionen. De senare smugglades i hemlighet in i Chile intill 1600-talets sista decennium. De franska och asiatiska skeppen vågade t o m förse vicekungadömet över Callao genom att använda några obebodda chilenska hamnar' (Sepölveda 1959, s. 24).

Ändå återstod det värsta. Spanien, som självt alltmer underordnats Storbritannien och Frankrike, försökte anpassa sina ekonomiska och politiska förhållanden till de krav som landets ogynnsamma läge i den världskapitalistiska marknaden ställde genom att lappa ihop hela den uppsättning av regleringar, som styrde hennes koloniers yttre ekonomiska förbindelser, genom att införa 'frihandel' år 1778, genom att öppna Buenos Aires hamn o s v. Effekterna på industrin och

den allmänna ekonomiska utvecklingen i de spanska kolonierna, Chile inräknat, var vittgående.

'Den ogynnsamma handelsbalansen fortsatte under hela 1700-talet och blev ovanligt akut efter 1778 ... Det var i själva verket efter 1783, när regleringarna från 1778 började ge utslag, som den chilenska marknaden blev bokstavligen genomdränkt av utländska varor ... I och med inrättandet av 1778 års regleringar etablerades direkta chilenska handelsförbindelser med Spanien över Kap Horn eller Buenos Aires. Förordningarna avlägsnade också hindren för ett större utbyte mellan Chile och de övriga kolonierna ... priserna på europeiska och nordamerikanska varor föll ... Alla dessa omständigheter gynnade utländska fabrikanter penetrering av vårt land ... den chilenska industrin ... började sin välkända nedgång, erfor en minskning i produktionsvolymen och några grenars bortfall ... försäljningen av chilenskt tågvirke minskade ... dessa handelsprivilegier skadade en annan industri, som utvecklats i vårt land — skeppsbyggnad. Det förekom också en anseelig nedgång i textilproduktionen. Konsumtionen av inom landet tillverkade lergods- och metallprodukter minskade, skinnindustrin led sammanbrott o s v. Kort sagt började en gradvis minskning av den ekonomiska betydelsen hos de produktionsenheter som tillfredsställde den inhemska marknaden och även av exportindustrin. Chile började bli ett land som konsumerade utländska manufakturvaror, ett fenomen som blev än mer markerat efter oberoendet ... Det är av yttersta vikt att understryka, att det fenomen som analyserats här återfanns i åtskilliga amerikanska länder' (Ramirez 1959, s. 40 ff., 54 och 57). 'Det var egentligen den aktiva handel som började med 1778 års regleringar, som var orsaken till de första nationella industriernas nedgång' (Ramirez 1959, s. 44, citerande Ricardo Levine, *Investigaciones Acerca de la Historia Económica del Virreinato del Plata*, del II, s. 152).

En observatör från dessa tider talar som om han behandlade dagens situation: 'Idag befinner sig alla de branscher som utgjort kungarikets lycka, och även andra av mindre vikt, i ett ytterst pressat läge fast av olika skäl. Den viktigaste faktorn är dock utan tvivel följderna av att man låtit Europa överösa dessa provinser med lyxvaror och förleda folket att värdesätta det överflödiga framför det nödvändiga' (*Informe de Domingo Diaz de Salcedo presentado al Gobernador Ambrosio O'Higgins*, den 11 mars 1789, i Archivo Vicuña Mackenna, citerad i Ramirez 1959, s. 45).

Som avslutning skall jag låta andra, både samtida och 1700-talsskribenter, tala för mig. Vad de säger och även de ord de väljer bekräftar min tes: kapitalismen skapar en metropol som utvecklas och en periferi som underutvecklas. Denna periferi, som i sin tur kännetecknas av att ha metropol och satelliter inom sig, är dömd till en undergrävd eller underutvecklad ekonomisk utveckling i sin metropol och en oundviklig underutveckling hos sina perifera satellitregioner och -sektorer.

'Vicekungarna i Peru, som följde en enväldig och merkantilistisk politik, betraktade Chile som 'ett bihang till vicekungadömet, ett vishus avsett att tillgodose dess behov av vete och talg och en marknad avsedd att ge välmåga åt Limas köpmän. En koloni, som bara var kostsam för Spanien, men som det var nödvändigt att vidmakthålla, inte för dess eget värde utan för Perus säkerhet' (Encina, *Historia de Chile*, del V, s. 264, citerad i Sepúlveda 1959, s. 29).

Inte heller var Chiles förbindelser med sin spanska metropol mycket annorlunda:

'Inte i något fall övergav metropolen grunden för sin merkantilistiska politik mot Amerika, vars ändamål var utbytet av spanska manufakturvaror och spansk produktion mot guld och silver som bröts i de lokala gruvorna ... Alla dessa åtgärder hade en alldeles särskild betydelse i vår ekonomiska historia ... [och] passerade inte obemärkta den tidens härskare och handelsmän ... det blev i första hand uppenbart att de åtgärder, som genomfördes av den metropola regeringen för att stärka den spanska ekonomin, varken var avpassade till eller lämpliga för den chilenska ekonomin. För det andra: som en följd av dessa åtgärder uppstod den välkända antagonismen mellan Chiles behov och ekonomiska intressen och motsvarande behov hos det ekonomiska system som metropolen infört. Till sist ... förblir ett faktum helt uppenbart: Chile blev en ekonomisk enhet, definierad på så sätt, att det för sin vidare utveckling erfordrade en särskild politik, som tog hänsyn till dess specifika intressen, bestämda som de

var av den egendomliga naturen hos alla sidor i landets ekonomiska liv ... Det allmänna ekonomiska livet i landet led av verkningarna från en våldsam motsättning. A ena sidan fanns det produktivkrafter, som kämpade för att expandera ... å andra sidan fanns det faktorer, som försökte bibehålla stela ramar, och som hämmade och stod i vägen för denna normala expansion. Detta är inte en inhemsk motsättning, d v s den existerade inte inom Chiles ekonomi. I stället stod den mellan detta lands ekonomi och det spanska imperiets struktur. Den fick som följd att hela den nationella ekonomin försattes i en kris, om man tar Chiles natur av kolonial eller beroende nation som given. Det innebär att Chile inte kunde upprätthålla handelsförbindelser utanför det spanska väldet, och att landet blev underkastat den metropola ekonomiska politikens diktat' (Ramirez 1959, s. 40 och 98 f.).

Jose Armendaris var i egenskap av Perus vicekung kvalificerad att år 1736 framsäga:

'Detta kungarikes handel är en paradox och en rikedomarnas motsättning, okänd före dess upptäckt, i det att den frodas av vad som ruinerar andra och ruineras av vad som får andra att frodas. Dess utveckling beror på utrikeshandeln och dess nedgång på andras frihet; och handeln betraktas inte som något som skall hållas öppet, utan som ett arv som måste bibehållas slutet' (*Memorias de los Virreyes*, del III, s. 250, citerad i Ramirez 1959, s. 68).

Kan det ges en bättre och mer poetisk redogörelse för de bistra realiteterna hos de tre kapitalistiska motsättningar, som i det förflutna och fortfarande, samtidigt och tillsammans, orsakar både utveckling och underutveckling?

G. 1800-talet: underutvecklingens konsolidering

De kapitalistiska motsättningar, som uppstår genom överskottets tillägnande inom världskapitalismens och den nationella kapitalismens metropol-satellitstruktur, skulle också under 1800-talet bestämma utvecklingen och underutvecklingen i Chile. Ja, inte bara de nya motsättningarna under den 'nationella' perioden efter oberoendet, utan också och kanske framför allt, de fortsatta effekterna av de kapitalistiska motsättningarna från den koloniala perioden. Båda, som var 1800-talets konkreta manifestationer av de grundläggande kapitalistiska motsättningar som behärskat Chiles hela historia, omintetgjorde landets försök till nationell ekonomisk utveckling och dömde dess folk till fortsatt utveckling av underutvecklingen. Valet av ordet 'omintetgjorde' har jag Anibal Pintos banbrytande och mästerliga studie Chile: Un Caso de Desarrollo Frustado att tacka för. Jag godtar hans analys i detta stycke: Pinto hävdar att det koloniala Chile var en sluten ekonomi, som öppnade sina dörrar först efter oberoendet och försökte sig på en utveckling 'utåt', vilken omintetgjordes av motstridiga intressen och den samlade makten hos imperialismen och den inhemska reaktionen. Men min förklaring till detta omintetgörande skiljer sig från Pintos, eftersom jag söker spåra orsakerna och rötterna till omintetgörandet av Chiles ekonomiska utveckling och stimulansen av dess underutveckling till början av landets historia och till strukturen hos det kapitalistiska system, vars rötter då inplantades och vars bittra frukter nu har mognat.

Enligt min uppfattning kan Chile under 1800-talet karaktäriseras som ett satellitland, som försöker åstadkomma ekonomisk utveckling genom nationell kapitalism och misslyckas. För en tid — ja, upprepade gånger — försökte Chile lösa några av de kapitalistiska motsättningar som uppstått ur förhållandet till den imperialistiska världsmetropolen. Chile, alltför medvetet om förhållandet, försökte undkomma sin kapitalistiska satellitställning. Landet gav sig in på ett försök att åstadkomma ekonomisk utveckling genom att låta staten föra en bismarcksk politik för ekonomisk utveckling långt innan Bismarck hade kommit att tänka på en sådan, och medan Friedrich List fortfarande försökte övertala Tyskland att göra det. Men alla dessa försök gjordes fortfarande inom ramen för kapitalismen, även om det var fråga om en 'nationell' kapitalism.

Huruvida 1800-talets nationella eller statliga kapitalism ännu kunnat frigöra Chile — eller något annat land, då satellit och nu underutvecklat — huruvida det kunde ha upphävt följderna av sin tidigare satellitställning och därmed öppna vägen för en ekonomisk utveckling på metropolens vis är svårt att säga nu. Jag är böjd att tro att en sådan nationell frigörelse av ett beroende land genom nationell kapitalism förmodligen inte längre var möjlig under 1800-talet, och att den säkert inte är möjlig under 1900-talet. Vad som kan sägas med bestämdhet, eftersom det historiska bevismaterialet ligger klart, är att varken Chile eller något annat land i världen, som redan tidigare blivit fast inlemmat i det världskapitalistiska systemet som satellit, sedan 1800-talet har lyckats undkomma denna ställning och uppnå ekonomisk utveckling endast genom att förlita sig till nationell kapitalism. De nya länder som utvecklats sedan dess, som Förenta Staterna, Canada och Australien, hade redan uppnått betydande inre och yttre ekonomiskt oberoende. Eller hade de som Tyskland och framför allt Japan aldrig varit satelliter, eller som Sovjetunionen brutit sig ur det världs-kapitalistiska systemet genom en socialistisk revolution. Väl att märka var dessa nu mer eller mindre utvecklade länder inte rikare, när de började sin ekonomiska utveckling än vad Chile var, när det gjorde sina försök. Men — och detta tror jag är den avgörande distinktionen — de var inte redan underutvecklade.

Chile å andra sidan ägde redan underutvecklingens struktur från den koloniala tiden. Vi skall se hur underutvecklingens ekonomiska och politiska struktur drabbade Chile under hela 1800-talet och särskilt vid de tillfällen, då landet omkring år 1850 under presidenterna Bulnes och Montt och omkring år 1890 under president Balmaceda gjorde sina båda viktigaste försök till nationell utveckling. Det var den redan existerande kapitalistiska metropol-satellitstrukturen hos Chile på den internationella och nationella nivån, som efter att redan ha inplantat underutvecklingens struktur omintetgjorde dessa försök till ekonomisk utveckling.

Två huvuddrag hos denna underutvecklingens struktur besparades Japan men drabbade Chile under dess försök till nationell utveckling: integrationen i den världskapitalistiska marknaden som satellit, inkluderande utländskt ägande och kontroll av chilenska tillgångar och handelsinstitutioner, och en inhemsk metropol-satellitstruktur, intimt förbunden med världskapitalismens, som förenade de mäktigaste intressegrupperna i Chile med imperialismens och dessas intresse av att bibehålla och befordra Chiles underutveckling. Det var dessa båda konsekvenser av den tidigare och fortsatta kapitalistiska strukturen och motsättningarna i Chile, som under 1800-tal omintetgjorde landets försök till ekonomisk utveckling och så dömde det till ännu mera långtgående och fördjupad underutveckling nu och i framtiden. Underutvecklingen kommer att bestå till dess Chile drar sig ur sin kapitalistiska metropol-satellitstruktur — det vill säga till dess att det löser motsättningarna hos sin kapitalism, den internationella såväl som de nationella.

1 Ansatser till ekonomiskt oberoende och utveckling Portales, Bulnes och Montt

Under de första fyrtio åren av oberoende gjorde Chile tappert ansträngningar att åstadkomma ekonomiskt oberoende och utveckling under ledning av sin befriare O'Higgins, premiärminister Portales och presidenterna Bulnes och Montt, med vilkas namn vi succesivt kan förbinda varje decennium mellan 1820 och 1860. Efter detta senare år minskade de officiellt stödda ansträngningarna, även om några enskilda försök drevs vidare fram till den förnyade stora satsningen under president Balmaceda åren 1886-91.

År 1834 vände sig finansminister Manuel Rengifo till kongressen:

'Överallt utvidgar sig städerna och blir vackrare, jordbruket blomstrar, betesmarkerna är täckta av

boskap och fälten med vete, rika och överflödande gruvor erbjuder av sig själva de skatter som finns gömda 'i deras bröst, handeln blomstrar, närd av hundratals skepp som oupphörligt anlöper våra hamnar, nya industrigrenar slår rot i vårt land, befolkningen ökar, gynnad av det mest välgörande klimat, jordbrukarens villkor och hantverkarens öde förbättras, och livets bekvämligheter tränger ut även till den fattiges anspråkslösa bostad' (Memoria de Hacienda 1834, citerad i Sepúlveda 1959, s. 35).

För att dra fördel av de uppenbara möjligheter som låg i tiden, stiftades lagar som gynnade en chilensk nationell utveckling och som inspirerades av samme minister.

'Tullreformen, som avfattades av Rengifo och bekräftades genom lagarna av den 8 januari och 22 oktober 1835, vilka var avsedda att främja handelsflottans tillväxt och därmed också handeln, införde principer som: minskning av importavgifterna motsvarande 10 procent på utländska varor som införts på chilenska skepp byggda i utlandet; 20 procent om skeppen byggts i Chile. Vad beträffar vetehandeln utkrävdes av spannmålsexporten en skatt på 6 procent, medan [skatten] på export av mjöl var fastställd till 4 procent av dess värde' (Sepúlveda 1959, s. 35).

Politiken att stimulera handeln och främja oberoendet genom att skaffa en egen nationell handelsflotta (även om en del bestod av fartyg, som ägdes av utlänningar men seglade under chilensk flagg) hade för viss tid framgång: 'För det första växte tack vare yttre stimulans den nationella handelsflottan till omkring 103 skepp åren före 1848, 119 skepp 1849, 157 skepp 1850 och 250 skepp år 1885 — en verklig bedrift. För det andra lyckades Valparaiso bli en första klassens hamn med magasin' (Sepúlveda 1959, s. 37). Sepúlveda menar att denna utveckling 'utåt' var den så gott som enda möjliga väg till utveckling som stod öppen för Chile, då den fordrade mindre kapital än försök att konkurrera industriellt med metropolen. Kapital var just det som Chile saknade. Såvitt denna bedömning är välgrundad, kan vi observera att denna brist på kapital åtminstone till stor del måste spåras till exproprieringen av det ekonomiska överskottet, vilken Chile lidit av under många gångna decennier på grund av andras monopol på dess handel. Att uppfylla den gamla drömmen om att förvärva sig egna skepp för att undkomma åtminstone den källan till utländsk monopolmakt över Chiles ekonomi var naturligtvis ett försök att avhjälpa denna situation. Men det hjälpte inte.

Det saknades dock inte inhemska åtgärder för en nationell ekonomisk utveckling. Tvärtom tillhörde de säkert tidens mest betydande och progressiva.

'Under åren 1841-1861, under Bulnes och Montts regeringar ... stimulerades ekonomin av olika händelser. Efter omkring 1845 började kolutvinningen på allvar. Ekonomin fick en ny impuls genom att guld upptäcktes i Kalifornien, vilket tillsammans med en stor chilensk utvandring dit medförde en väsentlig ökning av jordbruks- och industriproduktionen. All denna rikedom återinvesterades i stora offentliga arbeten. Vägar öppnades' järnvägar byggdes ... ångfartyg färdades längs den långsträckta Stilla-havskusten ... Telegrafan förkortade tiden för kommunikationerna ... Ekonomiska och tekniska framsteg förändrade levnadsstandarden. Gruvdriften expanderade ... Järnvägens utveckling och handelns tillväxt medförde en ökning av många familjers rikedomar' (Pinto 1962, s. 19, citerande J. C. Jobet).

'Djävheten och visionen i Montts användning av resurserna och den administrativa kapaciteten hos staten i utvecklingen av järnvägarna kan bara rätt uppskattas' om man tar i beaktande den djupa fördom' som var för handen mot statsingripanden och som i nästan alla de andra latinamerikanska länderna innebar att' som ett oundvikligt alternativ, utländska aktieägare tog sig an uppgiften' (Pinto 1962' s. 22).

Det saknades heller inte försök att främja chilensk manufaktur och övriga näringar. Vår genomgång av tidigare århundraden visar, att det är ett alltför vanligt misstag att räkna med enbart framtida industri och inte den som existerat i de idag underutvecklade länderna. Det

förhåller sig tvärtom så, att vid olika tidpunkter i det förflutna har Chile och många andra nu underutvecklade länder i Latinamerika, liksom naturligtvis Indien, industrialiserats jämförelsevis mer genom egna ansträngningar än många nu utvecklade länder. I detta sammanhang hävdar före detta presidenten i Chile, Carlos Davila: 'I början av 1600-talet var det koloniala Brasiliens industriproduktion större än Englands och under 1700-talet större än Förenta Staternas' (Davila 1950).

'Under senaste hälften av det sista århundradet gjordes [i Chile] en viktig satsning på metallindustrins område. Talrika industrier av denna typ sattes upp i trakten av Santiago och Valparaiso, de flesta av dem ledda av utlänningar [bosatta i landet och ekonomiskt sett chilebor]. Tillverkningsprogrammen för dessa mekaniska industrier var ambitiösa: de tillverkade plogar' tröskmaskiner' lokomotiv' godsvagnar för järnvägen' stora klockor o s v. De konstruerade också fyra ånglok. De initiativförmåga som utvecklades i metallindustrin bevisade sin effektivitet genom att kunna förse den chilenska armén och flottan med de nödvändiga vapnen och utrustningen under Stillahavskriget. Denna satsning som börjat så lovande, blev emellertid senare i stor utsträckning stoppad genom konkurrens från importerade produkter' (Nolff 1962, s. 154).

Trots alla dessa åtgärder förblev Chile (inte blev, som några vill få det till) en exportekonomi. Dess gruvproduktion, so nu i stigande grad omfattade koppar, och dess jordbruksproduktion, som fortfarande i huvudsak utgjordes av vete, expanderade raskt som svar på utländsk efterfrågan. Annibal Pinto, som hävdar att utrikeshandeln kom att bli den pådrivande kraften (fuerza motriz) i den chilenska ekonomin först sedan oberoendet öppnat dörrarna, kommenterar:

'Exportsektorns expansion kan inte betraktas som annat än sensationell. Statistiken tillåter en undersökning av denna sektor först från 1844 och framåt' men det är tillräckligt att påpeka' att mellan det året och 1860 fyrdubblades exportvärdet ... Från 1844 till 1880 utgjorde jordbruksproduktionen i genomsnitt 45 procent av det totala värdet. Gruvdriften gav det viktigaste bidraget till det stora språnget genom den ökade efterfrågan på expanderande marknader ... Produktionen av silver sexdubblades mellan 1840 och 1855. För koppar var tillväxten omkring 6 500 ton åren 1841-43 och nådde cirka 50 000 ton under 1860-talet. Leveranserna från Chile utgjorde då omkring 40 procent av världproduktionen och stod för cirka 60 procent av den brittiska industrins och konsumtionens behov' (Pinto 1962' s. 15).

Vi kan tillägga att Chile producerade 62 procent av världens koppar år 1876, allt i chilenskt ägda gruvor, som öppnats genom nationella investeringar. Chile ägde 1913 fortfarande 80 procent av sina koppargruvor. Idag äger det 10. De övriga 90 procenten är USA-ägda och har erhållits och utvidgats så gott som utan någon insats av nordamerikanskt kapital. Det kapital som använts för gruvornas utbyggnad har exproprierats från det chilenskproducerade ekonomiska överskottet, tillägnats av USA-bolagen och använts för deras egen räkning (Vera 1963, s. 30 ff.).

För att återvända till 1800-talet fortsätter Anibal Pinto:

'Tillväxten i jordbruket var inte mindre. Produktionen femdubblades under perioden 1844-1860. Veteexporten — som nådde omkring 145 000 centner före oberoendet' med Peru som huvudsaklig marknad — låg nästan konstant över 300 000 centner under 1850-talet. 'Det chilenska jordbruket', säger en nyligen gjord undersökning' 'svarade med uppenbar framgång på de yttre stimuli som kom att ändra dess inriktning. Boskapsskötseln blev mindre viktig medan antalet haciendor, som ägnade sig uteslutande åt veteproduktion' ökade. Veteproduktionen infördes på bekostnad av boskapsekonomin'. Landets ekonomiska tillväxt och den politiska stabilitet på vilken den grundades, befäste rejält Chil prestige i den övriga världen. En jämförelse mellan sydamerikanska länders obligationsnoteringar på londonmarknaden erbjuder ett avgörande bevis härför. 1842-43 noterades chilenska 6-procentiga obligationer till mellan 93 och 105, argentinska till 20, brasilianska till 64 medan de peruanska inte efterfrågades alls' (Pinto 1962, s. 15 f., även citerande Sepúlveda).

Den huvudsakliga exportmarknaden för chilenskt vete fanns till 1865 på Stillahavskusten, där

Peru förblev den störst köparen precis som det varit under hela den koloniala tiden. Därefter vände sig exporten i ökad utsträckning mot Europa och framför allt mot Storbritannien, även om Peru fortsatte att vara en stor köpare. I Californien och Australien, vars guldruscher efter 1849 och 1851 åstadkom en plötslig, temporär efterfrågan på vete, ersattes chilenskt vete i stigande grad av den växande produktionen från Great Plains i USA.

Denna intensiva integrering av Chile i världsmarknaden var en mildt sagt blandad välsignelse. För ett land som deltog på denna marknad och i det världskapitalistiska systemet som satellit blev den med nödvändighet en förbannelse.

Inom kort fick Chiles starka band med den imperialistiska världsmarknaden djupa och nästan katastrofala konsekvenser, genom att vetemarknaderna i Kalifornien och Australien åter stängdes mellan 1858 och 1861 och ännu mer genom den samtidiga världskrisen 1857. I slutet av augusti 1857 hade kredit- och valutainskränkningarna blivit så intensiva, att affärstransaktionerna blev totalt lamslagna i Valparaiso. Handelskrisen fick ödesdigra återverkningar för jordbrukare, gruvägare och industriidkare. De tvingades att inskränka sin verksamhet och att överge eller uppskjuta de stora installationer och förbättringar, som de gripit sig an. Det förekom många dundrande konkurser. Priset på jordegendomar föll med 40 procent' (Encina, citerad av Pinto 1962, s. 29).

På detta sätt åstadkom den världsomfattande depressionen 1873 och Stillehavskriget och dess efterverkningar våldsamma svängningar i Chiles ekonomi. Detta kunde inträffa just på grund av den öppna ekonomin, vilken integrerade Chile i världsmarknaden och omfattade så väl dess 'inhemska' som dess exportsektor.

'En allmän prisstegring började 1850 och slutade 1873. Priset på etthundra undersökta artiklar steg med 32,9 procent under perioden mellan 1847_50 och 1875. Efter denna tidpunkt blev det ett allmänt prisfall. Nedgången i kopparpriserna blev det avgörande slaget. Ett engelskt ton noterades år 1872 till 108 pund. Detta pris sjönk steg för steg och föll till 39,5 pund år 1878. Ägarna till lantgårdar fann det omöjligt att täcka räntan på sina skulder ... det fanns inga köpare, som hade de nödvändiga resurserna för att förvärva lantgårdar till belopp som motsvarade skulderna ... Många fordringsägare, banker inräknade, blev tvungna att acceptera betalning i jord' (Encina, citerad hos Pinto 1962, s. 29).

Den chilenska veteekonomin, stor i nationella termer men tillfredsställande endast en liten procentandel av världskonsumtionen, blev nödvändigtvis också föremål för de våldsamma svängningarna på världsmarknaden och i hela den kapitalistiska ekonomin. 'I grunden berodde storleken på vår export på världproduktionen' (Sepúlveda 1959, s. 62). Den enda ynnesten låg i den peruanska marknaden, vilken själv ganska isolerad från metropola svängningar visade mycket mindre förändringar i sin efterfrågan på chilenskt vete och därför bidrog med ett delvis stabiliserande inflytande.

'Under det senaste århundradet påverkades vetehandeln från tid till annan av exportkriserna och nedgångarna, och eftersom handeln var influerad av och känslig för rörelserna i världsekonomin ... visade det totala exportindexet mycket stora rörelser med verkligt extraordinära ökningarna och även plötsliga nedgångar av stor omfattning ... De akuta depressionerna 1873, 1878, 1890 och 1895, som påverkar hela exportkurvan, märks inte i exporten till Stillehavskusten' (Sepúlveda 1959, s. 60 f.).

'Stillehavskriget 1879-1882 [Chile mot Peru och Bolivia] åstadkom en annan störning av ekonomin. Importen av alla ting som inte var nödvändiga för att kläda och utrusta armén blev spontant inskränkt. Gruvdrift och jordbruk betalade merutgiften för vad inskränkningarna i lyximporten inte täckte ... Industrin för sin del ökade produktionen av kläder, skor, lädervaror, krut, kemiska och farmaceutiska produkter, vagnar, tunnor, säckväv, filter, artilleripjäser, fartyg, kokkärl o s v 10, 20 och upp till hundra gånger ... När kriget tog slut försvann denna improviserade industri' (Encina, citerad i Pinto 1962, s. 42).

Uppkomsten och nedgången för ett antal industriföretag framgår av följande tabell (Nolff 1962, s.

153):

	1868	1878	1888
Kvarnar	507	553	360
Textilfabriker	177	302	281
Garverier	61	101	70
Nudelfabriker	7	10	5
Kopparsmältverk	250	127	69

Även om sjöfarten på chilenska hamnar ökade trefalt mellan 1860 och 1870, minskade den chilenska handelsflottan, som hade räknat 276 fartyg år 1860, till 21 år 1868. Den ökade därpå igen, men uppgick år 1875 till endast 75 skepp (Sepúlveda 1959, s. 72). Sepúlveda kommenterar:

„Sedan dess spelar handelsflottan praktiskt taget ingen roll längre i utrikeshandeln. Konkurrensen från utländska handelsfartyg skulle bli avgörande och utgöra ett starkt och långvarigt monopol. Sociedad Nacional de Agriculturas bulletin den 26 december 1898 framställer saken på följande vis: 'Chiles jordbruk hämmas av en utländsk handelsflotta, som tack vare de oavsiktliga privilegier vi ger den spärrar utvecklingen av en nationell handelsflotta, utan vilken landet inte kommer att kunna existera som en enhet för självständig, säker och oberoende handelsexpansion' (Sepúlveda 1959, s. 72).

Den ekonomiskt konservative historikern Francisco Encina betraktar det att Chile uppgav sin kustsjöfart till utländska intressen som 'ett av de största och mest fantastiska misstag som gjorts i det spansk-amerikanska folkets historia. Bland de faktorer som varit underkastade mänsklig vilja är det den som verkat allra mest ogynnsam för det chilenska folkets historiska framåtskridande (Encina, *Historia de Chile*, del XIV, s. 644, citerad av Sepúlveda 1959, s. 72).

Encina har granskat hela perioden efter de år som följde omedelbart på oberoendet:

'På mindre än femtio år ströp de utländska köpmännen vår begynnande kommersiella verksamhet i utlandet. På hemmamarknaden eliminerade de oss också från utrikeshandeln och ersatte oss till stor del i detaljhandeln ... Nästan alla framsteg i jordbruket mellan år 1870 och Stillahavskriget berodde på gruvindustrins direkta inflytande. Gruvmagnaterna köpte och skapade stora haciendas, precis som vid århundradets mitt [i den centrala längsdalen] och konstbevattnade dem. Deras anda, som var mer progressiv och företagsam än de gamla jordägarnas, fick dem att skaffa modern maskinpark och plantera nya grödor. Under tiden hindrades den gamle jordbrukaren inte bara av sin brist på initiativ, utan också av sin brist på kapital ... Omkring 1890 befann sig nästan alla industrier av någon betydelse i landet i händerna på utlänningar och deras ättlingar i rakt nedstigande led' (Encina, citerad i Pinto 1962, s. 58).

Hur kan vi tolka och förstå såväl de temporära ekonomiska expansionerna och tillbakagångarna som de underliggande tendenserna till växande strukturell underutveckling under det halva århundrade, som följer på Chiles politiska oberoende? Den allmänna tolkningen av utveckling och underutveckling i termer av metropol-satellitförhållande inom det kapitalistiska systemets struktur kan vara till hjälp.

De temporära expansionerna och tillbakagångarna i den chilenska ekonomin och dess metropol kan, genom dess länkar till den världskapitalistiska metropolen, spåras till den ojämna utvecklingen hos det världskapitalistiska systemet som helhet. Dale Johnson har påpekat för mig, att de första åtgärderna efter oberoendet för chilenska nationella investeringar och utveckling borde spåras till den ökade summa av ekonomiskt överskott, som blev tillgängligt för Chile sedan dess befrielse från Spanien satt stopp för detta lands och i viss utsträckning Limas exploatering av detta överskott. En del av detta extra överskott dirigerades till inhemska investeringar och en del, som vi sett, till konsumtion.

Den chilenske historikern Enzo Faletto framkastade efter att ha läst ett utkast till denna uppsats, att tre andra chilenska ansatser till ekonomisk expansion under denna period förmodligen också borde tolkas som nationella reaktioner på händelser i det världskapitalistiska systemet som helhet och på deras konsekvenser för satelliten Chile. Genom att dra fördel av sitt oberoende försökte Chile bryta det monopol som Lima så länge utövat över den chilenska ekonomin, delvis i kraft av sin kontroll över sjöfarten. Åtgärderna att stimulera tillväxten av en nationell handelsflotta efter 1835 skulle kunna tolkas i denna riktning. De ledde 1837 till krig med Peru, vars handelsoligarki inte var hågad att ge upp utan kamp.

Faletto menar att den växlande lyckan i kriget mot araucanoindianerna och Stillahavskriget mot Peru och Bolivia förmodligen också kan spåras till förändrade strömningar i världs- ekonomin. Araucanerna bebodde de södra regionerna i Chile, vilka var förutbestämda att utgöra mark för veteodling. Enligt Faletto skulle historisk forskning troligen kunna visa, att de viktiga krigstågen för att beröva araucanerna deras mark ägde rum just vid tidpunkter när efterfrågan i världen på chilenskt vete var i uppåtgående, som efter det att England avskaffat spannmålslagarna och efter upptäckten av guld i Californien och Australien. Stillahavskriget, som ganska öppet företogs i syfte att beröva Peru och Bolivia deras salpeterproducerande områden, var en del av Chiles ekonomiska expansion under 1870-talet. Den skulle, vilket Faletto menar och i enlighet med tesen i denna uppsats, i sin tur hänga samman med en avspänning i satelliten Chiles band till den världskapitalistiska metropolen, orsakad av den allvarliga ekonomiska depressionen efter 1873 i den sistnämnda.

Just dessa tre händelser bekräftar enligt Enzo Faletto också en annan del av min tes om utveckling och underutveckling och tolkning av den chilenska historien: den var kapitalistisk i det egna landet. Dessa tre expansioner inträffade inte bara som svar på yttre stimuli, som berörde Chile i egenskap av integrerad del av det världskapitalistiska systemet. Också på den inhemska invån ägde de tre ekonomiska expansionerna rum inom ramen för en nationell kapitalistisk metropol-satellitstruktur. All ekonomisk utveckling i Chile, hur begränsad den än må vara av världsmetropolen, äger nödvändigtvis rum på de inhemska satelliternas bekostnad. Expansionen i den metropola chilenska veteproduktionen skedde sålunda på bekostnad av araucanerna, som därigenom kom i ett starkare beroendeförhållande och alldeles säkert blev mer underutvecklade än de varit tidigare. På samma sätt måste den senare ekonomiska expansionen och salpeters infogning i den chilenska utvecklingsprocessen medföra en förändring av salpeterregionerna till inhemska kapitalistiska satelliter åt den chilenska metropolen. Precis som den sistnämnda i sin tur var en satellit åt den världskapitalistiska metropolen.

2. Frihandel och strukturell underutveckling

Förbunden med dessa fluktuationer i den chilenska ekonomin, och det som låg till grund för dem, var en utveckling mot allt djupare strukturell underutveckling, vilken inte har upphört att verka den dag som idag är. Också denna underutveckling måste återföras på Chiles medverkan i det världskapitalistiska systemet och på den inhemska ekonomi och politiska struktur, som systemet påtvingat och sedan upprätthållit i Chile. Hela denna period av chilensk ekonomisk expansion, som varade i mer än en generation, inträffade just vid tiden för frihandelns världsomfattande expansion. Innan starka inhemska chilenska intressen bundna till en oberoende nationell utveckling kunnat uppkomma på grund av den inhemska sociala, ekonomiska och politiska strukturens begränsning, vilken ärvts från den koloniala tiden, integrerade frihandeln åter helt och fullt den chilenska metropolen och dess mäktigaste intressegrupper i det världskapitalistiska systemet. Denna gång som satellit till Storbritannien.

På 1800-talet betydde frihandel industriellt monopol och utveckling för Storbritannien och en fortsättning på den kapitalistiska metropol-satellitstrukturen med exploatering och oundviklig, allt djupare strukturell underutveckling för satelliterna. När Storbritannien en gång hade industrialiserat sig bakom sina skyddstullar, sina Navigation Acts och andra monopolistiska åtgärder, blev dess viktigaste exportvara frihandelsdoktrinen och dess tvilling, den politiska liberalismen. Debatten om liberalism och frihandel rasade i hela världen. I Chile tog debatten former som kanske bäst summeras i följande argument från mitten av 1800-talet. Det brittiska argumentet till förmån för frihandel uttrycktes i en officiell not från utrikesdepartementet år 1853:

'Den chilenska regeringen kan vara övertygad om, att en liberal handelspolitik kommer att åstadkomma samma resultat i Chile som i England, det vill säga ökade statsinkomster, ökat välstånd och höjd moral för folket. Detta system, som antagits i Det förenade kungariket efter mycket betänkande och många överväganden, och vilket efter att ha prövats av erfarenheten haft framgångar, som överträffat de mest optimistiska förväntningar, kan vara — efter noggrant övervägande — värt ett försök av Chiles regering' (*Instructions of the Chargé d'Affaires of Great Britain in Chile*, den 23 september 1853, citerad i Ramirez 1959, s. 68).

Hennes majestäts regering begränsade sig inte, i likhet med alla metropola makter, till att enbart råda:

'Den 7 februari 1853 instruerade Storbritanniens utrikesminister sin representant i Santiago att framföra klagomål till Chiles regering mot den nya exportskatten på koppar ... Jag måste informera Er om att Hennes Majestäts regering inte kan betrakta denna åtgärd som annat än menlig för returskeppningen från Amerikas västkust, vilken nu erhåller fraktgods genom mineraltransporter från [Chiles] mineralproducerande region. Handeln är av ansevärt värde och kommer säkerligen att öka, eftersom Storbritannien för närvarande importerar kopparmalm för smältning i ökad utsträckning ... Jag uttrycker hennes Majestäts regerings hopp att ifrågasatt lag måtte upphävas, eftersom den är avsedd att begränsa handelsutbytet mellan de båda länderna och begränsa de välsignelser, som Chile nu erhåller genom utvinning och skeppning av mineraler' (Ramirez 1960, s. 64 ff.).

Motargumentet framfördes den 4 maj 1868 av *El Mercurio*, idag Chiles ledande tidning, vilken då ännu inte sett den tid födas som skulle förvandla den, med början något mer än tjugo år senare, till imperialismens pålitligaste chilenska bundsförvant — vilket den förblivit intill denna dag.

'Chile kan industrialiseras, för det har kapital, armar och verksamhetslust; men den fasta viljan saknas. Ett starkt utländskt kapital finns representerat i varuimporten. Detta kapital är och kommer alltid att vara benäget att lägga så många hinder som möjligt i vägen för försök att anlägga industrier i landet ... Protektionism borde vara alla outvecklade industriers och konstners modersmjölk, [den skulle vara] den själ som skänker dem en sant positiv ande. Ty — utan den är varje spirande framåtskridande från början utsatt för den våldsamma och väl förenade attacken från utländska industrivaror, representerad av frihandeln' (Ramirez 1960, s. 89).

Idag råder det föga tvivel om vilken sida som förde fram det bästa argumentet. Det står också klart vilken sida som vann. Det var frihandeln — det vill säga den metropol-satellitförbindelse som var fördelaktig för dem som tillägnade sig det ekonomiska överskottet i de globala och nationella metropolerna.

'Tendensen till frihandel ökade just vid den tidpunkt då den stora veteexporten börjar. Konsekvenserna av denna orientering blev i sista hand att vår ekonomi internationaliserades, att vår handelsflotta tillintetgjordes (tullstadgan från 1864), och att vi misslyckades att ackumulera kapital på de ökade intäkterna av vetet och senare av salpetern för att därigenom kunna uppföra anläggningar av nationellt intresse.... Den nya tullstadgan av år 1864, som förklarade oinskränkt frihandel i kustsjöfarten ... kom i liberalismens släptåg och medförde att den nationella handelsflottan, som inte kunde motstå utländsk konkurrens, gick under ... Alla de handelsavtal Chile slöt vid denna tid innefattade 'mest gynnade

nations'-klausulen. Genom denna klausul förbinder sig de kontraktsslutande länderna att tillerkänna den andra parten alla de privilegier de kommer att tillerkänna ett tredje land. Detta gällde de europeiska staterna, framför allt England, som tack vare denna klausul gjorde Latinamerika till en sannskyldig handelskoloni och hindrade industrins och den nationella handelsflottans framväxt i Chile' (Sepúlveda 1959, s. 36 och 71 ff.).

Dessa frihandelsåtgärder, som att upphäva spannmålstullen i Storbritannien år 1846 och Chiles beslut att upphäva inskränkningarna i den utländska sjöfarten år 1864, ökade veteexporten från Chile till Storbritannien, vilket delvis berodde på att den friare tillgången till chilenska hamnar för utländska fartyg minskade transportkostnaderna för det chilenska vetet. Men just dessa frihandelsåtgärder, införda efter Manuel Montts presidentperiod, vilken hade gjort stora nationella investeringar i bl a järnvägar, bidrog också snabbt till att lamslå den chilenska kolbrytningen genom konkurrensen från det brittiska kol, som returskeppades med vetebåtarna. Strömkantringen till det metropola Storbritanniens satellitisering av Chile, eller detta lands kolonisering av Storbritannien sedan det en gång vunnit sitt oberoende från Spanien, var oundviklig. Den försiggick inte obemärkt i Chile. Med avseende på kopparn skrev *El Ferrocarril* i Valparaiso (vilken tidning också skulle komma att ändra sin politik på ledarsidan) den 19 januari 1868:

'Om vi börjar med att undersöka varför Chile har de rikedomar som höjt landet över andra länder som varit spanska kolonier, finner vi att det uteslutande beror på dess gruvor och framför allt på kopparn. Den har försett världsmarknaden med mer än hälften av vad den förbrukar ... Denna produkt från vår industri har dock underkastats ett monopol, som avsevärt minskat våra vinster, och vilket dessutom pålagt den transportavgifter, provisioner och andra avgifter, som de engelska smältverken hittat på ... de [latin]amerikanska gruvägarna är tvungna att skicka sina produkter till Storbritannien i brist på andra marknader och att förbli missnöjda med det pris som smältverken där erbjuder dem. I tjugo år har dessa missbrukat säljarnas beroendeställning, och kopparverken har under de sista två åren och i början av detta gjort oproportionerliga profiter ... Kan det tolereras av ett land som hat medel att befria sig från ett så förhatligt monopol? ... Från den tid då de engelska kopparverken började bli denna metalls prisdömda och begränsa eller utvidga vår gruvdrift i kraft av sitt kapital, har vårt samhälles verkliga rikedom förblivit underkastad utländska spekulanters intressen. Genom att sträva efter egen vinning har de försatt oss i den beklagliga situation där vi befinner oss ...

Kan det tolereras att ett land, som har tillgång till alla medel för att smälta sina malmer och förädla dem till de renaste former, så att de därefter kan sändas till Indien, Kina, Europa och hela världen, kedjas till ett sådant monopol att dess viktigaste rikedom underkastas de nyckfulla önskingarna hos ett fåtal individer? Erfarenheten var visat att det inte är tillgång och efterfrågan som får priset på vår koppar att falla. Det är å ena sidan vår oförsiktighet och vårdslöshet och å andra sidan makten hos det kapital, som vi genom vår okunnighet har skapat utomlands och på vår egen bekostnad. De engelska smältverkens knep är väl känt. När avfärden av välfyllda skeppslaster med vår produkt meddelas, sänker de priserna lagom för att köpa malmen vid dess ankomst och höjer sedan priset igen, när den väl är i deras händer. Därigenom skapar de som det passar dem en permanent växling i priset på våra mineraler. Det har inte kunnat vara annorlunda sedan de gjort sig till härskare över våra rikedomar, vilket resulterat i att endast deras önskingar kan råda' (Ramirez 1960, s. 82 ff.).

Allt detta har inträffat tack vare den sant monopolistiska ordning, som på liberalt håll kallas 'frihandel'.

Men metropolen litade naturligtvis inte enbart på effekterna av sin frihandelspolitik på världsmarknaden. Varhelst det var lämpligt och möjligt trängde metropolen, vilken nu representerades av Storbritannien (som den tidigare och senare representerats av andra) ända in i hjärtat på periferins inhemska handels-, industri- och även jordbruksstruktur (såvitt satellitlandet hade någon 'nationell' ekonomi) för att göra den till sin egen. I detta sammanhang anmärker Hernán

Ramirez i sin *Historia del Imperialism en Chile*: 'Efter 1850 växte den brittiska dominansen i gruvindustrin på grund av de engelska järnvägarna, som genomkorsade området ... Jämsides med att kontrollera den internationella handeln och monopolisera kopparkopparproduktionen var engelsmännen ständigt på alerten för att hindra Chile från att upphöra att vara exportör av råvaror och livsmedel och konsument av industrivaror' (citerad av Ramirez 1960, s. 63 f.). Och Ramirez fortsätter:

'En stor del av den internationella handeln låg under brittiska affärsmäns direkta och omedelbara kontroll. Ett av medlen för att skapa och bibehålla denna situation var det starka beroendet mellan den inhemska handeln och de engelska handelshusen, som ... hade den internationella handeln i sina händer ... Dessa handelshus utvidgade omfånget av sin affärsverksamhet och gick in i olika branscher i den nationella produktionen ... Ett annat medel var det faktum, att britterna hade del i den chilenska handelsflottan ... En stor del av fartygen är ... fastän de seglar under chilensk flagg och under täckmantel att ha chilenska ägare, eftersom utländska skepp är utestängda från kustsjöfarten, i verkligheten engelska byggen och brittiska medborgares egendom ... De stora utländska, det vill säga engelska, handelshusen spelade en viktig roll i landets finansiella liv. De beviljade krediter, utfärdade borgensbevis och även sedlar, handlade med valuta o s v; de fungerade med ett ord som bankinstitutioner ... Det innebär att vi knappt hade upphört att vara en spansk koloni förrän vi blivit ett lydland, exploaterat av den engelska kapitalismen' (Ramirez 1960, s. 73.).

Man skall emellertid inte tro att den brittiska metropolens ekonomiska kolonisering av den chilenska periferin och dennas omvandling till satellit inträffade endast därför att den kapitalistiska världens metropol till sin definition är stark och dess periferi svag, eller därför att den metropola brittiska frihandelsdoktrinen övertygade alla i periferin (eller i andra delar av metropolen) genom makten av sin logik. Nej — den kapitalistiska världsmetropolen hade otvivelaktigt sina bundsförvanter i de perifera metropolerna. Den brittiska frihandelsdoktrinen fann intresserade åhörare i kapitalistiska perifera satelliter som Chile; i mindre grad i andra metropola eller oberoende länder som Tyskland och Japan. Den polära metropol-satellit-motsättningen löper genom hela det världskapitalistiska systemet, från dess makrometropola centrum till dess mest mikrometropola satellit. Under skiftande omständigheter och hos de olika ekonomiska och andra intressen som denna centrala motsättning åstadkommer, tar sig de oräkneliga små konkreta motsättningarna naturligtvis en mångfald former.

Olyckligtvis har inte omständigheterna kring denna period i Chiles historia blivit så väl studerade som de kring senare perioder. Man kan dock göra några antydningar om den konflikt och det intresseförbund som skapades genom de kapitalistiska motsättningarna i Chile vid mitten av 1800-talet. En ledtråd är tillgänglig genom Courcelle-Seneuil, världsberömd frihandlare på sin tid, som importerades (eller exporterades) till Chile i egenskap av officiell rådgivare till regeringen. Många chilenska historiker har identifierat Chiles antagande av frihandeln efter 1860 med honom. Han noterade att 'en stor del av de nya förtjänsterna har använts för att ge utlopp åt jordägarnas smak. De flesta av dem har satt igång att bygga pompösa hus och köpa praktfulla möbler. Lyxen i kvinnornas kläder har gjort otroliga framsteg på bara några år ... Man kan säga, att medan jordbruksarbetaren använde sin ökade inkomst på ett fåtal nöjen, spenderade ägarna sina på att tillfredsställa mer varaktiga intressen, men att den ene såväl som den andre hade samlat föga kapital' (Sepúlveda 1959, s. 51). Dessa jordägare såg utan tvivel med misstro på handelsrestriktioner, som hindrade en sådan utveckling för deras kvinnor. Finansministern i den regering som följde Montts förklarade för kongressen att de fortfarande gällande inskränkningarna för den utländska sjöfarten skulle försvinna, och skulle försvinna för att gynna 'de intressen för vilka det [privilegiet] var avsett' (Véliz 1962, s. 240) — d v s utan tvivel för jordägarna och ännu mer för importörerna och exportörerna. Kongressledamoten Matta argumenterade, att pålagor endast var ett tecken på regeringens svaghet och feighet, och att alla borde avskaffas.

Vi kan därför anta att metropol-satellitstrukturen i det världs-kapitalistiska systemet och Chile åstadkom bestämda intressegrupper i den chilenska satellitens metropol, vilka vad än deras konflikt med imperialismen kan ha varit, fann sig föranlåtna att understödja en politik, som mer än någon annan bidrog att göra Chile till en ännu mer beroende satellit åt den världs-kapitalistiska metropolen. Det är därför inte förvånande att finna att dessa grupper drar fördel av regeringens svaghet, orsakad av den världsomfattande depressionen 1857, för att revoltera mot president Montt och hans nationella utvecklingspolitik. Man kan instämma med Claudio Veliz:

'Manuel Montt stod inför två revolutioner ... Den andra år 1859 låg närmare de politiska och ekonomiska intressena hos intressegrupperna inom gruvsdriften och jordbruket ... En stor del av motståndet mot Montts centralistiska, starka, statiska attityd till ekonomiska frågor kom från de liberala — och naturligtvis frihandelsvänliga — grupper, som stod i nära förbindelse med exporten av mineral- och jordbruksprodukter från landets norra och södra delar. Naturligtvis är det mer än en trivial tillfällighet att motståndscentra mot Montts regering låg i [gruv- och vetedistriktet] Copiapó och Concepcion' (Veliz 1962, s. 242).

3. Den misslyckade industriella revolutionen: Balmaceda och salpetern

Den följande perioden blev avgörande genom att hårt svetsa in den omtalade tendensen till underutveckling i Chiles sociala, ekonomiska och politiska struktur. Den var naturligtvis avgörande endast enligt ett visst uttrycksätt. Ty fröna till en strukturell underutveckling hade såtts vid själva erövringen och genom den internationella, nationella och lokala ekonomiska struktur, i vilken folket i detta annars rika land inkorporerades. Avgörande bara på så sätt att de följande händelserna utgjorde vad som kanske varit det mest iögonfallande försöket att avlägsna underutvecklingens planta och i dess ställe sätta en utvecklingens. Om det till slut misslyckades, vilket det gjorde på ett effektivt sätt, var det endast därför att dessa möjligheter till framgång redan var menligt påverkade av just samma omständigheter som hade förorsakat tidigare, om än mindre uppmärksammade, misslyckanden under de tre gångna århundradena.

Underutvecklingens rötter hade blivit alltför djupt och fast sammanväxta med strukturen, organisationen och funktionen hos det ekonomiska system, i vilket Chile deltagit, från landets första tillkomst till denna dag.

Den förklaring till att utvecklingen omintetgjordes under salpeter- och Balmacedaperioden, som framlagts av forskare som Jobet, Pinto, Ramirez, Nolff och Vera, består i att, ibland uttalat och ibland underförstått, redogöra för hur Chile misslyckades med sin 'take off' i slutet av 1800-talet genom den olyckliga hopningen av en serie mer eller mindre speciella omständigheter. Denna förklaring skulle vara godtagbar om (vilket dessa författare hävdar) Chile varit stängt, 'slutet', autarkiskt eller feodalt fram till andra hälften av 1800-talet (Jobet) eller första hälften av 1800-talet (Pinto och Nolff) eller åtminstone fram till 1700-talet (Ramírez) och först därefter försökte att ta språnget från autarki till utveckling 'utåt' i stället för 'inåt'. Kalla fakta om Chiles historia och ekonomiska struktur är att landet haft en öppen, kapitalistisk och beroende struktur från första början. M a o går rötterna till dess underutveckling mycket djupare och ligger i kapitalismens struktur, inte i feodalism, utveckling 'utåt' eller en kombination av de båda. Om Chile skall kunna vända sig från underutveckling till utveckling måste dess strukturella omvandlingar följaktligen gå mycket djupare än att blott slå om från kapitalistisk utveckling 'utåt' till kapitalistisk utveckling 'inåt'. Några personer som levde i Chile under senare hälften av 1800-talet såg faktiskt tendensen till allt djupare underutveckling, och några av dem försökte vända denna tendens. Det nybildade *Sociedad de Fomento Fabril* (Sällskapet för industriell utveckling) satte sitt och Chiles sikte högt år 1883 — fast inte orimligt högt, kan man tycka — i sitt invigningsprospekt:

'Chile kan och bör industrialiseras .. Det bör industrialiseras för sitt jordbruks skull, därför att jordbrukets fruktbarhet i den centrala längsdalen fordrar bättre grödor ... och i en mycket större skala än för närvarande; detta eftersom vårt land, litet till ytan jämfört med andra veteproducenter, inom några få år av tvång kommer att finna det nödvändigt att sluta exportera denna produkt ... Det borde vara industrialiserat för sin gruvdrifts skull. Ty — dess sanna rikedom ligger inte i dess rikaste silver- eller kopparådror utan i dess berg med fattigare malmer, vilka erbjuder säkrare inkomster under längre tid för den kloke industrimannen ... Det borde industrialiseras för sitt folks skull, begåvat och starkt och kapabelt att förstå och sköta vilket maskineri som helst, förmöget att utföra alla slags arbeten, om landet bara kräver av det dess allmänt kända entusiasm och goda vilja ...

Det borde industrialiseras därför att det har medlen därtill. Det äger de viktigaste mineralen i överflöd: koppar, järn, stenkol, salpeter, svavel och med det svavelsyra och alla de kemiska produkter som industrin behöver för att kunna uppstå och utvecklas. Det har växtmaterial, allt slags trä, lim, förstklassig hampa ... och det har de animala produkterna, läder, ull och silke av vilka de mest utsökta tyger och kläder kan tillverkas. Det är oförsvarligt att sådana rika och varierade produkter lämnar vår jord för att erhålla sin slutliga bearbetning på annan plats, för att sedan återvända till vårt land och säljas till priser, som ligger mycket högre än inkomsterna från försäljningen av råvaran. Det borde industrialiseras därför att det geografiskt har begåvats med en energikälla av ofantligt värde, som kan användas i alla näringar för att producera billigare än i något annat land. Denna källa är dess strida floder, som i sina lopp från Anderna till havet bildar tusentals vattenfall och därmed lika många drivkällor till rikedom för landet.

Chile borde slutligen industrialiseras därför att dess framtidskridande som demokratiskt land leder dit, och därför att det endast genom att ägna sina krafter åt industrin kommer att ha den stabila bas för social och politisk jämvikt som de mest framtidskridna nationerna åtnjuter. Endast på detta sätt kommer det att äga en medelklass och ett utbildat arbetande folk, och därigenom en framtid i fred och storhet under många generationer' (Prospecto de la Sociedad de Fomento Febril 1883, citerat i Ramirez 1958, s. 149).

'Sanningen är den att under perioden 1830-1930 stod allting i det chilenska jordbrukets favör: utländska marknader, utländsk valuta för mekanisering, rikliga krediter, 'samhällsfred', fullständig liberalism i den ekonomiska politiken, regeringens skydd ... t o m devalvering för att lätta dess skuldbörda. Men i stället för att göra framsteg gick det tillbaka' (Pinto 1962, s. 84).

Vilken bitter ironi att samma sak kan sägas och sägs ord för ord med samma rätt idag! Vad hände?

Stillahavskriget gav Chile enorma rikedomar i form av de tidigare peruanska och bolivianska norra provinserna, i vilka världens enda kända större avlagringar av salpeter fanns. Dessa utgjorde, intill den senare utvecklingen av syntetiska substitut, tillsammans med peruansk och chilensk guano världens viktigaste handelsgödsel. Salpetergruvorna hade öppnats med peruanskt och chilenskt kapital och till stor del av chilenska arbetare, och det var framför allt för kontrollen av dessa gruvor som kriget utkämpades. Chile vann kriget och grovorna men efterverkningarna av dess seger blev ödesdigra. Den drog ett ännu större mått av intresse till Chile från en metropolmakts sida, vars deltagande i Chiles ekonomiska och politiska affärer ytterligare beseglade domen till underutveckling över landet.

'Salpeterindustrin hade börjat utvecklas före Stillahavskriget tack vare peruanska och chilenska företagares energi. Förutom dessa deltog också ett fåtal medborgare av brittisk eller annan nationalitet. Det kapital som användes kom helt från peruanska och chilenska finanscentra och nådde salpeterregionen i form av krediter och investeringar. Detta är betydelsefullt och bör understrykas. Brittiskt kapital investerades inte i Tarapacá. Engelsmännen spelade inte någon viktig roll för att skapa, befordra och inleda utvecklingen av salpeterindustrin' (Ramirez 1960, s. 114).

Engelskt och nordamerikanskt kapital representerade 13 procent av industrin och peruanskt-

chilenskt 67. De återstående 20 procenten innehades av utlänningar, som ekonomiskt sett var chilebor (Encina, citerad i Pinto 1962, s. 55).

'De obligationer och tillståndsbevis som utfärdades av den peruanska regeringen, och som förlorat nästan allt sitt värde [på grund av Stillahavskriget], började helt plötsligt köpas av mystiska köpare ... som betalade mellan 10 och 20 procent av deras nominella värde i devalverade soles [peruansk mynnsort] ... När den chilenska regeringen beslöt [att inlösa de peruanska obligationerna], råkade de nya obligationsinnehavarna vara ägare till den värdefullaste delen av industrin. Den centrala personen i detta drama, lika absurt som skumt, var den nästan legendariske John T. North som — pricken över i — skötte denna fantastiska spekulation, som gjorde honom till 'salpeterkungen', med chilenskt kapital som Valparaisobanken ställde till hans förfogande. Denna institution och andra chilenska utlånare lånade North och hans medhjälpare 6 000 000 dollar för att göra det möjligt för honom att köpa upp alla salpeterobligationer samt järnvägen i Tarapacá. Avchileniseringen gick snabbt och egendomligt nog så långt som att minska den andel av industrin som chilebor kontrollerade före kriget. Enligt Encina hade det peruanska kapitalet försvunnit den 10 augusti 1884. Det chilenska kapitalet hade reducerats till 36 procent och det engelska uppgick till 34. Icke nationaliserat europeiskt kapital svarade för 30 procent.' (Pinto 1962' s. 55. som även citerar Encina.

Snart hade brittena eliminerat ännu mer av det chilenska kapitalet.

'F d ministern Aldunate, som spelade en viktig roll i det regeringsbeslut som öppnade vägen till att skänka bort salpetern, begrundade melankoliskt detta år 1893: 'Olyckligtvis och på grund av ett samspel av omständigheter, vilka det skulle ta för lång tid att återge, har utlänningar helt och håller exploaterat och monopoliserat salpeterindustrin. Det finns inte en enda chilebo som äger aktier i Tarapacájärnvägarnas blomstrande företag ... De skepp, som transporterar våra stränders rikedomar till konsumtionscentra, seglar alla under utländsk flagg. Det bränsle som används för maskinerna är uteslutande engelskt. För att göra det utländska monopolet på dessa industrier fullständigt är alla mellanhänder mellan producenter och konsumenter också utlänningar. Det är också i deras händer hela den kommersiella profiten stannar" (Pinto 1962, s. 55 f.).

Trots detta ansåg *El Ferrocarril*, vars ekonomiska politik inte längre var exakt likadan som den varit år 1868 (se citat sidan 94), den 28 mars 1889:

'De rikedomar som ackumulerats av utlänningar borde inte ge upphov till avundsjuka, eftersom de är legitima frukter av deras verksamhet, arbete och begåvning. De tjänar också landet på så sätt att de anlägger nya industrier, vilka främjar en större konsumtion av nationella produkter och gagnar våra arbetsprestationer ... Det är en allmän övertygelse, att den framtida basen för vår nationella blomstring borde sökas i den industriella utveckling, för vilken vårt land är beundransvärt avpassat, tack vare överflödet och rikedomen på naturprodukter. Ingen kan förneka att vi därför behöver samarbete med utlandet, med dess kapital, erfarenhet och kunskap. Alla de som verkligen älskar sitt land borde därför inte motsätta sig de faktorer, som skapar dess storhet' (Ramirez 1958, s. 102).

För varje objektiv läsare som kommer från ett nutida underutvecklat land, det må vara från Latinamerika eller någon annan underutvecklad kontinent, kommer inte detta med 'bidraget' från utländska 'investeringar' och dess inhemska och utländska försvarare som någon överraskning. Samma fakta och fabler utgör fortfarande en integrerad del av hans dagliga erfarenhet. Det är samma öde som drabbat Argentinas och Guatemalas järnvägar, Chiles och Brasiliens allmänna inrättningar; gruvor, mark och fabriker överallt i underutvecklade länder. Vilket ständigt bedrägeri och vilken ständig plundring har inte förövats under den ädla frasen 'investeringar och u-hjälp!' (Se exempelvis Frank 1963 a och 1964 b.)

Även om *El Ferrocarril* hävdade att det rådde 'allmän enighet' om att Chile skulle blomstra genom sina ekonomiska förbindelser med utlandet och att 'ingen därför kunde förneka att samarbete med utlandet är nödvändigt', existerade en sådan oenighet och ett sådant förnekande, vilket tidningen var väl medveten om (det var därför den skrev som den gjorde). Framför allt

fanns det i den nyligen valde presidenten Balmacedas person. Hans tal när han godtog nomineringen till presidentposten den 17 januari 1886 tillkännagav hans ekonomiska filosofi och program:

'Skattesystemet behöver en översyn och en administration som harmonierar med den lika fördelning av den offentliga bördan som konstitutionen föreskriver ... Den ekonomiska situationen under de senaste åren har visat, att det inom en riktig avvägning mellan utgifter och inkomster är möjligt och nödvändigt att sätta igång produktiva offentliga arbeten, som vore till särskild hjälp för den nationella industrin ... Om vi följer exemplet från Washington och den stora republiken i norr och väljer att konsumera vår egen produktion, även om den kanske inte är så perfekt och finlipad som den utländska; om jordbrukarna, gruvidkarna och fabrikerarna använder varor och maskiner, som kan framställas i Chile; om vi breddar och varierar produktionen av råvaror och bearbetar och omvandlar dem till varor användbara för vårt livsuppehälle och personliga välbefinnande; om vi upphöjer industriarbetet genom att öka lönerna i förhållande till arbetarklassens ökade förnuft och hängivenhet; om staten under det att den bibehåller nivån på sina inkomster och utgifter ägnar en del av sina rikedomar åt att skydda den nationella industrin och bistå och vidta åtgärder till förmån för den i dess första försök; om vi får staten med dess kapital och ekonomiska lagstiftning att samarbeta; om vi alla individuellt och kollektivt verkar för att producera mer och bättre och konsumera det vi producerar — då skall ett rikare blod strömma genom republikens industri, och då skall större rikedomar och högre välfärd skänka oss ett plikttroget och ärligt folks högsta goda: att föda och kläda sig självt, av egen kraft. Föreställningen om en nationell industri är förknippad med den om en industriell invandring och med att genom specialiserat och bättre betalt arbete bygga ett bättre hem för en stor klass inom vårt folk. Inte för stadsbon, inte heller för arrendatorn utan för den arbetare som strövar omkring på landsbygden och hjälper till vid de stora anläggningarna, och som på ett våldsamt sätt kan störa sinnesfriden i de sociala jäsningstider som kan komma' (Ramírez 1958, s. 111 f.).

Ramirez sammanfattar Balmacedas ekonomiska politik, inkluderande salpeterpolitiken, på följande sätt:

- (1) Att bryta det monopol som engelsmännen utövade i Tarapacá och förhindra att regionen blev blott och bart en utländsk fabrik.
- (2) Att stimulera bildandet av nationella salpeterföretag, vars aktier inte skulle vara möjliga att överföra på utländska medborgare eller företag. På så sätt skulle det, medan den brittiska övervikten neutraliserades, bli möjligt att behålla åtminstone en del av de stora vinsterna från salpeterindustrin i Chile.
- (3) Att förhindra utländska företags ytterligare tillväxt, dock utan att blanda sig i de verksamheter de redan hade.
- (4) Att utveckla salpeterproduktionen genom att ta bättre teknologi i anspråk, öppna nya marknader och förbilliga kostnaderna för transporter till sjöss och lands. — 'Dessa kloka och framsynta förslag blev aldrig lagstadgade' (Ramírez 1958, s. 98).

Ramirez diskuterar vidare Balmacedas aktiva ekonomiska politik under rubrikerna offentliga arbeten, järnvägar, landsvägar, offentliga hälsoinrättningar, finanspolitik, valutapolitik, gruvpolitik, industripolitik, utbildningspolitik, offentlig administration, ekonomisk planering och decentralisering (Ramírez 1958).

De konservativa och kyrkan tycks ha uppmärksammat några av Balmacedas förtjänster, men det betydde inte att man uppskattade dem. Deras språkrör, *Estandarte Católico*, skrev den 4 juni 1889 under den engagerade rubriken 'Antes lo Necesario que por lo Conveniente' (Det nödvändiga framför det nyttiga) :

'Balmaceda försöker få sitt namn förhärlikt för att ha korsat landet på längden och bredden med

järnvägar, för att ha uppfört skolpalats, ökat flottans och arméns materiella kapacitet, öppnat hamnar och byggt dockor, kort sagt för att ha givit en kraftig puff åt industriella och materiella framsteg. Men med sitt lysande slöseri på allt som glimmar, för dessa frikostiga millionutgifter på arbeten med banala nyttigheter av tvivelaktigt värde har han inte reserverat den minsta slant för att förbättra den ekonomiska situationen i landet, lätta folkets tunga skatteböroda, påskynda valutans konvertering till metallbas eller söka uppnå allmänt välstånd genom att minska eländet' (Ramirez 1958 s. 117).

Den exakta skillnaden mellan 'nödvändigt' och 'nyttigt' — det vill säga nödvändigt för vems 'allmänna goda' och en skattelättnad för vilken den av 'folket' — klargörs av två andra ledare som återfanns i andra tidningar samma vår 1889:

'På grund av de oräkneliga offentliga arbeten, som för närvarande utförs i hela republiken' har lönerna under de senaste åren stigit i en utsträckning, som våra ekonomer borde uppmärksamma. Arbetare, som tidigare betalades sjuttio cent om dagen utan måltider, erhåller nu nittio vid byggnadsanläggningarna, och de får mat till ett värde av tjugosex cent om dagen' (Ramirez 1958 s. 115, citerande *La Tribuna* den 20 april 1889).

'Det onda tilltar. Förutom den allmänna knappheten på arbetare och de redan höga lönerna, det fruktansvärda tillståndet i vingårdarna och den dåliga kvaliteten på varor i allmänhet tillkommer nu de höga löner, med vilka Clark Railroad Company lockar till sig de flesta arbetarna. Idag finner sig vinodlarna i det trängande behovet att betala samma löner som bolaget för att kunna avsluta skörden i tid. Det skulle inte skada om bolaget gjorde sitt bästa för att dra till sig resten av arbetskraftsbehovet från andra regioner' (Ramirez 1958, s. 116, citerande *Ecos de los Andes* den 18 april 1889).

Detta lämnar föga tvivel om vad som bedömdes som 'nödvändigt' för vem och direkt 'nyttigt' för vilken del av befolkningen och för utvecklingen av ekonomin som helhet och på lång sikt.

President Balmaceda var på samma vis helt klar över vem som var vem och vilka institutioner som representerade vilka intressegrupper och krafter. 'Kongressen är en korruptionens bikupa. Där finns en grupp som arbetar med utländska pengar och som korruperat många människor. Där finns en rik man som fångat både pressen och männen. Kongressens styrkor har vacklat mellan laster och personlig ärelystnad. Folket har för blivit tyst och lyckligt, men oligarkin har korruperat allting' (Ramirez 1958, s. 201). *Times* i London var inte mindre informerad eller informativ. 'Kongresspartiet är framför allt sammansatt av vänner till England och representerar såväl de konservativa och välbeställda inslagen som landets intellektuella elit' (*Times* den 22 juni 1891, citerad i Ramirez 1958, s. 197). Några månader senare, sedan oppositionen mot honom hade mobiliserats, anmärkte Balmaceda: 'Vi genomgår en antidemokratisk revolution som startats av en centralstyrd och liten klass, vilken tack vare sina personliga relationer tror sig vara kallad att vara den styrande och främsta gruppen i landet' (Ramirez 1958, s. 201).

Den alltid beredda alliansen mellan imperialistiska och inhemska kommersiella, finansiella, gruv- och jordbruksintressen dröjde inte länge med att mobilisera sina styrkor mot president Balmaceda. 'När i slutet av år 1890 och början av 1891 några förberedde sig på det krig som måste komma, översände Messr. Augustin Edwards och Eduardo Matte till Mr. Joaquin Edwards i Valparaiso order om att utbetala de summor, med vilka de bidrog till att finansiera de kommande händelserna' (*El Ferrocarril* den 17 januari 1892, citerad i Ramirez 1958, s. 193). 'De utgifter man i kongressens tjänst ådrog sig i Europa täcktes av oss med fonder ur Bank of A. Edwards & Compañía' (Augusto Matte och Augustin Ross, *Memoria Presentada a la Junta de Gobierno*, citerad i Ramirez 1958, s. 194). Bank of A. Edwards y Compañía är än idag den mäktigaste banken i Chile, ägd av familjen med samma namn tillsammans med talrika andra företag. Dessa innefattar även Chiles viktigaste tidning, *El Mercurio*, på vars sidor (liksom genom åtskilliga andra aktiviteter) familjen Edwards nu förklarar sin mycket starka lojalitet med den nordamerikanska imperialismen. De och deras bank finansierar fortfarande de mest reak-

tionära politiska intressena, och de gav ekonomiskt understöd åt koalitionen i det epokgörande valet 1964.

Under förra århundradet var det brittiskt (tillägnat men inte tillskjutet) kapital som rådde i Chile. USAs sändebud där tvivlade inte på den punkten när han informerade sitt utrikesdepartement den 17 mars 1891: 'Som ett särskilt intressant förhållande kan jag nämna det faktum, att revolutionen åtnjuter total sympati och i många fall aktivt stöd från engelsmän som är bosatta i Chile ... Det är bekant att många engelska företag frikostigt bidragit till den revolutionära fonden. Det medges öppet av ledarna för inbördeskriget, att bland andra John T. North har bidragit med en summa på 100 000 engelska pund' (Ramirez 1958, s. 195). Detta var utan tvekan en försvinnande del av det som 'salpeterkungen' redan hade tömt ut ur Chile. Finns det något skäl att betvivla att hans nordamerikanska ättlingar, som lånar sina namn åt koppargruvor och andra företag som rätteligen tillhör Chile, idag 'investerar' på annat sätt för sin framtid?

Times i London sammanfattar situationen den 28 april 1891:

'Det är uppenbart att majoriteten i kongressen och dess bundsförvanter redan långt före december hade kommit till den slutsatsen, att en brytning med den exekutiva myndigheten och ett försök till revolution var oundvikligt. Det är inte förvånande att de med stöd från nästan alla jordägarfamiljer, de välbeställda utlänningarna och kyrkan bedömde det som lätt att fälla presidenten. För övrigt hade de erhållit stöd från flottan och trodde att de hade det från en stor del av armén. Därför tvivlade de inte på, att när den revolutionära flaggan väl hade hissats skulle det bli den signal som satte igång en folklig resning till deras förmån över hela landet. En del av dessa förväntningar har förverkligats. De mäktiga familjerna, de stora inhemska och utländska kapitalisterna, gruvägarna i Tarapacá, flottan och ett litet antal desertörer från armén är på deras sida. Men den stora majoriteten har inte visat några tecken till revolt, och nio tiondelar av armén har förblivit lojal mot den etablerade regimen' (Ramirez 1958, s. 191).

President Balmacedas regering störtades genom ett blodigt inbördeskrig, och presidenten själv tvingades begå självmord. De utländska intressena och de regeringar, nordamerikanska likaväl som brittiska, som beskyddade dem hade inte varit överksamma. Den brittiska ambassadören telegraferade till sitt utrikesdepartement år 1891: 'I utbyte för den ovannämnda hjälpen mot de revolutionära styrkorna förväntar sig Förenta Staternas regering att Chile säger upp sina handelsavtal med de europeiska staterna och ingår ett med Förenta Staterna' (Ramirez 1958, s. 229). Samma år vände sig *Times* chilekorrespondent till utrikesdepartement (inte till sin tidning) och uttryckte farhågan att 'det skulle vara skamligt om Chile, som på denna kust varit ett bålverk mot Blaines tolkning av Monroedoktrinen, nu skulle bli 'blainianskt' mot vår vilja'. Förenta Staternas utrikesminister James G. Blaine hade just därförinnan, år 1889, sammankallat den första panamerikanska kongressen med avsikt att bilda den Panamerikanska unionen, vars högkvarter (för att inte nämna politik) nu är i händerna på dess ättling Organization of American States. Men som tur var för briterne, om än inte nödvändigtvis för chileborna, vars deras farhågor för att Chile skulle bli 'blainianskt' ännu förhastade.

Konsekvenserna av de föregående händelserna sammanfattades 1912 av Encina i hans *Nuestra Inferioridad Económica: Sus Casas, Sus Consecuencias*:

'Den utländske köpmannen ströp våra handelsinitiativ utomlands, och inom landet utestängde han oss från den internationella handeln ... Samma sak har inträffat i vår råvaruproduktion. Utlänningar äger två tredjedelar av vår salpeterproduktion och fortsätter att förvärva våra värdefullaste kopparfyndigheter. Handelsflottan ... har kommit i svår knipa och fortsätter att vika för den utländska sjöfarten också när det gäller kusttrafiken. Flertalet av de försäkringsbolag som arbetar i landet har sina huvudkontor utomlands. De nationella bankerna har förlorat och fortsätter att förlora mark till de utländska bankernas filialer. En alltmer tilltagande del av sparinstitutens obligationer kommer i

händerna på utlänningar som lever i landet' (Ramirez 1960, s. 257).

Ramirez sammanfattar i tur och ordning följderna för den chilenska ekonomin och väljer ut några drag som i våra dagar kallas tecken på 'underutveckling': '(1) Ogynnsam handelsbalans, (2) svårighet med att återställa penningvärdet och komma bort från pappersvalutan, (3) långsam kapitaltillväxt, vilket påverkar produktionskrafternas tillväxt ... Som en följd av detta försvagades republikens ekonomiska potential, och framför allt den stora massan av lönearbetare drabbades mycket hårt' (Ramirez 1960, s. 249 f.). Det vill säga, den inhemska polariseringen mellan klasser och metropol/satelliter accentuerades. Det gjorde också polariseringen mellan Chile och den imperialistiska metropolen. Ett index på den polariseringen är värdet på den chilenska peson, vilken år 1878 var värd 39 5/8, 1900 16 4/5 och 1914 8 31/32 pence. Idag är naturligtvis peson värd endast en bråkdel av pennyn' (Ramirez 1960, s. 249). Frågan huruvida Chile utvecklades eller underutvecklades besvarades av förre ministern Luis Aldunate, som åren 1893-94 skrev: 'Landets ekonomiska krafter har försvagats; landet har blivit fattigare' (Ramirez 1960, s. 251).

4. Underutvecklingen konsolideras

När vi övergår till att undersöka varför Chile underutvecklades och 'blev fattigare', förser oss såväl rena fakta som vår tes om följderna av kapitalismens motsättningar i form av polarisering och expropriering/tillägnande av det ekonomiska överskottet med svaret. Den imperialistiska metropolen exproprierade Chiles överskott och tillägnade sig det för sin egen utveckling. I stället för att utveckla den chilenska ekonomin tjänade Chiles salpeter till att utveckla det europeiska jordbruket, som då befann sig i de tekniska framstegens födslovåndor. Efter första världskriget utvecklade Tyskland ett billigare syntetiskt ersättningsmedel, och de redan i det närmaste uttömda chilenska salpetergruvorna övergavs till stor del. Det potentiella ekonomiska överskottet eller kapitalet från salpetern hade slösats bort eller bidragit till andras utveckling och skulle inte någonsin kunna återhämtas av Chile. Vid samma tid, efter 1926, upphörde Chile med att exportera vete. De metropola länderna själva och ett fåtal andra som Argentina producerade i stigande grad för egen konsumtion och för världsmarknaden. Det har beräknats att enbart på salpetern tillägnade sig Storbritannien under tiden mellan 1880 och 1913 omkring 16 miljoner pund i profiter på chilenskproducerat ekonomiskt överskott, medan chilebor och utlänningar bosatta i Chile inte behöll mer än 2 miljoner pund av det överskott, som producerats i chilenska salpetergruvor med nästan uteslutande chilenskt kapital och arbete (Ramirez 1960, s. 255 f.). Det chilenska ekonomiska överskott som exproprierades från chilebor och tillägnades av metropolen var inte begränsat till salpetern. Det omfattade också mer och mer det som nordamerikanerna tillägnade sig genom kopparn. Och vi får inte glömma det överskott som metropolen tog om hand genom sin fördelaktiga ställning på marknaden för chilenskt vete — och naturligtvis på marknaden för de industrivaror som Chile importerade. Dessutom tillägnade sig metropolen en ansevärd del av sin satellits ekonomiska överskott under titeln 'utförda tjänster'. Det beräknas att enbart för år 1913 remitterades 2 miljoner pund till utlandet genom de utländska bolag, som arbetade i Chile inom industrin, handeln, bankväsendet, försäkringsbranschen, telegrafan, spårvägarna o s v (Ramirez 1960, s. 256). (För en redogörelse om det latinamerikanska överskott som exproprieras genom sådana utförda tjänster i våra dagar se Frank 1965 a.)

Några chilebor som levde vid sekelskiftet var väl medvetna om mycket av det som pågick och om hur metropolen tillägnade sig landets ekonomiska överskott. Chiles Nationella Parti framhöll vid sitt konvent 1910 att 'kapitalackumulationen, som bildar den nödvändiga grunden för all ekonomisk blomstring, är betydlig hos oss ... [av profiterna på salpetern] lämnar nästan två tredjedelar landet utan att lämna minsta spår' (Ramirez 1960, s. 226). Den 24 januari 1899 hörde den chilenska senaten en av sina medlemmar förklara: 'För min del drömmer jag inte så mycket

om det utländska kapital, som gör så många yra i huvudet, och även om jag inte är okunnig om dess betydelse ställer jag mig tvivlande. Kommer det hit för vår skull eller för dess ägares? Kommer det som ett generöst bidrag för att göra våra jordar och affärer produktiva och bringa oss välstånd, eller kommer det som en svamp som suger upp vårt arbetes svett och endast lämnar oss bröd tillräckligt för att uppehålla livet?' (Ramírez 1960, s. 262).

Luis Aldunate tvivlade inte när han år 1894 skrev: 'Utländskt kapital är långt ifrån nyttigt och produktivt för oss; det tömmer

ut oss, försvagar oss och överger oss utan att ge oss något i ställe eller lära oss något ... Det är inte förståndigt utan tvärtom mycket farligt för oss att låta ett utländskt monopol växa upp till himlen ... Det skulle kunna konsolidera sin industriella dominans genom en politisk, och då skulle det bli alltför sent att stoppa de logiska följderna av vår närsynthet ... Vi låter oss bli koloniserade ... utan att märka att vi är offer för förlegade ideer och falska hägringar' (Ramírez 1960, s. 254). Den förutvarande ministern behövde inte någon kristallkula för att förutse metropolens ekonomiska, politiska, ideologiska och kulturella dominans över satellitens liv, något som Chile erfarit från hans till våra dagar. Framtiden fanns redan på hans tid inrymd i den kapitalistiska metropol-satellitstrukturen.

Metropolens tillägnande av sina satelliters ekonomiska överskott var inte begränsat till Chiles internationella förbindelser. Det uppträdde också inom landet, och var mest märkbart mellan de stora nationella metropola jordägarna och köpmännen och deras exploaterade provinssatelliter. Stora jordägare, som inte skall blandas ihop med 'jordbruk', innehade en särskilt gynnad ställning inom den inhemska metropol-satellitstrukturen. De tillägnade sig ekonomiskt överskott från arbetarna på sin egen jord och även från småbrukarna på de angränsade jordarna, som tvingades in i ett ökat satellitberoende till de stora. De stora jordägarna, som utövade en betydande politisk kontroll över kongressen, hade emellertid mycket mindre oberoende politisk och ekonomisk kontroll över ekonomin som helhet än vad som ofta antas. De använde sin politiska kontroll som de gör ännu idag — för att tillägna sig en del också av det ekonomiska överskott som producerades av den icke-agrara sektorn. De betalade bokstavligen ingen skatt, fastän de naturligtvis drog nytta av de offentliga utgifterna.

Rengifo, den finansminister som startade åtgärder för att skydda och utveckla den chilenska handeln och industrin, hade redan år 1835 påpekat, att 'om det chilenska jordbruket skulle betala endast en 10-procentig skatt på de inkomster jorden ger, skulle det vara nog för att täcka alla regeringens omkostnader' (Pinto 1962, s. 23). Men de chilenska jordägarna har inte vid något tillfälle betalat någon sådan skatt. Å andra sidan gagnades de av de bevakningsarbeten som utfördes under de sista åren av 1800-talet och som finansierades av den lilla inkomst som Chile fick av sin salpeterexport. Den inflation som följde av polariseringen i metropol-satellitstrukturen på de internationella och nationella nivåerna drog de nytta av i egenskap av ägare till jord och annan egendom, vars priser och värde steg mer än arbetskostnaderna och värdet på konsumtionsvarorna. Jordägarna tillägnade sig ekonomiskt överskott från den nationella ekonomin i en högst imponerande utsträckning genom att bevilja sig generösa offentliga krediter, vilka de tack vare inflationen kunde återbetala med pengar som devalverats så mycket, att de aldrig erlade någon ränta alls och ofta endast betalade tillbaka en liten del av kapitalet. Borde och Góngora diskuterar i detalj denna mekanism i tillägnandet:

'Under senare hälften av 1800-talet blev kreditväsendet, som till dess varit beroende av mer eller mindre ockrande utlånare, organiserat och utvidgat. Hädanefter kunde de jordägare som önskade kredit välja mellan två alternativ: de kunde använda sitt personliga anseende i bankerna ... för att få kredit utan pant, eller de kunde ge sina egendomar som pant. Pantlånen kanaliserades egendomligt nog till

nästan samma mottagare. *Caja de Crédito Hipotecario* [Låneinstitutet för fast egendom], som grundades år 1860 och som mycket snart blev ett av de mäktigaste låneinstituterna på den sydamerikanska kontinenten, var jordägarnas fogliga instrument under åtskilliga decennier ... I många fall hindrades eller begränsades en uppstyckning av egendomarna om man anlätade det ... Men framför allt tillät krediten de stora ägarna att utvidga sina egendomar och bilda andra utan att överlämna några pengar ... Om krediten användes på så sätt av jordägarna och kom att bli en av de viktigaste faktorerna i den agrara strukturens bevarande, berodde det på den kontinuerliga devalveringen av den chilenska peson, vilken i det långa loppet omvandlade långtidslånen till verkliga gåvor ... det finns ingenting som tillåter oss att skriva, som vissa författare har gjort, att dessa jordägare, för vilka skuldsättning hade kommit att bli medlet till berikande, var de huvudsakliga anstiftarna till fallet i pesons värde. Men de var utan tvekan de som mest gynnades av det. Lånen på fast egendom investerades inte alltid eller riktigare inte särskilt ofta i jordbruket. Detta hjälper oss sålunda att förklara hur jordägarna berikade sig samtidigt som jorden blev fattigare på kapital. Frestelserna i en redan mer diversifierad lokal ekonomi och i ännu högre grad de utdelningar som betalades av de stora utländska bolagen, för att inte tala om lyxutgifter, drog till sig de pengar som erhållits tack vara den fasta egendomen ... att lånen på fast egendom investerades i andra sektorer än jordbruket fick till följd, att jorden blev införlivad med en spekulationsekonomi, som inte kunde annat än hota stabiliteten' (Borde 1956, s. 126 ff.).

Det rör sig knappast om feodala jordägare sittande på isolerade lantegendomar! Om vid med *Times* frågar varför 'nästan alla jordägande familjer ... de rika utländska kapitalisterna och gruvägarna' gav sitt stöd åt att upprätthålla och befrämja underutvecklingen inom den kapitalistiska metropol-satellitstrukturen, behöver man inte söka länge efter svaret. Anibal Pinto har i sin bok analyserat hur Chiles ekonomiska utveckling blev omintetgjord, Max Nolff återger det i sin historia om Chiles industri — fast ingen av dem försöker att sätta sitt svar i samband med de oundvikliga motsättningar hos kapitalismen, som bestämt Chiles öde — och Claudio Véliz diskuterar svaret i detalj:

'Under perioden mellan oberoendet från Spanien och depressionen år 1929 dominerades den chilenska ekonomin av den nationella ekonomins tre fundament: gruvexportörerna i landets norra del, spannmåls- och boskapsexportörerna i söder och slutligen de stora importfirmorna, som vanligtvis var lokaliserade till landets mitt, till Santiago eller Valparaiso, men som arbetade i hela landet. Dessa tre påtryckningsgrupper var överens om vilken ekonomisk politik som landet skulle föra. Det fanns ingen annan grupp som kunde utmana deras ekonomiska, politiska och sociala makt. De tre dominerade det nationella livet helt och hållet, från kommunernas fullmäktige till den diplomatiska representationen, den ekonomiska lagstiftningen och hästkapploppningarna ...

Gruvexportörerna i landets norra del var anhängare av frihandel. Denna politiska uppfattning berodde i grunden inte på doktriner — även om de också hade sådana — utan endast på det enkla faktum att dessa herrar var begåvade med sunt förnuft. De exporterade koppar, silver, salpeter och mineraler av ringare betydelse till Europa och Förenta Staterna, där de betalades i engelska pund eller dollar. Med dessa pengar köpte de utrustning, maskiner eller konsumtionsvaror av hög kvalitet till låga priser. Det är svårt att tänka sig en altruism, en långsiktig och profetisk vision, som skulle kunnat få dessa exportörer att betala export- och importavgifter med sikte på landets möjliga industrialisering. Bundna till den tidens liberala idéer skulle de ha argumenterat, att om det verkligen skulle löna sig att utveckla en chilensk industri, skulle den åtminstone vara effektiv nog för att konkurrera med den europeiska, som måste betala höga fraktavgifter innan dess varor nådde våra stränder ... Spannmåls- och boskapsexportörerna i söder var också uttalade frihandelsanhängare. De sände sitt vete och mjöl till Europa, Californien och Australien. De klädde sina boskapskötare i ponchos av engelsk flanell, red i sadlar tillverkade av de bästa sadelmakarna i London, drack äkta champagne och försåg sina herrgårdar med florentinska lampor. På nätterna sov de i sängar som tillverkats av utomordentliga engelska möbelsnickare, mellan lakan av irländskt linne, täckta av engelska yllefiltar. Deras silkeskjortor kom från Italien och deras hustrurs juveler från London, Paris och Rom. För dessa haciendados, som fick sin betalning i engelska pund, var tanken att beskatta veteexporten eller lägga skyddstullar på importen

rena dårskapen. Om Chile önskade att dess egen industri skulle producera ponchos, då så, låt den göra det — så länge den kan göra kläder av lika god kvalitet och med lika låga priser som den engelska industrin. Annars var förslaget ett bedrägeri. Av dessa enkla och otvivelaktigt starka skäl utövade både gruvexportörerna i norr och jordbruksexportörerna i söder ett starkt tryck på regeringen för att förmå den att försätta med en frihandelspolitik.

De stora importhusen i Valparaiso och Santiago var också frihandelsanhängare. Skulle någon kunna tänka sig en importfirma som stödde att man införde höga importtullar för att skydda den nationella industrin?

Här finns alltså den mäktiga koalition av starka intressen, som dominerade Chiles ekonomiska politik under det förra och en del av det nuvarande århundradet. Ingen av de tre var det minsta intresserad av Chile och industrialisering. De hade maktmonopol på alla nivåer: ekonomisk makt, politisk makt och socialt anseende. Endast vid få tillfällen kände de den absoluta kontroll som de utövade över nationen hotad. De påtryckningsgrupper som kontrollerade den ekonomiska politiken i landet var avgjort frihandelsanhängare, de var mer frihandelsvänliga är Courcelle-Seneuil, den berömda och respekterade ledaren för den doktrinära frihandeln, de var avgjort mer katolska än påven. Det finns några teoretiska skäl som delvis förklarar deras inställning, men de hade till uppgift att vältaligt sammanfoga de ekonomiska skolornas teorier med intressegruppernas ekonomiska intressen.

Attityderna hos denna omfattande traditionella klass, som höll den ekonomiska och politiska makten och det sociala anseendet i sina händer, stödde dess traditionella politik. Den positiva hållningen till frihandel bland gruv- och jordbruksexportörerna var inte oförenlig med den struktur som ärvts från kolonialtiden — tvärtom, den stärkte den. Drivfjädrarna för denna chilenska pseudo-kapitalistiska borgerlighet hade inget samband med moralisk motivation — som den vilken den kalvinistiska hållningen stimulerade — inte heller med politiskt eller ekonomiskt missnöje, som hos den kapitalistiska borgerligheten i England och Förenta Staterna. Drivfjädrarna hade inget samband med krav på en militaristisk och expansionistisk utrikespolitik, som fallet var i Japan, utan bestod uteslutande i att bibehålla höga inkomster, som gav fri tillgång till den högsta konsumtionsnivån i den civiliserade världen. De var förenade med det politiska och sociala ansvar som man trodde sig ha' (Véliz 1963, s. 237 ff.).

Max Nolff presenterar i kortfattad form en ganska likartad tolkning som lyder:

'Sammanfattningsvis börjar där den spontana utvecklingen av en mäktig intressekoalition baserad på export av råvaror och på import och distribution av utländska industrivaror. Denna 'export—importkoalition' är i grunden angelägen om att den chilenska utvecklingen orienteras mot utlandet, och den är därför inte intresserad eller gynnare av någon industriell utveckling. Denna maktkoalition stärker sin ställning med tiden, och det kan sägas att den dominerar det chilenska samhället utan opposition under senare hälften av 1800-talet och fram till krisen 1930. Den från Europa importerade liberala doktrinen finner således en god grogrund i vårt land och utbreder sig snabbt. Den utgör den teoretiska basen för att förstärka de härskande krafternas intressen, eftersom den representerar och uttrycker deras önsknings. Men det är möjligt att argumenten för frihandel och internationell arbetsfördelning inte skulle ha slagit så fast rot om den ekonomiska utvecklingen under de första femtio åren efter vårt oberoende inte enbart varit orienterad 'utåt' Fallet med Förenta Staternas utveckling under förra århundradet, vilken riktade sig 'inåt' och baserade sig på ett starkt tullskydd för industri och en förnuftig fördelning av jord och inkomster utgör ett slående exempel. Det är vidare nödvändigt att till det föregående lägga ytterligare en faktor, som bidrog till att den industriella processen inte blommade upp före 1930, nämligen höginkomstklassernas stora benägenhet för lyxkonsumtion' (Nolff 1962, s. 162 f.).

Det är dock värt att notera med tanke på liknande debatter i vår tid om de olika intressegruppernas roll, att den kapitalistiska metropol-satellitstrukturen inte enbart vilade på de tre nämnda fundamenten. Efter att ha påpekat de uppenbara intressena hos handelsbourgeoisin anmärker Ramirez: 'Delar av industribourgeoisin hade intagit en hållning av öppen opposition

mot imperialismen och kämpat för landets industrialisering. Men när en lätt industri hade startats och utvecklats berövades den en god del av sina argument, och många av dess medlemmar anslöt sig till det proimperialistiska lägret' (Ramírez 1960, s. 286).

En mer noggrann analys av de händelser som omgav kontrarevolutionen mot Balmaceda och offrandet av hans nationella utvecklingsprogram åt utländsk och inhemsk reaktion visar att Augustin Edwards i A. Edwards y Compañía, vilken som bekant finansierade kontrarevolutionen, var precis samme Augustin Edwards som år 1883, i egenskap av förste ordförande i Sociedad de Fomento Fabril, hade undertecknat sällskapetets invigningsprospekt, vilket som citerats började: 'Chile bör och kan industrialiseras'. År 1964 var familjen Edwards, dess bank, dess lätta industrier och dess tidning *El Mercurio* den nordamerikanska imperialismens obestridligt mest inflytelserika bundsförvant i Chile när det gällde att besegra den folklige kandidat, som fortfarande önskade nationalisera Chiles salpeter och nu också koppar. Han kunde mycket väl ha använt Societads invigningsprospekt från år 1883 som sin politiska plattform 1964.

De följande kommentarerna sätter dessa och andra nyligen inträffade händelser i ett perspektiv. År 1891 sades: 'Det finns i Chile en kommunistisk regering, en despot eller olika despoter, som under det falska namnet verkställande myndighet har kastat all fred, all blomstring och all bildning från de föregående åttio åren över ända' (*Times* den 28 april 1891, citerad i *Vistazo* 1964). Och år 1964: 'Överallt ... har de [kommunistiska regimerna] slutat i systematiskt missbruk, med att undertrycka de mest elementära rättigheter och framkalla hunger, våld och elände. De partier som stödde Folkfrontens kandidat har vikt sin verksamhet åt att befrämja proletarietets diktatur, avskaffa privategendomen, förfölja religionen och undertrycka rättsstaten' (*El Mercurio* den 19 juli 1964, citerad i *Vistazo* 1964).

Om vi nu återvänder till år 1892 kunde Eduardo Matte, som vi mött redan två år tidigare, när han tillsammans med Augustin Edwards finansierade upptakten till kontrarevolutionen mot president Balmaceda, med tillfredsställelse säga: 'Ägarna till Chile är vi själva, vi som äger kapitalet och jorden; resten utgör massan, som kan påverkas och säljas. Dess åsikter spelar ingen roll' (*El Pueblo* den 19 mars 1892, citerad i Ramírez 1958, s. 221). För de läsare, som blivit förledda att tro annorlunda om våra dagars Mercurios och Banco Edwards y Compañía i Latinamerika, om herrarna Eduardos och Augustin Edwards dagar under 1800-talet eller om någon annan tid under 1700-, 1600- eller 1500-talen, lägger Eduardo Matte, liksom den insiktsfulle vicekungen av Peru år 1736, vars analys vi placerat som epigraf, betoningen där den ska ligga: på kapitalet, inte på marken.

Jag är överens med Véliz och de andra om att de tre eller med industrimännen fyra chilenska intressegrupperna verkligen hindrade landets ekonomiska utveckling, och att de handlade som de gjorde av de skäl eller intressen som tillagts dem. Men för att öka vår förståelse av ekonomisk utveckling och underutveckling måste vi fortsätta med att ställa ytterligare två frågor: varför åstadkom inte jordägarnas, gruvägarnas, köpmännens och industriidkarnas förenade intressen och aktioner samma underutveckling i de engelska, nordamerikanska och japanska fallen? För det andra, vad måste ha funnits eller gjorts för att dessa gruppers intressen i Chile och andra underutvecklade länder skulle ha föranlett dem att utveckla i stället för att underutveckla sina länder? På den första frågan ger inte Véliz, Pinto och Nolff något svar, och på den andra ett blott ofullständigt och oriktigt. Min tes skall, hoppas jag, besvara de båda frågorna mera tillfredsställande. Åtminstone hoppas jag att den erbjuder ett mer fruktbart grepp på det analysproblem de ställer.

Min tes innebär att de gruppintressen, som ledde till Chiles fortsatta underutveckling och några andra länders ekonomiska utveckling, själva var skapade av den ekonomiska struktur, som

omfattade alla dessa grupper: det världskapitalistiska systemet. Detta system indelades i centrala metropoler och perifera satelliter. Det låg i strukturens natur att framkalla intressen, som medförde underutveckling av länderna i periferin, länder som Chile, när dessa väl blivit effektivt inlemmade i systemet som satelliter. De mäktigaste intressegrupperna i den chilenska metropolen var intresserade av en politik, som åstadkom underutveckling i det egna landet, eftersom deras metropol på samma gång var en satellit. De motsvarande intressegrupperna i världsmetropolen var inte intresserade av en politik som åstadkom en sådan underutveckling i det egna landet (fast den gjorde det utomlands), därför att deras metropol inte var en satellit. Inte heller den härskande klickens i Japan, som förde landet från icke-utveckling under Tokugawa-perioden till utveckling efter Meijirestaurationen år 1868, ställdes inför sådana oemotståndliga underutvecklingsskapande påtryckningar — eftersom Japan inte tidigare varit någon satellit.

Världskapitalismens metropol-satellitstruktur och den analoga struktur den åstadkommit i Chile fick de mäktigaste intressegrupperna i den chilenska metropolen att stödja en ekonomisk struktur och politik, som bibehöll den exploatering världsmetropolen underkastade dem. Skälet till att de godtog och kämpade för exploateringen av sig själva var att de därigenom kunde fortsätta sin exploatering av folket i Chiles periferi. Om de grupper som kontrollerade Chile tillämpat en politik som åstadkom nationell utveckling i stället för underutveckling, skulle de, som britterna visste, ha exporterat mindre ekonomiskt överskott till världsmetropolen. Men de skulle också, som tidningarna i den chilenska metropolen påpekade, ha kunnat tillägna sig mindre av det chilenska folkets överskott för egen del. Det överskott de fick överlåta åt världsmetropolen och det de kunde tillägna sig genom råvaruexport och industri-varuimport (och sålunda själva behålla), var ju sådant som de privilegierade grupperna i den chilenska och globala metropolen tillägnade sig från det överväldigande flertalet av det chilenska folket, från det flertal som producerade råvarorna men inte konsumerade de importerade industrivarorna — och som konsumerade mindre och mindre även av de råvaror och den mat de själva producerade. Samma struktur och krafter är i verksamhet på andra håll och analyseras för 1800- och 1900-talen i Kapitalism och underutveckling i Brasilien nedan.

Det förhöll sig annorlunda i världsmetropolen. Där hade de härskande grupperna inte tillfälle och ännu mindre vana att leva gott genom en ekonomisk politik, som underutvecklade deras eget land medan det utvecklade ett annat. Även där det som i Japan fanns en sådan möjlighet vilade den härskande klassens makt och privilegium inte på ett satellitförhållande till metropolen (fastän detta i växande grad skulle bli förhållandet efter andra världskriget). Det låg tvärtom i åtminstone några gruppers intresse i världsmetropolen — och i Storbritannien, Förenta Staterna o s v hos de i sista hand avgörande gruppernas — att upprätthålla ekonomiska förbindelser med världen i övrigt och i synnerhet med de satelliter, som tjänade till att utveckla metropolen och åstadkomma strukturell underutveckling i satelliterna.

Vilken roll kalvinistisk eller katolsk moral, 'sant borgerlig', 'pseudo-borgerlig' eller 'feodal' mentalitet, 'expansionistiskt offensiv' eller ej än må ha spelat för att åstadkomma utveckling och underutveckling, var sådana faktorer inte bestämmande och avgörande utan i bästa fall härledda och underordnade. Véliz förnekar helt riktigt att någon 'feodal' eller annan mentalitet skulle varit bestämmande för att åstadkomma och vidmakthålla jordägarnas, gruvägarnas och den kommersiella 'pseudo-borgerlighetens' ekonomiska politik i 1800-talets Chile. Den politik de förde och pålade landet var, som Véliz påpekar, snarare ett resultat av de ekonomiska omständigheterna vid den tiden och av den ekonomiska struktur som framkallade dem. Det är därför egendomligt att Véliz ändå hänvisar till moralen, mentaliteten och energin hos den brittiska och nordamerikanska 'sanna borgerligheten' eftersom dessa faktorer inte spelade någon mer bestämmande roll i metropolen än den sannolikt underordnade eller obetydliga roll han

tillskriver dem i satelliten Chile. Den ekonomiska politik som fullföljdes och den resulterande utvecklingen och underutvecklingen framkallades både i metropolen och satelliterna av den underliggande ekonomiska strukturen. Kan vi med denna utgångspunkt hävda, att det väsentliga i den strukturen, i det kapitalistiska systemet, har förändrats sedan slutet av förra århundradet? Nej. Min åsikt är att Chile förblivit en del av sam kapitalistiska system med samma grundläggande motsättningar av polarisering och tillägnande av det ekonomiska överskottet. Vad som har förändrats under 1900-talet är att Chile nu är *mer* underutvecklat, mer beroende och på väg att bli ännu mer underutvecklat.

Anibal Pinto, Max Nolff och (vad man kan sluta sig till) Claudio Véliz ger faktiskt ett svar på den andra frågan: vad hade behövt förändras om Chile skulle kunnat hejda sin underutveckling och i stället utvecklas? De förklarar den chilenska borgarklassens och metropolens gemensamma intressen med att Chile sedan sin självständighet valt att utvecklas 'utåt'. De förordar att landet nu skall övergå till en utveckling 'inåt'. Pinto går här så långt att han hävdar, tvärtemot sin ovan citerade bok, att Chiles underutveckling numera inte så mycket beror på dess relationer med världen utanför som på dess inhemska struktur (Pinto 1964).

Det kommer inte att vara möjligt att i detalj undersöka dessa argument här. Låt det räcka med att påpeka, att både utveckling 'utåt' och utveckling 'inåt' obestriddigt är kapitalistisk utveckling. Nolff hävdar till exempel att det var en utveckling 'inåt' som Förenta Staterna genomgick under 1800-talet. Därför argumenterar dessa författare, både underförstått och uttryckligen, för att reformer inom den kapitalistiska strukturen är tillräckliga för att tillåta Chile att övergå till utveckling 'inåt' och därigenom eliminera underutvecklingen. Det var sådana reformer som föreslogs av den år 1964 besegrade presidentkandidaten Salvador Allende och hans Folkliga Aktionsfront, vars ekonomiska plan för Chile utarbetats under ledning av just Max Nolff. Min tes förfäktar att denna lösning av utvecklingens och underutvecklingens problem är inadekvat och oantagbar. Sådana reformer kan inte och är uppenbarligen inte avsedda att eliminera Chiles status som satellit i det världskapitalistiska systemet eller omvandla landet till en metropol medlem av detta system. En orientering av utvecklingen 'inåt' är i själva verket inte heller avsedd att göra slut på Chiles satellitställning genom att avlägsna landet från det kapitalistiska systemet helt och hållet och på så vis göra det till varken metropol eller satellit. Utvecklingen 'inåt' är endast inriktad på att bibehålla Chiles satellitställning i det världskapitalistiska systemet, men minska storleken och proportionen på det ekonomiska överskott som sänds utomlands och kanalisera mer av överskottet till intern industriell och ekonomisk utveckling. Det skulle ske på sätt som inte väsentligt skilde sig från dem som Balmaceda hoppades skulle lyckas. Ovannämnda författare menar att detta kan göras genom vissa reformer under en folkligt vald regering.

Enligt min tes är det just satellitställningen hos Chile och andra länder som Brasilien, för vilket land detta problem och de samtida erfarenheterna analyserats mer detaljerat nedan, och naturligtvis metropol-satellitstrukturen hos det världskapitalistiska systemet självt som inte tillåter någon framgång för eller ens att de åtgärder vidtas som Pinto, Nolff och Véliz föreslagit. Min tes hävdar tvärtom - vilket styrks av den erfarenhet som Balmaceda och hans efterföljare under 1900-talet gjort, liksom av alla tillgängliga nutida vittnesbörder, inklusive den från 1964 års val - att detta är vägen till ett ännu djupare satellitberoende till metropolen och ännu djupare underutveckling för den chilenska satelliten. Som vi kommer att finna i min korta översikt av 1900-talet blev Chile, som var underutvecklat under Balmacedas tid, mer underutvecklat under den förste presidenten Alessandris andra administration på 1930-talet och ytterligare underutvecklat under den andre presidenten Alessandris första administration, som slutade 1964. Vad finns det för skäl att tro att denna internationella och nationella kapitalistiska metropolsatellitstruktur, om den förblir intakt, inte kommer att göra Chile ännu mera

underutvecklat och det överväldigande flertalet av dess folk ännu fattigare under de kommande åren? Om min tes är riktig finns inget sådan hopp.

H. 1900-talet: underutvecklingens bittra skörd

Motsättningarna mellan kapitalistisk utveckling och underutveckling har fortsatt att fördjupas i 1900-talets Chile o åstadkommit utveckling i metropolen och underutveckling periferin. Liksom i det förflutna har Chiles ekonomiska överskott exproprierats/tillägnats av världsmetropolen, nu m centrum i Förenta Staterna. Den världskapitalistiska metropol-satellitstrukturen blev mer polariserad, vidgade klyftan i makt och inkomster mellan Chile och metropolen och ökade också graden av Chiles strukturella beroende till denna. Polariseringen inom Chile ökade också, och de gynnade gruppernas fortsatta tillägnande av det ekonomiska överskottet i den nationella metropolen och några mindre metropoler sänkte den absoluta, för att inte tala om den relativa, inkomsten för folkets flertal. Dessa tendenser och händelser under 1900-talet granskas här kort, utan försök att dubblera den mer genomarbetade analys av Chiles nyligen genomgångna historia, som gjorts av FN-anställda, chilenska och andra forskare som studerat det samtida Chile. Mer utförligt analyseras många likartade nutida problem nedan i fallet Brasilien.

1. 'Utrikes'-sektorn

Det har beräknats, att under detta århundrade 9 000 miljoner dollar av det ekonomiska överskott som producerats av och i Chile blivit exproprierat/tillägnat av den världskapitalistiska metropolen. Denna samma är lika stor som värdet av allt aktiekapital i Chile år 1964. Man får fördenskull inte anta, att Chiles nuvarande aktiekapital endast skulle varit dubbelt så stort om inte denna överföring ägt rum. Om detta av Chile producerade ekonomiska överskott hade varit tillgängligt för löpande investeringar och återinvesteringar i landets ekonomi under loppet av 1900-talet, så skulle den chilenska rikedom och inkomsten ha varit ännu mycket större idag.

Sedan kopparn ersatt salpetern som Chiles viktigaste exportprodukt är nu koppargruvorna, idag till 90 procent USA-ägda, huvudkällan till det chilenska ekonomiska överskott som tillägnas av den kapitalistiska metropolen. Enligt OCEPLAN (Organización Central de Planificación), den ekonomiska planeringsbyrån under Allendekampanjen inför 1964 års val, förtjänar det USA-ägda Gran Minería för närvarande omkring 750 miljoner escudos årligen och sänder omkring 355 miljoner till utlandet. Detta är lika med respektive 250 och 120 miljoner dollar. Av de totala kopparförtjänsterna mottar nordamerikanerna 47 procent, den chilenska regeringen 35 procent, de arbetare som producerar kopparn 13 procent och ett fåtal tjänstemän med höga inkomster 5 procent. I ett försök att uppskatta detta och annat direkt tillägnande av chilenskt ekonomisk överskott till metropolen genom att mäta Chiles motsvarande förlust i utländsk valuta, beräknar Novik och Farba i sin *La Potencialidad de Crecimiento de la Economía Chilena: Un Ensayo de Medición del Excedente Económico Potential* denna förlust genom utländskt valutaöverskott till omkring 108 eller 190 miljoner dollar år 1960, beroende på den utgångspunkt som man använder vid mätningen (Novik 1963, s. 16 ff.). Dessa summor representerar 20 respektive 34 procent av Chiles totala import det året. I skrivande stund rapporterar pressen att skillnaden per pund mellan det monopolistiskt kontrollerade kopparpriset på den fiktiva New York-marknaden, som de nordamerikanska bolagen använder för att bestämma Chiles kopparroyalty, och kopparpriset på Londons kopparbörs är 0,20 dollar. Vid nuvarande produktionsnivå och royalty representerar varje cent av denna prisskillnad en förtjänstskillnad för Chile på 9 miljoner dollar.

Storleken i den förlust i ekonomiskt överskott som beror på direkt utländskt tillägnande, kan också uppskattas på följande vis: de nuvarande överföringarna till utlandet är 150 miljoner dollar,

och betalningarna på skulder till utlandet ytterligare 150 miljoner, tillsammans 300 miljoner årligen. Denna summa kan jämföras med Chiles betalningsunderskott på 350 miljoner dollar eller med förtjänsterna på dess varuexport, som uppgick till 450 miljoner dollar i utländsk valuta. Chiles skuld i utländsk valuta (till utlandet, plus den del av den inhemska skulden som måste betalas i dollar) uppgår till totalt 2 430 miljoner dollar. Om man förutsätter en årlig ränta på 4 procent skulle återbetalningen, om den slogs ut över tjugo år och utan att man ådrog sig nya skulder, kräva betalningar på 300 miljoner dollar per år, liktydigt med en fördubbling av den redan omöjligt höga löpande betalningen. Chile kommer emellertid oundvikligen att bli tvunget att ådra sig ytterligare skulder för att genomföra sin nuvarande och föreslagna ekonomiska politik inom den rådande kapitalistiska strukturen (OCEPLAN 1964, s. 31 ff.).

Det metropola tillägnandet av Chiles ekonomiska överskott, som samtidigt är både orsak till och verkan av metropol-satellitförbindelsen, är bara en sida av den metropola dominansen och Chiles beroende. För att skapa strukturell underutveckling i Chile är i sista hand viktigare än dess förlust av faktiskt överskott till metropolen landets växande oförmåga att producera så mycket ekonomiskt överskott som dess potential tillåter. Detta beror på den kapitalistiska metropol-satellitstrukturen och Chiles växande beroende inom den. Chiles ställning i förhållande till metropolen blev alltmer ofördelaktig i och med att dess veteexport försvann efter 1926 (en sektor av ekonomin, där Chile åtminstone ägde produktionsmedlen, även om det inte kontrollerade marknaden eller mycket av varuhanteringen) och den kraftiga minskningen av salpeterexporten (en sektor där Chile inte ägde mycket av produktionsmedlen men åtminstone hade en viss grad av monopol på världsmarknaden). Under 1900-talet har koppar mer och mer ersatt dessa produkter, och den är en produkt eller sektor i vilken Chile inte äger produktionsmedlen, inte kontrollerar försäljningen och inte längre svarar för en dominerande utan en allt mindre del av världsproduktionen. Med undantag för korta omkastningar i krigstid har Chile samtidigt i likhet med de flesta andra underutvecklade länder lidit av en stadig och markerad nedgång i sina 'terms of trade'.

Chiles ekonomi blir alltmer beroende och sårbar i förhållande till den metropola ekonomins intressen och infall. Utländska metropola intressen utövar nu genom att äga och kontrollera Chiles kopparexportsektor en högre grad av ekonomiskt, för att inte säga politiskt, inflytande över Chile än vad deras föregångare gjorde. Chiles ekonomi och potential för ekonomisk utveckling lider mer och mer av den kapitalistiska ekonomins motsättningsfyllda utveckling, som hänger samman med och är beroende av den metropolstyrda världskapitalistiska ekonomins. Efter att ha producerat kapitalutrustning under 1800-talet måste Chile nu importera 90 procent av det som investeras i anläggningar och utrustning. Chile måste importera bränsle, trots att naturen försett landet i rikt mått med kol, olja och vattenkraft. Från att i det förgångna ha varit en viktig exportör av vete och boskapsprodukter är Chile nu mycket beroende av livsmedelsimport från metropolen. Chile tvingades under åren 1950-54 importera för i genomsnitt 90 miljoner dollar livsmedel årligen, i huvudsak vete, kött och mjölkprodukter, vilket en gång producerades och fortfarande skulle kunna produceras inom landet. Det årliga genomsnittet på livsmedelsimporten hade 1960-63 stigit till 120 miljoner dollar. Denna summa skall jämföras med förtjänsten av Chiles totala varuexport, 450 miljoner dollar. Med den nuvarande ökningstakten kommer Chiles importbehov av livsmedel att uppgå till omkring 200 miljoner årligen år 1970, och det är en ökningstakt som liksom tidigare är avsevärt större än den på Chiles exportförtjänster. Detta betyder att en allt större del av Chiles redan otillräckliga förtjänster av utländsk valuta används för livsmedelsimporten. Chiles historia under 1900-talet visar på ett dramatiskt sätt följderna av att landet varit en del av det världskapitalistiska systemets metropol-satellitstruktur, något som förhindrat Chiles utveckling och gett upphov till dess underutveckling. Bland de länder som

drabbades hårdast av 1930-talets depression var Chile, och dess importkapacitet sjönk från ett indexvärde om 138,5 år 1928 till 26,5 1932. Trots Chiles delvisa återhämtning senare och trots alla allvarliga försök till industriell produktion sedan dess stannade per capita-tillgången på varor år 1950 fortfarande under sin nivå från 1925 (Johnson 1964). Sedan dess har per capita-tillgången sjunkit ytterligare, och den reella inkomsten för den stora massan av låginkomsttagare har fallit.

Detta är inte följderna i Chile av någon misslyckad återhämtning för den kapitalistiska ekonomin på världsnivå. Vår undersökning av Chiles ekonomiska historia visar tvärtom att det alltid har varit just metropolens återhämtning som hejdat återhämtningen av såväl den chilenska som de andra satelliterna. Stimulerad av depressionen och den av kriget framkallade nedgången i industriimporten ökade Chiles industriproduktion med 80 procent mellan 1940 och 1948, men endast med 50 procent åren 1948-60. Det betyder att under den tidigare åttaårsperioden uppgick den icke-kumulativa årliga tillväxttakten i industriproduktionen till 10 procent, och under tolvårsperioden efter det att metropolen hade återhämtat sig föll den till 4 procent. Sedan dess har tillväxttakten fallit till omkring noll och ibland mindre.

Det föreligger en tilltagande oförmåga hos både den offentliga och privata sektorn att åstadkomma ekonomisk utveckling eller ens att hejda den fördjupade underutvecklingens flodvåg. Regeringens budget och därigenom regeringens förmåga att göra kapitaloperationer och täcka de löpande utgifterna är, på grund av den stora del av statsinkomsterna som beror på intäkterna från kopparexporten, synnerligen känslig för den metropolkontrollerade kopparproduktionen i Chile, försäljningen utomlands och den monopolistiska manipulationen av båda. Varje cykliskt eller långsamt fortgående fall i Chiles förtjänster på kopparn blir en allvarlig påfrestning på regeringens budget och tvingar den att lita till utländsk och/eller inhemsk upplåning, båda två inflationsframkallande, i fåfänga försök att bibehålla sin stat för kapital och löpande utgifter. Genom att anlita sådan inflationsdrivande finansiering och framför allt genom att ådra sig skulder i utlandet gör Chile sig ännu mer beroende av metropolen. Det politiska priset för detta beroende är att metropolen tvingar Chile att tillämpa tidigare använda, men även att inleda nya inhemska politiska och ekonomiska åtgärder, som hindrar landet från att använda sin kapacitet till utveckling och fördjupar dess strukturella underutveckling och beroende ännu mer. Chiles stigande oförmåga att producera för sina egna behov, vilken hänger samman med de kapitalistiska metropol-satellitmotsättningarna, har redan resulterat i att den chilenska regeringen är totalt beroende av extern finansiering av kapitalbudgeten, och detta leder snabbt till att en allt större del av de löpande utgifterna också blir beroende av extern finansiering. Denna betänkliga omständighet och tendens ökar naturligtvis betydelsen av Chiles årliga förlust av ekonomiskt överskott till metropolen på 300 miljoner dollar (varav hälften kan skrivas på kopparns räkning), då den nuvarande negativa handelsbalansen uppgår till 350 miljoner.

Den privata sektorn – den industriella, kommersiella och i viss mån också den agrara - plågas också i allt högre grad av ställningen som satellit. Dess beroende och underutveckling tar sig, minst sagt, allt mer oroande former. Idag är Chiles industri 'ruinerad av vad som får andra att frodas' vad gäller tillväxttakten på dess tillverkning. Och 90 procent av Chiles investeringar i anläggningar och utrustning importeras. Utrustning, bränsle och livsmedel svarar för nästan hela Chiles nuvarande import. Detta skulle innebära att Chiles konsumtionsvaror, livsmedel undantagna, nästan helt och hållet är tillverkade inom landet. Det förhåller sig så. En ytlig betraktelse skulle leda fram till att detta återspeglar en hälsosam utveckling med importsubstitution av konsumentvaror i åtminstone den lätta och medeltunga industrisektorn. Fakta ger en annan bild: produktionen och på många sätt även finansieringen och försäljningen av konsumtionsvaror från industrin i Chile och andra outvecklade länder blir även den mer och mer dominerad och beroende av metropolen. Mekanismerna bakom och organisationen av denna tendens

uppmärksammas särskilt i min analys av Brasilien nedan och i 'Brazil: Exploitation or Aid?' i *The Nation* den 16 november 1963 och i 'Notes on the Mechanisms of Imperialism: The Case of Brazil', *Monthly Review* september 1964. Här får det räcka med att antyda, att genom att anslutas till metropola bolag, genom att slå samman metropola och chilenska företag, genom licensavtal, genom varumärken och patent, genom metropolt ägda eller kontrollerade annonsbyråer och genom en uppsjö av andra institutionella arrangemang kommer också mycket av den chilenska konsumtionsvaruindustrin att stå i ett tilltagande satellitberoende till metropolen. Denna direkta satellitisering av konsumtionsvaruindustrin ökar i sin tur satellitberoendet i den chilenska ekonomin som helhet, inte bara när det gäller tillgången på kapitalvaror och andra komponenter för dess industriproduktion, utan även för valet av de importers vars specialisering redan är strukturerad in i den chilenska ekonomin genom den metropolt planlagda slutprodukten och produktionsprocessen. Metropolen tillägnar sig samtidigt ekonomiskt överskott som produceras av Chile i form av royalties, tjänster och liknande. I hela Latinamerika uppgår utgifterna för dessa utländska 'tjänster' till 61 procent av kontinentens totala förtjänster av utländsk valuta (Frank 1965 a).

OCEPLAN drar i detta avseende följande slutsatser: 'Industrin har inte växt tillräckligt för att spela en verkligt aktiv roll när det gäller imports substitutionen ... Mellan 1954 och 1963 ökade exempelvis importen av industriprodukter från 226,2 till 447,1 miljoner dollar, det vill säga mer än fördubblades (en ökning på 110 procent), medan den inhemska industriproduktionen steg med mindre än 50 procent. Vi kan därför inte hänföra den långsamma industriella tillväxten enbart till begränsningar i den inhemska marknaden, ty det rådde under denna period en ökning i den inhemska efterfrågan, som måste täckas genom större import ... Denna brist på reaktion visade sig dessutom inte endast i tillgången på kapitalvaror - av vilka importen steg med mer än 120 procent - utan också i tillgången på konsumtionsvaror, för vilka importstegringen uppgick till 85 procent. Utifrån dessa tendenser har den chilenska ekonomin inte blivit mindre utan mer sårbar i förhållande till den externa sektorn. Idag beror inte bara tillgången på en rad viktiga konsumtionsartiklar på import, utan också tillgången på råvaror och halvfabrikat, som är nödvändiga för att upprätthålla industrins egen tillverkning, såväl som större delen av de kapitalvaror, som behövs för att öka vår produktionskapacitet inom ekonomins alla sektorer' (OCEPLAN 1964, s. 73).

2. 'Inrikes'-sektorn

De kapitalistiska motsättningarna mellan metropol och satellit, det ekonomiska överskottets expropriering respektive tillägnande, har dominerat och bestämt också Chiles nationella eller inhemska 1900-talshistoria. Polariseringen ökar och den nationella metropolens ekonomiska utveckling blir allt hopplösare strukturellt underutvecklad. Den kapitalistiska metropolens tillägnande av satellitens överskott och metropol-satellitstrukturen i allmänhet kännetecknar såväl Chiles alla inhemska ekonomiska relationer som dess relationer till utlandet. Inkomstfördelningen växer sig som en följd av detta mer och mer ojämn, och den absoluta inkomsten för majoriteten av Chiles folk sjunker.

Den funktionella, personella och regionala inkomstfördelningen svarar mot den växande polariseringen i Chiles ekonomi och samhälle. Omkring 400 000 ägare, direktörer och med dem förbundna och deras familjer, mindre än 5 procent av den totala befolkningen, erhåller följande procentandel av inkomsterna inom följande sektorer av ekonomin: storjordbruk (omkring 2 000 familjer) 66 procent, fast egendom i städerna 66 procent, monopoliserad storindustri (som svarar för 25 procent av industritillverkningen) 80 procent, småindustri 67 procent, byggnadsverksamhet 75 procent, grosshandel och finans 75 procent, detaljhandel 33 procent. Av

resten går det mesta, per capita räknat, till tjänstemännen och det sista lämnas åt arbetarna som producerar detta ekonomiska överskott (OCEPLAN 1964, s. 6 ff.).

En följd av det sätt på vilket överskottet tillägnas i dessa och andra sektorer av den chilenska ekonomin är att inkomstfördelningen för fysiska personer ser ut så här: fem procent av befolkningen, huvudsakligen kapitalägare i städerna, erhåller 40 procent av nationalinkomsten. Femtio procent av befolkningen, huvudsakligen arbetare i industri och handel i städerna, erhåller 20 procent. Trettio procent av befolkningen, till största delen jordbruksarbetare på landsbygden, får 5 procent av nationalinkomsten. Det betyder att en relativt improduktiv fjärdedel av befolkningen erhåller tre fjärdedelar av nationalinkomsten. (De exakta, icke avrundade siffrorna är följande: 4,7 och 39,3, 18,6 och 37,7, 47,7 och 18,9 samt 29 procent av befolkningen och 4,1 procent av inkomsten. Från OCEPLAN 1964, s. 10 ff.).

Uppgifter om den regionala (metropol-satellit) fördelningen av inkomsterna finns inte tillgängliga för Chile, men OCEPLAN påpekar: 'Den enorma ojämnheten i inkomsten de socio-ekonomiska sektorerna emellan kompletteras av en annan sida, som den officiella statistiken hittills noggrant tystat ned: inkomstfördelningen mellan landets olika regioner. Trots bristen på precis information kan det inte råda något tvivel om att spridningen också i detta hänseende är mycket stor. En av de avgörande faktorerna bakom denna spridning är den starka koncentrationen av industrins utveckling. Den är dock inte den enda, ty samtidigt är ett antal kanaler verksamma genom vilka de inkomster, som skapas i provinserna genom deras invånares arbete, överförs till andra platser. En stor del av det som produceras i landets norra zon överförs till utlandet för de stora utländska företagens räkning i form av profiter, och en annan del överförs till den centrala regeringen genom direkt beskattning. Det är endast en liten del som återstår och kan gagna regionen. De lokala jordbruksproducenterna drar på samma sätt mindre fördel av sina ansträngningar än den stora mellanhand, som verkar utifrån de stora städerna, och de erhåller endast en bråkdel av det pris deras varor betingar för konsumenten. Den store jordägarens inkomster stannar heller inte inom regionen, utan spenderas för det mesta i metropolen eller utomlands. Hela den direkta och indirekta skatten stiger till en ström av inkomster som går från provinserna till centralregeringen, och endast en del av dem återvänder till regionen som offentliga investeringar' (OCEPLAN 1964, s. 13). Chiles nationella och några provinsiella metropolars expropriering/tillägnande av det ekonomiska överskottet från sina perifera satelliter är ställt utom tvivel. Med utgångspunkt från en årlig nationalinkomst 1960-61 på omkring 3 700 miljoner escudos, vilken då motsvarade lika många dollar, beräknar Novik och Farba förlusterna i överskottet genom distributionskostnader, arbetslöshet i industrin och jordbruket och valutautflöde enligt följande: det ekonomiska överskott som tillägnats genom 'distribution' uppgick till 1 380 miljoner escudos år 1961 beräknat utifrån vad som översteg den årliga inkomsten hos medelinkomsttagarna. Beräknades det utifrån vad som översteg låginkomsttagarnas inkomst uppgick det till 1 870 miljoner i 1961 års escudos. Denna förlust av potentiellt investerbart överskott representerar 37 respektive 50 procent av den totala nationalinkomsten. Det potentiella ekonomiska överskott som förlorades genom arbetslöshet är beräknat till 510 miljoner i 1961 års escudos. Det potentiella ekonomiska överskott, som förlorades på grund av att industrin arbetade under sin fulla kapacitet beräknades till 295 eller 283 miljoner, beroende på beräkningsprocedur, eller 6 respektive 5 procent av industriproduktionen. Detta förefaller författaren vara en mycket låg uppskattning. Det potentiella ekonomiska överskott som på motsvarande sätt förlorades i jordbruksproduktionen uppgick till 94 miljoner. Valutautflödet på 108 eller 190 miljoner dollar har redan nämnts (Novik 1964, s. 16 ff.). Då dessa beräkningar av det potentiella ekonomiska överskott som förlorats för den chilenska ekonomin med nödvändighet överlappar varandra (särskilt den första posten i förhållande till de övriga) skulle det inte vara rätt att bara lägga samman dem i ett försök att

beräkna den totala förlust för Chile av investeringsbart ekonomiskt överskott, som berodde på monopol och expropriering. För att få en föreställning om storleksordningen är det dock värt att lägga märke till, att det första överskottet ensamt, det som beror på ojämn inkomstfördelning, belöper sig till mellan 37 och 50 procent av nationalinkomsten. Summan av det överskott som förlorats genom arbetslöshet, underproduktion och valutautflöde uppgår till grovt räknat ytterligare 30 procent av Chiles nationalinkomst.

Ännu allvarligare och mer talande än detta nutida tillägnande och förlust av ekonomiskt överskott genom monopol och överkonsumtion är kanske den under hela 1900-talet påtagliga tendensen att inkomstkoncentrationen förvärras och att den inhemska metropol-satellitstrukturen polariseras ytterligare. Även om exakta uppgifter inte finns tillgängliga, vilket inte är överraskande, tvivlar initierade chilenska bedömare knappast på att livsmedelskonsumtionen sjunkit bland låginkomstgrupperna på landsbygden sedan 1800-talet. Mellan 1940 och 1952 sjönk lönearbetarnas inkomster, om man tar med i beräkningen att det 28-procentiga fallet i deras del av nationalinkomsten avsevärt överträffade den 10-procentiga nedgången i deras andel av arbetsstyrkan (Johnson 1964, s. 35). Mellan 1953 och 1959 steg företagarnas del av nationalinkomsten från 43 till 49 procent, medan mellaninkomsttagarnas föll från 26 till 25 och arbetarnas fortsatte att minska från 30 till 25 procent (Pinto 1964, s. 18). Vidare föll den lagstadgade minimilönens köpkraft uttryckt i 1950 års pesos (som är lika med eller överstiger den inkomst som förtjänas av omkring hälften av Chiles inkomsttagare) från 3 958 pesos år 1954 till 3 098 pesos 1961. Samtidigt föll den reella genomsnittslönen för offentligt anställda från ett index på 122 år 1955 till 82 år 1961 (Pinto 1964, s. 16 f.).

Det råder föga tvivel om att inflatorisk och annan politik, som offerar löntagarnas och lönearbetarnas intressen för de egendomsägares, som exproprierar allt mer av producenternas mervärde (för att inte nämna de allt mindre skatterna, vars roll inte ens är inräknad i de ovanstående kalkylerna), resulterar i en stadig nedgång i de absoluta inkomsterna för låginkomsttagarna — det vill säga för befolkningens flertal. Denna reella nedgång i inkomsten skall inte förväxlas med den ofta anförda, men fiktiva ökning som uttrycks i den statistiska genomsnittsinkomsten per capita. Detta blir klart om vi påpekar, att medan den ofta anförda per capita-inkomsten steg från ett indexvärde på 100 till 118, föll förhållandet mellan den lagstadgade minimilönen (som återger den fattiga majoritetens inkomst mycket riktigare, även om också den sätter den för högt) från ett index 100 till 69 (Pinto 1964, s. 17).

Den verkligt alarmerande inkomstpolarisering och den expropriering/tillägnande av det ekonomiska överskottet som överblickats ovan är på en gång den kapitalistiska metropol-satellitstrukturens och dess motsättningsans verkans och orsak i Chile. Bortom den mer iögonfallande polariseringen mellan stad och landsbygd karaktäriserar denna metropol-satellitstruktur också fullständigt stads- och landsbygdssektorn tagna var för sig. Jag begränsar mig här till några korta påpekanden.

Ett särskilt anmärkningsvärt drag i det nutida Chiles ekonomi, speciellt i dess stadssektor, är fördelningen av anställda sektorerna emellan. All jordbruks-, gruv- och industriverksamhet (de primära och sekundära sektorerna) svarar tillsammans för 40 procent av den totala anställda arbetsstyrkan. De återstående 60 procenten av arbetsstyrkan i ekonomin som helhet, och förmodligen en ännu större andel inom dess stadssektor, måste tillskrivas den tredje, servicesektorn. Långt ifrån att vara ett tecken på utveckling, som läsningen av Sir William Petty och Colin Clark en gång kunde ha fått oss att tro, är denna struktur och fördelning en återspeglning av Chiles strukturella underutveckling. Sextio procent av de anställda, för att inte tala om de arbetslösa och undersysselsatta, 'arbetar' i verksamheter som inte framställer varor — i ett

samhälle som uppenbarligen i hög grad saknar varor.

En stor del av de anställda (fast naturligtvis inte av inkomsterna) i den tertiära sektorns icke-offentliga del kan hänföras till de tillfälligt anställda och till hälften självanställda 'penny-kapitalister' i staden (som arbetar med ännu mindre kapital än vad som är tillgängligt för de guatemalteckiska bönder, för vilka Sol Tax först använde detta begrepp). Det är dessa som tillsammans med några av arbetarna i sekundärsektorn, framför allt i byggnadsbranschen, utgör huvuddelen av den flytande stadsbefolkningen i *callampas*, kåkstäderna, och de mindre ökända men inte nödvändigtvis mindre otillräckliga *conventillos*, nedgångna, centralt belägna slumbostäder. Denna flytande stadsbefolkning och dess motsvarighet på landsbygden, som också förser den förra med invandrare, påstås ofta vara icke-integrerad eller marginell i samhällsekonomin. Den är emellertid långt ifrån icke-integrerad. Den är helt och hållet inlemmad i och faktiskt den nödvändiga produkten av en underutvecklad kapitalistisk metropol-satellitekonomi, vars höggradigt monopola struktur karaktäriserar såväl dess arbetsmarknad som dess produktmarknad. Förekomsten av dessa ekonomiska roller i en ekonomi som Chiles är just en följd av motsättningarna och den exploaterande strukturen hos det kapitalistiska systemet. Dessa fattiga är mer än några andra utnyttjade som konsumenter av de större och mindre handelsmetropoler till vilka de är satelliter. Sålunda kostar mat, bostäder och andra konsumtionsvaror av låg kvalitet på de platser till vilka de har tillgång mer än vad motsvarande varor av hög kvalitet kostar om de köps av mellan- och höginkomsttagarna i andra områden. När de lyckas få ett arbete som tillåter dem att producera någonting, utnyttjas de också naturligtvis i högre grad som producenter än några andra delar av befolkningen. Både som konsumenter och möjliga producenter möter dessa som man trodde 'marginella' eller 'icke-integrerade' delar av befolkningen en högre grad av exploaterande monopol än några andra. Eftersom de har mindre elasticitet när de efterfrågar en vara som köpare och lägre elasticitet i tillgången som säljare, är de de mest exploaterade. (Denna fråga diskuteras mer ingående i Frank 1966.)

Den andra sidan hos denna kapitalistiska metropol-satellitstruktur är den i hög grad monopolistiska organisationen av handel och industri. En omåttligt stor del av den inkomst som exproprieras från både producenter och konsumenter tillägnas av mellanhanden. 'För varje tusen pesos som förbrukas på mat betalas 400 för kostnader i samband med saluförandet, vilket inte gagnar producenten utan går till mellanhänderna, där de rikare köpmännen får hälften. Denna situation är särskilt allvarlig för personer med måttliga inkomster som lever i storstadsområdena: kostnaderna för varuhanteringen gör att den mat som köps av en arbetarfamilj absorberar 26 procent av dess inkomster' (OCEPLAN 1964, s. 11 och 17). Detta innebär att metropol-satellitförhållandet karaktäriserar hela handelssektorn och att de många små köpmännen exploaterar konsumenten och i sin tur blir exploaterade av de medelstora köpmännen ovanför dem. Dessa i sin tur exploateras av de stora handelsfirmorna, som får behålla hälften av det överskott som tillägnats genom hela exploateringspyramiden.

Tillverkningsindustrin lider under väsentligen samma struktur och motsättningar. Produktion (såväl som import) av industrivaror begränsas till att förse höginkomstmarknaden. Bland annat på grund av denna marknadsbegränsning är produktionen i huvudsak inriktad på konsumtionsvaror. Kapitalutrustning svarar endast för 2,7 procent av den chilenska industriproduktionen. Kapaciteten är typiskt nog underutnyttjad, vilket visade sig under krigstiden och 1930-talets ekonomiska depression, när tillverkningen vid de produktionsanläggningar som fanns ökade markant och snabbt. Vår bekanta metropol-satellitkonstellation återskapas ständigt i industrisektorn genom att där existerar eller grundas ett fåtal stora, moderna, effektiva anläggningar och/eller företag, som omges av en hel hop små, föråldrade, ineffektiva verkstäder och/eller firmor, och vilkas senares beroende av fåtalet stora för marknader, material, kredit,

distribution o s v gör dem till de storas satelliter.

Samma struktur och motsättningar återfinns i hela den agrara och kommersiella sektorn på landsbygden. Jordbrukets bekanta misslyckande med att leverera de behövliga livsmedlen, vilket i Chiles fall dramatiserades genom omkastningen från export till import av viktiga livsmedel, beror inte så mycket på bristen av kapitalistisk eller marknadsekonomisk penetrering av en förment arkaisk eller feodal landsbygd, som det beror på jordbrukets inlemmande i det nationella och globala kapitalistiska systemets monopolistiska metropol-satellitstruktur. Denna integrering av jordbruket i ekonomin som helhet är och har sedan 1500-talet varit inte enbart en marknadsökonomisk integrering genom försäljning och köp. Den förbinds också genom ägande och kontroll av alla återstående sektorer i ekonomin. Då lika bestämda data för Chile saknas (fastän den allmänna bilden kan plockas fram ur Ricardo Lagos *La Concentración del Poder Económico en Chile*), hänvisar jag till några talande data från Peru, som ofta betraktas som ännu mera 'feodalt' än Chile. Av de 45 familjer och bolagsrepresentanter som sitter i styrelsen för det landets Sociedad Nacional de Agricultura är 56 procent stora aktieägare i banker och finansföretag, 53 procent äger aktier i försäkringsbolag, 75 procent är ägare till bolag som sysslar med bygghus i städerna eller fast egendom där, 56 procent har investeringar i handelsfirmor och 64 procent är betydande aktieägare i ett eller flera oljebolag (Malpica 1963, s. 224).

Jag tror att en detaljerad undersökning av den monopolistiska metropol-satellitstrukturen i ekonomin och jordbruket inom den skulle visa att knappheten på föda uttryckt i behov, om än inte i effektiv efterfrågan, i huvudsak kan och bör ses som produktiva och kommersiella relationer inom just denna monopolistiska marknadsstruktur, vilket jag hävdar nedan i min undersökning av det brasilianska jordbruket. Bordes och Góngoras iakttagelser i Puangedalen tyder på att expansion och kontraktion i jordbruksproduktionen och omslag från en gröda eller boskapsprodukt till en annan under tidens lopp verkligen varit anmärkningsvärt känsliga för marknadsincitament (Borde 1956). Om jordbruksproduktionen inte expanderar som vi skulle vilja, då beror det på att de som kontrollerar resurserna härför kanalisera dem till annan användning. De gör inte på det viset därför att de lever utanför den kapitalistiska marknaden och/eller inte bryr sig om den, utan tvärtom därför att deras integrering i marknaden bjuder dem att göra så. Om 40 procent av det ekonomiska överskott som produceras i jordbruket tas om hand av den monopoliserade kommersialiseringen; om jordäggande är användbart för spekulation, för tillgång till krediter, för att undgå skatt, för att ha tillgång till jordbruksvaror eller för att begränsa deras tillförsel i avsikt att tjäna på deras distribution över monopoliserade handelsvägar; om kapitalet förtjänar avsevärt mer på fastigheter i staden, på handel, kreditväsen och även industri — då borde det vara föga förvånande att de som har en position som gör det möjligt för dem att öka eller minska jordbruksvarornas produktionsvolym inte ökar dem särskilt snabbt. I stället kommer jordägarna i Chile liksom styrelsemedlemmarna i det peruanska Sociedad Nacional de Agricultura att flytta sitt kapital från den plats där det förräntar sig minst till den plats där det förräntar sig mer och/eller de lättare kan konsumera det. När jordbruk är en dålig affär, som det är nu, använder dessa kapitalister, i likhet med vad som varit fallet under alla århundraden sedan 1500-talet, såvitt möjligt sina jordegendomar inte för att hjälpa de hungriga genom att producera mer föda utan till att hjälpa sig själva att göra bättre affärer i en annan för tillfället mer lönsam sektor av ekonomin.

Fast vittnesbördet fortfarande är magra och otillräckligt studerade, tycks det som om den satellitäre inquilinon med sitt lilla företag, som förekom under 1600-talet och som omvandlades till arrendator eller lejd arbetare på 1700- och 1800-talen under trycket av jordbruksproduktionens expansion, dyker upp igen lite varstans under 1900-talet. Han driver ett jordbruksföretag i liten skala i skuggan av den hacienda, vars mark han använder, och fullgör sina

arbetsplikter till jordägaren genom en annan man, som han själv lejt som lönearbetare (i detta sammanhang se Baraona 1960). Min hypotes är att detta fenomen borde spåras till den förnyade nedgången i jordbruksproduktionens relativa lönsamhet efter två århundraden av bättre tider. Denna hypotes tycks delvis bekräftas av att inquilino-företaget oftare dyker upp på mark som av geografiska, topografiska eller ekonomiska skäl är mindre lönsam än sådan mark, över vars användning ägaren behåller mera direkt kontroll. Att mikrometropoler dyker upp på denna nivå, inklämda mellan jordägaren och jordbruksarbetaren, liksom den ymniga förekomsten av självanställda gårdfarihandlare och andra 'pennykapitalister' i städerna, borde sålunda inte tas som ett tecken på ekonomiskt uppsving, som medför bättre affärsutsikter. Det tycks tvärtom vara följden av en ekonomisk nedgång. Vidare betyder 'uppkomsten' av dessa små företagare inte att graden av ekonomisk och social polarisering i samhället nu är i avtagande. Både den ekonomiska möjligheten och nödvändigheten av att sätta in denna mikrometropol-satellitinstitution i metropol-satellitstrukturen hos ekonomin som helhet återspeglar snarare den allt större fattigdomen inom reservarmén av jordlösa arbetare, från vilken de små företagarna i sin tur lejer arbetare, och de minskande rikedomarna såväl för de medelstora jordägarna och köpmännen som för den lilla landsbygdsstaden. De återspeglar den växande polariseringen i 1900-talets chilenska och världskapitalistiska ekonomi och samhälle.

I. Slutsatser och implikationer

Vår undersökning av Chiles historia har visat att det är kapitalismen med dess internationella motsättningar som åstadkommit underutvecklingen i Chile och bestämt dess former, att detta gäller såväl idag som i det förgångna och att Chiles underutveckling inte kan tillskrivas någon påstådd delvis överlevande feodal struktur, som aldrig funnits vare sig helt eller delvis. Den inhemska makten har alltid legat i händerna på en borgarklass, som i första hand varit och är kommersiell, och som tillägnat och tillägnat sig ekonomiskt överskott från alla viktiga sektorer inom ekonomin. Således har makten i Chile aldrig vilat direkt eller i första hand på jordinnehav, även om det monopolistiska ägandet eller kontrollen av marken och dess anknytningar till andra sektorer av ekonomin naturligtvis inneburit ett viktigt bidrag till bourgeoisins tillägnande av ekonomiskt överskott och kontroll av den politiska makten. Den chilenska staten och dess institutioner, demokratiska eller inte, har alltid utgjort väsentliga beståndsdelar av det kapitalistiska systemet i Chile och världen och ett verktyg för borgarklassen. Vi har påpekat, och detta är avgörande för förståelsen av Chile och alla andra underutvecklade länder, att både den 'nationella bourgeoisin' och dess 'nationella stat' alltid har varit och i allt större utsträckning blir integrerade delar av ett världsomspännande kapitalistiskt system, i vilket de avgjort utgör en satellitär eller 'underutvecklad' bourgeoisin och stat. På så vis blev och är både den 'nationella bourgeoisin' i satelliten och dess stat beroende av den världskapitalistiska metropolen, vars verktyg för exploatering av periferin de med nödvändighet varit och förblivit.

Denna kapitalistiska verklighet — dess motsättningar, utveckling och underutveckling — medför viktiga uppgifter för såväl vetenskaplig teori och forskning som för politisk strategi och taktik. Vi måste formulera en vetenskaplig teori som kan omfatta och förklara naturen, motsättningarna, den historiska utvecklingen och underutvecklingen genom denna världsomspännande process och i detta världsomfattande system som helhet. Vi måste bedriva en forskning som lämpar sig till att formulera en sådan teori. Det har varit min avsikt i denna och de följande uppsatserna att ge det bidrag jag förmår komma med för att uppnå detta mål. Viktiga institutionella och andra förändringar och omvandlingar under historiens lopp har alla försiggått inom denna kapitalistiska struktur i Chile och större delen av världen, och de har tjänat till att förstora och förstärka de kapitalistiska strukturella motsättningarna. Om jag lagt mindre tonvikt vid dessa institutionella

förändringar i denna uppsats, har det varit för att fästa uppmärksamheten på den väsentliga strukturella kontinuiteten hos kapitalismen och dess följder genom Chiles hela historia. De historiska omvandlingarna av institutionerna, av Chiles och andra underutvecklade länders verklighet och deras uraktlåtenhet att förändras till och i önskade former och riktningar kan riktigt förstås endast mot bakgrunden av den kapitalistiska motsättningen mellan kontinuitet och förändring. (Utan att förneka denna kontinuitet har jag fäst större uppmärksamhet vid det kapitalistiska systemets omvandlingar i den första uppsatsen om Brasilien.)

Historiens förlopp i Chile och världen har präglats av en långsamt fortgående tendens till polarisering, både internationellt och nationellt. Graden av ömsesidigt beroende — omfattningen av satelliternas beroende — har samtidigt ökat. Klyftan mellan metropolen och Chile i makt, rikedom och inkomster och kanske viktigast i den politiska, ekonomiska och teknologiska kapaciteten för ekonomisk utveckling har påtagligt vidgats under tidens lopp och fortsätter att göra det. Samtidigt har Chile, dess metropol och borgarklass blivit politiskt, ekonomiskt och teknologiskt allt mer beroende av metropolen. Nu blir inte endast Chiles handel, jordbruk och gruvsdrift som i det förgångna integrerade i den världskapitalistiska metropolen, till vilken alla blir allt mer beroende som satellitsektorer, utan också dess industri. Om en förhållandevis oberoende 'nationell' industribourgeoisie med chilenska nationella intressen skulle ha uppstått i det förgångna (fast det är svårt att påstå att det någonsin kunde ha skett), är en sådan eventualitet ännu mera osannolik och omöjlig så länge som Chiles industri och industriidkare fortsätter att bli mer beroende av den världskapitalistiska metropolen för finansiering, handelsförbindelser, tillgång till kapitalvaror, teknologi, formgivning, patent, varumärken, licenser — kort sagt praktiskt taget allt som hänger samman med lätta industrier eller sådana av sammansättningskaraktär.

Man skulle kunna tro att den inhemska underutvecklingen och polariseringen i Chile skulle dämpas eller till och med åter vändas mot utveckling genom medelklassens uppkomst. Den 'nya' medelklassen och den tertiära sektorn, i vilken den mestadels har sin bas, är tvärtom ett uttryck för och en ytterligare orsak till Chiles strukturella underutveckling och polarisering. Urbaniseringen och den strukturella omvandlingen av Chiles ekonomi, samhälle och styrelseform som medelklasserna, den sociala rörligheten och 'demokratiseringen' representerar, hänger samman med ökad polarisering mellan stadsmetropolerna Santiago-Valparaíso-Concepción och deras perifera landsbygds- och småstadssatelliter och med ekonomisk och inkomstmässig polarisering både i staden och på landsbygden. Det relativa och absoluta antalet chilensare som i huvudsak är improduktiva stiger, och den relativa och absoluta inkomsten för de fattigaste medlemmarna i samhället, såväl de produktiva som de improduktiva, minskar med tiden. Med medelklassens uppkomst kan antalet av dem som tillägnar sig ekonomiskt överskott vara i stigande. Den del av inkomsten som återstår för den exproprierade producenten minskar dock, och den kapitalistiska strukturens kapacitet och möjlighet att åstadkomma industriell och ekonomisk utveckling i Chile avtar. Chile blir allt mer strukturellt underutvecklat.

De politiska uppgifter som möter dem som skulle vilja befria Chile och dess systerländer från deras underutveckling är inte mindre angelägna och djupgående än de vetenskapliga uppgifterna. De är inte heller utan relationer till varandra. I Chile och länder med liknande struktur kan det inte finnas något hopp om en borgarklass, som skulle leda ekonomin och folket ut ur underutvecklingen. Det borde inte bli något mer tal om en 'progressiv nationell bourgeoisie' som rycker till sig statsmakten från en efterbliven, främst jordäggande, feodal oligarki. Den progressiva potentialen och kapaciteten hos den chilenska borgerligheten och dess stat är strängt begränsade, inte av några 'icke-kapitalistiska' eller 'förkapitalistiska' institutioner eller strukturer i deras provinsiala omland, utan just genom den kapitalistiska struktur som pålagts den av dess egen

världs-kapitalistiska metropol och dess egna på så sätt skapade och vunna fördelar av att bevara denna kapitalistiska struktur på global, nationell, regional och lokal nivå i förbund med andra intressegrupper. Exproprieringen av dess ekonomiska överskott och de andra begränsningarna i dess utveckling, som den imperialistiska metropolen avkräver den chilenska metropola borgarklassen skapar motsättningar mellan den och metropolen precis som den chilenska metropola bourgeoisin skapar mot sättningar mellan sig själv och de provinsiella borgerliga grupper, som den i sin tur exploaterar. Dessa motsättningar kan leda de mest exploaterade och svagaste intressegrupperna inom den chilenska borgerligheten att föra en politik, som vid en eller annan tidpunkt och i viss utsträckning går emot d intressen, som exploaterar både dem och folket. Men dessa mindre motsättningar återspeglar varje grupps behov och önskan att behålla en större del av det exploaterade rovet. Dessa mindre motsättningslösande och dessa borgerliga gruppers handlande kan varken utgöra ett ekonomiskt eller politiskt avgörande steg för att eliminera underutvecklingen och den struktur som åstadkommer den. Borgarklassen och alla dess delar 'frodas av vad som ruinerar andra' och måste sträva efter att bibehålla denna 'handelns paradox och rikedomarnas motsägelse'.

Kapitalismens motsättningsfyllda utveckling och den därav följande underutvecklingen av Chile både påtvingar folket nödvändigheten av och ger det möjligheten att befria sin ekonomi och få den att utvecklas. Nödvändigheten uppstår genom strukturen hos och utvecklingen av det nationella och världskapitalistiska systemet, vilket alltmer fördjupar underutvecklingen i Chile, försätter majoriteten av dess folk i ännu större fattigdom och samtidigt gör dess borgarklass mindre och mindre förmögen att kasta om den under århundraden utvecklade underutvecklingen. Processen går bortom och över Chile och är världsomfattande. Motsättningarna hårdnar. Möjligheten mognar genom samma struktur och process.

Chiles folk, som lider under den nödvändighet och äger de möjligheter som skapats av samma världskapitalistiska utveckling som i andra underutvecklade länder, måste och kommer att i förbund med dessa andra folk ta initiativet och ledningen för att förstöra det system, vars underutveckling har orsakat och fortfarande orsakar deras underutveckling. I en tredjedel av världen har initiativet redan tagits. De socialistiska länderna har dragit sig undan det kapitalistiska systemet och dess exploaterade marknad, vilket ytterligare fördjupat motsättningarna inom systemet och förnummits i Chile likaväl som annorstädes. Överger man borgerlig ideologi och teori, reformistisk och revisionistisk politik och opportunistisk och antar en revolutionär marxistisk strategi och taktik inom den folkliga ledningen i Chile, i de underutvecklade länderna, i de socialistiska länderna och bland de kolonialiserade och exploaterade folken i hjärtat av den imperialistiska metropolen själv kommer man att fortsätta att fördjupa motsättningarna i det kapitalistiska systemet och genom att upplösa dem befria Chiles och jordens folk. Till priset av deras underutveckling har det kapitalistiska systemet utvecklats, och som priset för deras utveckling kommer det kapitalistiska systemet att avskaffas.

Den kapitalistiska utvecklingsprocessen är tidvis avbruten men permanent, liksom processen med dess revolutionära undergång. I vår tid fördjupas motsättningarna, processen accelererar, diskontinuiteten raserar systemet. Möjligheten att befria dess folk och utveckla deras civilisation är för handen, och folket griper efter den. Må dess ledare följa efter.

Litteratur

Alemparte, Julio

1924 La regulación económica en Chile durante la colonia Santiago, Universidad de Chile.

Bagó, Sergio

1949 Economía de la sociedad colonial: Ensayo de la historia comparada de América Latina. Buenos Aires, El Ateneo

Baran, Paul A.

1957 The Political Economy of Growth. New York, Monthly Review Press. [På svenska som Utvecklingens politiska ekonomi. Tema 1971.]

Baran, Paul A. och Paul M. Sweezy

1966 Monopoly Capital. New York, Monthly Review Press [På svenska som Monopolkapitalet. Tema 1970.]

Baraona, Rafael, Ximena Aranda m fl

1960 Valle del Putaendo: Estudio de estructura agraria. Santiago, Instituto de Geografía de la Universidad de Chile

Boeke, J. H.

1953 Economics and Economic Policy of Dual Societies. New York, Institute of Pacific Relations. Borah, Woodrow

1951 New Spain's Century of Depression. Ibero-Americana, No. 35 (Berkeley).

Borde, Jean och Mario Góngora

1956 Evolución de la propiedad rural en la Valle del Puango. Santiago, Instituto de Geografía de la Universidad de Chile.

Burgin, Mirón

1946 The Economic Aspects of Argentine Federalism 1820-1852. Cambridge, Harvard University Press.

Cairncross, A. K.

1953 Home and Foreign Investment, 1880-1913. Cambridge.

Cámara Textil del Norte

1957 Les Inversiones Extranjeras y del Desarrollo Económico de México. *Problemas Agrícolas e Industriales de México*, Vol. IX, No. 1-2 (Mexico City).

Céspedes del Castillo, Guillermo

1957 La sociedad colonial americana en los siglos XVI y XVII. I J. Vinceno Vives (red.), Historia Económica y Social de España y América. Tomo III. Barcelona, Editorial Teide.

Chevalier, François

1956 La formación de los grandes latifundios en México. *Problemas Agrícolas y Industriales de México*, Vol. VIII, No. 1-3 (Mexico City). På engelska som The Growth of the Latifundium in Mexico. Berkeley, University of California Press, 1965.

CIDA

1963 Comité Interamericano de Desarrollo Agrícola. Opublicerade undersökningar, förvarade vid Centro Latinoamericano de Pesquisas em Ciências Sociais, Rio de Janeiro.

Classe Operária

1963 No. 444.

Comercio Exterior

1964 och 1965 Banco Nacional de Comercio Exterior (Mexico City).

Conjuntura Económica

1962 Vol. XV, No. 4, Abril.

Conjuntura Económica

1964 Vol. XVII, No. 2, Febrero.

Conjuntura Económica

1965 Vol. XVIII, No. 2, Febrero.

Dávila, Carlos

1950 Nosostros, los de las Américas. Santiago, Editorial del Pacífico.

Desenvolvimento & Conjuntura

1957 No. 2, Agosto.

Desenvolvimento & Conjuntura

1958 No. 7, Julio.

Desenvolvimento & Conjuntura

1959 No. 4, Abril.

Encina, Francisco

1912 Nuestra Inferioridad Economica: Sus Causas y Consecuencias. Santiago.

Ferrer, Aldo

1963 La Economía Argentina. Mexico City, Fondo de Cultura Económica. På engelska som The Argentinian Economy, Berkeley, University of California Press, 1966.

Ford, A.G.

1962 The Gold Standard 1880-1914, Britain and Argentina. Oxford, Clarendon Press.

Frank, Andrew Gunder

1962 Mexico: The Janus Faces of Twentieth-Century Bourgeois Revolution. *Monthly Review*, Vol. 14, No. 7, November (New York). Även i *Whither Latin America?* New York, *Monthly Review Press*, 1963, och i *Capitalist Underdevelopment or Socialist Revolution*. New York, *Monthly Review Press*, 1970.

Frank, Andrew Gunder

1963 a The Varieties of Land Reform. *Monthly Review*, Vol. 14, No. 7, November (New York). Även i *Whither Latin America?* New York, *Monthly Review Press*, 1963, och i *Capitalist Underdevelopment or Socialist Revolution*. New York, *Monthly Review Press*, 1970.

Frank, Andrew Gunder

1963 b Brazil: Exploitation or Aid? *The Nation*, Vol. 197, No. 16, November 16 (New York). Även i *Peace News*, January 17, 1964 (London).

Frank, Andre

1965 c ¿Con que modo de producción convierte la gallina maíz en huevos de oro? *El Gallo Ilustrado*, Suplemento de *El Dia*, No. 175, 31 de Octubre (Mexico City). Problemet behandlas utförligare i *Mexican Agriculture from Conquest to Revolution: An Economic*

- Historical Analysis, och i *The Growth of the Latifundium in Latin America*, båda opublicerade.
- Frank, Andre Gunder
1966 a The Development of Underdevelopment. *Monthly Review*, Vol. 18, No. 4, September (New York). [På svenska som Underutvecklingens utveckling. I Rune Bunte och Lennart Jörberg (red.), *Problem i världsekonomin historia*. Lund, Gleerups, 1969.]
- Frank, Andrew Gunder
1966 b La inestabilidad urbana en America Latina. *Cuadernos Americanos*, Vol. XV, No. 1, Enero-Febrero (Mexico City). På engelska som Unstable Urban Latin America. I *Comparative Studies of International Development*. St. Louis 1966.
- Frank, Andre Gunder
1968 Hunger. Ann Arbor, Michigan, Radical Education Project.
- Frondizi, Silvio
1956 La realidad argentina: Ensayo de interpretación sociológica. I *La revolución socialista*. Tomo II. Buenos Aires, Praxis.
- Fuentes, Carlos
1963 The Argument of Latin America. I *Whither Latin America?*, New York, Monthly Review Press, 1963.
- Gerassi, John
1963 The Great Fear. New York, Macmillan Co. [På svenska som Storm över Anderna. Halmstad, Tema, 1967.] Góngora, Mario
1960 Origen de los 'inquilinos' de Chile central. Santiago, Editorial Universitaria.
- González Casanova, Pablo
1965 La democracia en México. Mexico City, Ediciones Era.
- Guerra y Sanches, Ramiro
1964 Sugar and Society in the Caribbean — An Economic History of Cuban Agriculture. New Haven, Yale University Press. Översättning av Azúcar y Población en las Antillas, Havana.
- Instituto de Economía
1963 La economía de Chile en el período 1950-1963. Santiago, Universidad de Chile. Instituto Nacional Indigenista
1962 Los centros coordinadores indigenistas. Mexico City, INI.
- Irazusta, Julio
1963 Influencia económica británica en el Rio de la Plata. Buenos Aires, EUDEBA.
- Jobet, Julio César
1955 Ensayo crítico del desarrollo económico-social de Chile. Santiago, Editorial Universitaria.
- Johnson, Dale
1964 The Structural Dynamics of the Chilean Economy. Duplicerad.
- Kuusinen, Otto Wille, Y. A. Arbatov m fl
u. å. Fundamentals of Marxism-Leninism. Moskva, Förlaget för litteratur på främmande språk. [På svenska som Marxismen-leninismens grunder. Moskva, Förlaget för litteratur på

främmande språk.]

Lagos, Ricardo

1962 *La concentración del poder económico en Chile*. Santiago, Editorial del Pacífico.

Luxemburg, Rosa

1964 *The Accumulation of Capital*. New York, Monthly Review Press. Översättning av *Die Akkumulation des Kapitals*. Första upplagan Berlin, Vereinigung internationaler Verlags-Anstalten, 1922.

Lyons, Raymond F. (red.)

1964 *Problems and Strategies of Educational Planning. Lessons from Latin America*. Paris, International Institute for Educational Planning.

Magdoff, Harry

1966 *Economic Aspects of U.S. Imperialism*. *Monthly Review*, November (New York). Även i *The Age of Imperialism*. New York, Monthly Review Press, 1969. [På svenska som *Ekonomiska aspekter av den amerikanska imperialismen (sammandrag)*. *Zenit* 1/1967. Även i *Imperialismens politiska ekonomi*. Kristianstad, Cavefors/Zenit, 1969]

Malpica, Carlos

1963 *Guerra a muerte al latifundio*. Lima, Movimiento Izquierdista Revolucionario, Ediciones Voz Rebelde.

Mandel, Ernest

1962 *Traité d'Économie Marxiste*. Paris, René Juillard. (Svensk översättning på marxistarkivet : [Ernest Mandel: Marxismens ekonomiska teori](#))

Mariátegui, José Carlos

1934 *Siete ensayos de interpretación de la realidad peruana*. 2e ed. Lima, Editorial Librería Peruana.

1956 *Consideraciones sobre el problema económico de la región Tzeltal-Tzotzil*. *América Indígena*, Vol. XVI, No. 3, Diciembre (Mexico City).

Marroquín, Alejandro

1957 *La ciudad mercado (Tlaxiaco)*. Mexico City, Universidad Nacional Autónoma de México, Imprenta Universitaria.

Marx, Karl

u. a. *Capital*. Vol. I. Förlaget för litteratur på främmande språk. *Das Kapital*, första tyska upplagan 1867. [På svenska som *Kapitalet*. Uddevalla, Cavefors/Clarté, 1969.]

McBride, George M.

1936 *Chile: Land and Society*. New York, American Geographical Society.

Michaels, David

1966 *Monopoly in the United States*. *Monthly Review*, Vol. 17, No. 11, April (New York).

Mikesell, Raymond F.

1962 *U.S. Private and Government Investment Abroad*. Eugene, University of Oregon Books.

Miranda, José

1947 *La función económica del encomendero en los orígenes del régimen colonial: Nueva España (1525-1531)*. I *Anales*, Instituto Nacional de Antropología e Historia, Vol. 2 (Mexico City).

Miranda, José

1952 El tributo indígena en la Nueva España durante el siglo XVI. Mexico City, Colegio de México.

Myrdal, Gunnar

1957 Economic Theory and Underdeveloped Regions. London, Duckworth. [På svenska som Rika och fattiga länder. Stockholm, Tiden, 1957.]

Newsweek

1965 March 8.

Nolff, Max

1962 Industria manufacturera. I Geografía económica de Chile. Tomo 3. Santiago, Corporación de Fomento de la Producción.

Normano, J. F.

1931 The Struggle for South America. Boston, Houghton Mifflin.

Novik Macovos, Nathan och Jorge Farba Levin

1963 La potencialidad de crecimiento de la economía chilena. Santiago, Universidad de Chile, Facultad de Ciencias Económicas.

OCEPLAN

1964 Las bases técnicas del plan de acción del gobierno popular. Santiago, Comando Nacional de la Candidatura Presidencial del Dr. Salvador Allende. Duplicerad. Ots Capdequi, José M.

1946 El régimen de la tierra en la América española durante el período colonial. Ciudad Trujillo, Editora Montalvo.

Pinto Santa Cruz, Anibal

1962 Chile: Un caso de desarrollo frustrado. Santiago, Editorial Universitaria.

Pinto Santa Cruz, Anibal

1964 Diez años de economía chilena en el período 1950-1963. I Panorama Económico, Santiago.

Prensa Latina

1965 26 de Marzo (Mexico City, Agencia Informativa Latinoamericana).

Quintanilla, Paulet Antonio

u. å. La reforma agraria y las comunidades de indígenas. I La reforma agraria en el Perú. Lima, Comisión para la Reforma Agraria y la Vivienda.

Ramírez Necochea, Hernán

1958 Balmaceda y la contrarevolución de 1891. Santiago, Editorial Universitaria.

Ramírez Necochea, Hernán

1959 Antecedentes económicos de la independencia de Chile. Santiago, Editorial Universitaria.

Ramírez Necochea, Hernán

1960 Historia del imperialismo en Chile. Santiago, Austral.

Redfield, Robert

1941 The Folk Culture of Yucatan. Chicago, University of Chicago Press.

Redfield, Robert

1960 *The Little Community and Peasant Society and Culture*. Chicago, University of Chicago Press.

Rippy, J. Fred

1959 *British Investments in Latin America 1822-1949*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

Salarian, A. E.

1966 *Foreign Ownership of Canadian Industry*. Toronto, McGraw-Hill Company of Canada.

Santos Martínez, Pedro

1961 *Historia económica de Mendoza durante el virreinato, 1776-1810*. Madrid, Universidad Nacional de Cuyo, Instituto González Fernández Oviedo.

See, Henri

1961 *Orígenes del capitalismo moderno*. Mexico City, Fondo de Cultura Económica.

Sepúlveda, Sergio

1959 *El trigo chileno en el mercado mundial*. Santiago, Editorial Universitaria.

Stavenhagen, Rodolfo

1962 *Estratificación social y estructura de clase*. *Revista de Ciencias Políticas y Sociales*, No. 27, Enero-Marzo (Mexico City).

Stavenhagen, Rodolfo

1963 *Clases, colonialismo y aculturación: Ensayo sobre un sistema de relaciones interétnicas en Mésoamérica*. *América Latina*, Vol. 6, No. 4, Janeiro-Março (Rio de Janeiro).

Toynbee, Arnold

1962 *The Economy of the Western Hemisphere*. London and New York, Oxford University Press.

Turner, John Kenneth

1964 *México Bárbaro*. Mexico City, Ediciones del Instituto Nacional de la Juventud Mexicana. Översättning av Barbarous Mexico, 1908.

United Nations

1963 *The Social Development of Latin America in the Postwar Years*. New York and Santiago, United Nations Economic Commission for Latin America (E/CN. 12/660/May 11).

United Nations

1964 a *Review of the Trends in World Trade*. New York, Conference on World Trade and Development (E/CONF. 46/12. February 16, 1964).

United Nations

1964 b *Estudio Económico de América Latina, 1963*. New York, Economic Commission for Latin America (C/CN. 12/696/ Rev. 1, Noviembre).

United Nations

1964 c *El Financiamiento Externo de América Latina*. New York, Economic Commission for Latin America (E/CN. 12/649/Rev. 1, Diciembre).

U.S. News and World Report

1966 July 18.

Véliz, Claudio

1963 La mesa de tre patas. *Desarrollo Económico*, Vol. 3, No. 1-2, Abril-Setiembre (Buenos Aires).

Vera Valenzuela, Mario

1961 La política económica del cobre en Chile. Santiago, Universidad de Chile.

Vistazo

1964 27 de Julio (Santiago).

Visión

1965 Progreso 64/65 — Revista del Desarrollo Latinoamericano (New York).

Wagley, Charles och Marvin Harris

1955 A Typology of Latin American Subcultures. *American Anthropologist*, Vol. 57, No. 3, June. Williams, Eric

1944 Capitalism and Slavery. Chapel Hill, University of North Carolina Press. Omtryckt New York, Russell & Russell, 1964.

Wolf, Eric R.

1955 Types of Latin American Peasantry. *American Anthropologist*, Vol. 57, No. 3, June.

Wolf, Eric R.

1959 Sons of the Shaking Earth. Chicago, University of Chicago Press.

Zavala, Silvio

1943 New Viewpoints on the Spanish Colonization of America. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.